Bertell Ollman

ATLARI HATIRLAYIN... VE SOPAYI KAPIN!

Türkiye Röportajları...
Gezi İsyanı...
Ve Daha Fazlası...

İNGİLİZCEDEN ÇEVİREN: DENİZ GEDİZLİOĞLU

Yordam Kitap

Bertell Ollman

New York Üniversitesi siyaset bilimi profesörlerindendir. Aynı üniversitede diyalektik yöntem ve sosyalist teori üzerine dersler vermektedir.

Yazarın başlıca eserleri Türkçede Yordam Kitap tarafından yayınlanmıştır:

Alienation: Marx's Conception of Man in Capitalist Society (New York, 1971) [*Yabancılaşma: Marx'ın Kapitalist Toplumdaki İnsan Anlayışı,* çev. Ayşegül Kars, 2012].

Dialectical Investigations (Routledge, 1993) [*Diyalektik Soruşturmalar,* çev. Cenk Saraçoğlu, 2011].

Dance of the Dialectic (University of Illinois Press, Urbana ve Chicago, 2003) [*Diyalektiğin Dansı,* çev. Cenk Saraçoğlu, 2006, 3. basım: 2011].

Marxism: An Uncommon Introduction (Stirling Yayınları, Yeni Delhi, 1991) [*Marksizme Sıra Dışı Bir Giriş*, çev. Ayşegül Kars, 2009, 2. basım: 2011].

Dialectics for the New Century (Tony Smith ile, 2008, New York) [*Yeni Yüzyılda Diyalektik*, çev. Şükrü Alpagut, 2013].

Ollman, aynı zamanda Türkçe versiyonu Yordam Kitap tarafından Mayıs 2013'te basılan "Sınıf Mücadelesi" isimli bir masaüstü oyunun da yaratıcısıdır. Yıllardır üniversitelerde akademik özgürlük mücadelesi veren Ollman, Amerikan Siyaset Bilimi Vakfı tarafından pek çok ödüle layık görülmüştür.

Eserin orijinal adı:

Remember The Horses ... And Grab The Stick
(İlk olarak Türkçe basımı yapılmıştır)

Atları Hatırlayın... Ve Sopayı Kapın!

Türkiye Röportajları... Gezi İsyanı... Ve Daha Fazlası

Bertell Ollman

Yordam Kitap: 199 ✤ **Atları Hatırlayın... Ve Sopayı Kapın!**
BertellOllman • ISBN 978-605-4836-51-2 • *Çeviri:* Deniz Gedizlioğlu
Kitap Editörü: Cenk Saraçoğlu • *Kapak ve İç Tasarım*: Savaş Çekiç
Sayfa Düzeni: Gönül Göner • *Birinci Basım*: Kasım 2013
© Bertell Ollman, 2013; © Yordam Kitap, 2013

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat:3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **Faks:** 0212 528 19 09
W: www. yordamkitap. com • **E:** info@yordamkitap. com
www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap

Baskı: **Pasifik Ofset** (Sertifika No: 12027)
Cihangir Mah. Güvercin Caddesi Baha İş Merkezi A Blok
Haramidere - İstanbul
Tel: 0212 412 17 77

Atları Hatırlayın... Ve Sopayı Kapın!

Türkiye Röportajları...
Gezi İsyanı... Ve Daha Fazlası

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 9

BİRİNCİ KISIM
TÜRKİYE RÖPORTAJLARI 15

Birinci Bölüm
Bu Kriz Kapitalizmin Son Krizi mi?
"Gezi İsyanı" İçin Bazı Çıkarımlar 17

İkinci Bölüm
"Marksizm... Ve Taksim'i İşgal Et!" 37

Üçüncü Bölüm
Diyalektik... Ve Neden Onsuz Yapamayacağımız Üzerine 45

Dördüncü Bölüm
Oyun Formunda Eğitim: "Sınıf Mücadelesi" 59

İKİNCİ KISIM
DİĞER RÖPORTAJLAR 77

Beşinci Bölüm
Emperyalizm, Öncesi ve Bugünü 79

Altıncı Bölüm
Marx, Piyasa ve Kıyma Makineleri 99

Yedinci Bölüm
Sınavlar / Mizah / Pedagoji ve... 115

ÜÇÜNCÜ KISIM
MARKSİZM: KARİKATÜR VERSİYONU 127

ÖNSÖZ

✹

Bir uçağın pilotu, yolcularına verilecek iki haberinin olduğunu anons eder. İyi haber, belirlendiği şekilde saatte 500 mil hızla ilerlemektedirler ve uçağın tüm mekanizması sorunsuz çalışmaktadır. Kötü haber ise, kaybolmuşlardır. Birçok eleştirel yorumcu, kapitalizmin bu uçağa benzediğini söyler. Kapitalizm pek çok ürünü verimli bir şekilde üretir, fakat bunlar ne tür ürünlerdir ve bunların çoğunluğunu kimler alır? Tanık olunan bunca çile düşünülünce, sistem yolunu kaybetmiş gibi gözükmektedir.

Marx ise, uçağın yolunu kaybettiğini reddedecektir. Kapitalist sistem son derece güzel biçimde egemen olanların ondan beklediğini, yani üretici güçleri geliştirirken zenginin daha da zenginleştirme işini yerine getirmektedir. Fakat bu uçak, hikâyedekinin aksine, ciddi ve gittikçe kötüleşen motor arızalarına sahiptir, dolayısıyla yakın zamanda yere çakılması oldukça muhtemeldir. Kapitalizm, sürdürülemez hâle gelmektedir. Yoksa çoktan gelmiş midir?

Mayıs 2013'ün ortalarındaki iki haftalık Türkiye ziyaretim süresince yaptığım beş konuşma ve katıldığım dokuz röportajda ele aldığım temel soru bu oldu. Bu kitabın ilk üç

bölümü, e-posta aracılığıyla yapılan röportajların, konuşmalarla ve başka söyleşilerle desteklenmesiyle oluşturuldu. Ancak Gezi İsyanı (*Occupy Taksim*) başladığında, yazılarımda örtülü biçimde ele aldığım siyasetin daha açık bir biçimde ortaya konulması ve bu siyasetin öncelikle bu yeni hareket içindeki insanlara yöneltilmesi ihtiyacı ortaya çıktı. Bu da, röportajların ilk hâlleri üzerinde bazı değişikliklerin yapılmasına yol açtı.

Dördüncü bölüm, *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlanan röportajın büyük kısmında değindiğim, Türkçe versiyonu yenilerde çıkan SINIF MÜCADELESİ (CLASS STRUGGLE) adlı Marksist bir masa oyunuyla sosyalist fikirleri öğretme denemelerim de dahil olmak üzere, ilk üç bölümde değinilmeyen fakat benim çalışmalarımın ve hayatımın önemli bir kısmını oluşturan konuları içeriyor.

Beşinci bölümden yedinci bölüme kadarki kısım, emperyalizmden piyasa sosyalizmi, akademik özgürlük ve sosyalist pedagojiye uzanan, farklı fakat birbiriyle ilişkili ve kitabın diğer kısımlarında göremeyeceğiniz konuların daha sistematik bir analizini sunan, daha eski üç ayrı röportajı içeriyor.

MARKSİZM: KARİKATÜR VERSİYONU burada yazmış olduğum her şeyin içinde karşılık bulduğu Marksist çerçevenin temel noktalarını ortaya koyacak şekilde düzenlenmiş sevdiğim radikal karikatürlerle kitabın içindekileri toparlıyor.

Her bölümün sonunda karşınıza çıkan Marksist çerezlere gelince… Eh, bunları çözmeyi ise size bırakacağım sanırım.

Bu kitabın ne hakkında olduğuyla ilgili kalmış şüpheler varsa, Hintli tarihçi Ranagit Guha'nın bir zamanlar benimle paylaşmış olduğu eski bir Bengay atasözünü aktararak bunları gidereyim: "Bir inek çok süt veriyorsa, onun birkaç tekmesine katlanmaya değer. Fakat dışkıdan başka bir şey vermiyorsa ondan kurtulmanın zamanı gelmiştir." Kapitalizm için bu zaman gelmiş olabilir; sorulacak temel soru ise şudur: Tekmelere daha ne kadar dayanacağız?

Not: Kitabın Türkiye'de yaptığım konuşmaları dinlememiş olan herkesi şaşırtacak olan başlığıyla ilgili açıklama birinci bölümün sonunda bulunabilir.

"Okulumun, eğitimimi engellemesine asla izin vermedim."

(Mark Twain, Amerikalı yazar)

BİRİNCİ KISIM

TÜRKİYE RÖPORTAJLARI

BİRİNCİ BÖLÜM

BU KRİZ KAPİTALİZMİN SON KRİZİ Mİ? "GEZİ İSYANI" İÇİN BAZI ÇIKARIMLAR

✸

Söyleşi: Memali Çelebi
Çeviri: Burcu Çiçek Şahinli[1]
Özgür Gündem, 4 Temmuz 2013

— Küresel ekonomik krizin geldiği noktayı nasıl görüyorsunuz? Kapitalizm, bu krizi Yunanistan, İspanya, İtalya, İrlanda'daki gibi hükümet vitrinini değiştirerek mi atlatacak?

I

— Sorularınıza ekonomik kriz ile başlamakta haklısınız. Pek çok sorun doğrudan veya dolaylı olarak ekonomik krizle ilişkili olduğundan, bu şu anda herkesin ilgisinin merkezinde olmalı. Fiilen, solcusu-sağcısı ile herkes er ya da geç

1 Söyleşiye yazar tarafından sonradan eklenen pasajlar Cenk Saraçoğlu tarafından çevrildi.

krize çözüm bulunacağı kanaatinde; esasen ayrışılan nokta çözümün ne zaman bulunacağı ve çözüme dek neler yapılması gerektiği. Nihayetinde bugüne dek yaşanmış krizlerin hepsine çare bulundu, o halde bu krize de çare bulunacakmış gibi gözükebilir. Duruma bu açıdan yaklaşılabilir elbette. Fakat ben geçmişteki krizlere yönelik çarelerinin önünü açmış ekonomik mekanizmaya bakmayı ve bu mekanizmanın hâlâ işleyip işlemediğini sorgulamayı tercih ediyorum.

Bir ekonomik krizin temel nitelikleri; piyasada mamul mal fazlası, daha fazla mamul mal üretimine yönelik kapitalist yatırımlarda önemli miktarda azalma ve artık kendilerine ihtiyaç duyulmayan işçilerin karşı karşıya kaldığı işsizlikte artıştır. Gittikçe kötüleşen bu koşulların yanında bir yandan da neredeyse istisnasız her şeyin fiyatı düşer. Nihayetinde makineler, hammaddeler ve emek gücü gibi temel üretim faktörlerinin maliyetinin o denli düştüğü bir noktaya gelinir ki çok parası olan birtakım kapitalistler (ki bunlardan hâlâ çok sayıda vardır) bu durumu fırsat bilerek hâlihazırda yaptıkları ya da yapmak istedikleri üretimi artırır ve kötü piyasa koşullarında bile kâr elde etmek için bunları normalden daha ucuza satarlar. Geçmişteki bütün krizlerde bu noktaya gelinmiştir ve bu krizde de gelinecektir.

Öte yandan geçmişte bu noktaya gelindiğinde kapitalistlerin yaptığı yeni yatırımlar hızlı bir biçimde işçiler için iş olanakları yaratmış, bu işçiler geniş bir ürün yelpazesinin tüketicileri haline gelmiş ve bu da başka kapitalistleri ellerinde bulunandan daha fazla mal satabileceklerine inandırmıştır. Böylelikle kapitalistler yatırımlarını artırmış, bu da evvelinde işsiz olan işçiler için daha fazla iş olanağı yarat-

mış ve kriz için çözüm süreci başlamıştır. Kapitalist sistem geçmişteki tüm krizlerden bu mekanizma sayesinde çıkabilmiştir (gerçi 1930'lu yıllardaki Büyük Buhran'ın atlatılmasında II. Dünya Savaşı'nın katkısı olmamış değildir). Bu senaryoda yeni yatırımlar ile yeni iş olanakları arasındaki bağın kilit rol oynadığının altını çizmek gerekir.

Fakat bugün tam da bu noktada kapitalizmin çözüm mekanizması çökmüştür. Biraz önce tarif ettiğim koşullarda ortaya çıkabilecek yeni yatırım yeni işlerin, ya da en azından krizin atlatılmasını sağlayacak sayıda yeni işlerin önünü açmayacaktır. Bunun temel sebepleri gayet basit ve açıktır: Otomasyon ve taşeronlaşma. İkisi de henüz erken aşamalarındadır fakat şunu açıkça göstermişlerdir ki yeni üretimin çoğu gittikçe daha az işçi içerecek ve çalıştırılacak işçilerin büyük çoğunluğu da ücretlerin ve üretim ile ilgili bütün diğer maliyetlerin Türkiye'den de ABD'den de çok daha düşük olduğu ülkelerden olacaktır. Yatırımların büyük çoğunluğu ile işçi alımının yalnızca kârı maksimize etme kaygısı taşıyan kapitalistlere bırakıldığı kapitalizmde; işsizlik, işi olanlar içinse daha düşük ücretlerle daha fazla çalıştırma, evinden etmeler, borç esareti ve normal koşullarda ortaya çıkmayan ama kapitalistlerin düzeltmeyi çok "pahalı" bulduğu tehlikeli çalışma koşulları, yoksulluk ve çaresizlikle bağlantılı hastalıklar ve ölümler kaçınılmaz olarak artış gösterebilir.

Otomasyon ve taşeronlaştırma yanında gelişmiş kapitalist ülkelerdeki istihdam üzerinde bunlar kadar büyük olmasa da benzer etkilerde bulunan diğer güncel iki gelişme de e-ticaret ve müşteriye iş yüklemedir (*self-sourcing*).

Birincisi hemen her şeyin internet ortamında alım-satımının artmasını ifade etmektedir. Tahmin edilebileceği gibi bu büyük veya küçük her türden mağazaya zarara vermekte ve bu mağazaların da buna karşılık ilk reaksiyonu işçilerinin bir kısmını çıkarmak olmaktadır. Henüz ekonomi sahnesine yeni çıkmış *self-sourcing* ise mal veya hizmetin nihai tüketicisinin önceleri kendilerine iş tamamen bitmiş haliyle sunulurken şimdi işin bir kısmını üstlenmesi anlamına gelmektedir. Bu, gittiğiniz bir petrol istasyonunda aracınızın yakıtını istasyon görevlisi değil de sizin doldurmanızdan tutun da bankanızdan para çekmek için banka memuruna gitmek yerine bir ATM kullanmaya, bir süpermarkette veya eczanede satın aldıklarınızın hesabını bir kasiyerin değil de sizin yapmanıza kadar uzanır. Üniversitelerde ise *self-sourcing* akademisyenlerin, önceden bölüm sekreterleri tarafından yapılan pek çok evrak işini, bilgisayarlarını kullanarak kendilerinin yapmaya zorlanması biçimini almıştır. E-Ticaret ve *self-sourcing* henüz daha yeni işlemeye başlamıştır. Bütün bu gelişmelerin ortak paydası işler üzerindeki kemirici etkisidir.

Hepsini alt alta ekleyelim: Otomasyon, taşeronlaşma, e-ticaret ve müşteriye iş yıkma (*self-sourcing*) hepsi hem ayrı ayrı hem de birbirleriyle bir şekilde ilişkilenerek kapitalizmin sadece bugün ürettikleri için değil gelecekte üretmeyi umduğu şeyler için ihtiyaç duyduğu işçilerin sayısını hızla azaltmaktadır. Aynı süreçler, işsizlik üzerinde aynı bu etkiyi doğuracak bir şekilde Çin, Brezilya ve Türkiye gibi ülkelere yavaş yavaş yayılmaya başlamıştır. Kısacası, her ne kadar kapitalist ülkeler birkaç yıl daha "büyüme"

görmeye devam edecek olsalar da, bu ülkelerin işçileri bile daha önce olduğu düzeyde bundan kendi paylarına yararlanamayacaklardır.

II

Kapitalistler bu yeni zenginliğin çoğunu kendilerine ayırdıkları bir durumda kapitalist dünyadaki insanların büyük çoğunluğunun kötüleşen yaşam koşullarıyla beraber büyüyen ekonomik eşitsizlik yeni normalimiz haline gelmiştir. Yüzeyde olup bitenden de çok açık anlaşılabilir, fakat daha derin bir düzeyde baktığımızda gördüğümüz şey kapitalizmin özgül bir toplumsal ve ekonomik sistem için varoluşunu devam ettirecek koşulları artık yeniden üretemediğidir. Bu koşullardan en önemlileri arasında işçi sınıfı için yeteri kadar iş üretmek gelir; zira kapitalistlerin mallarını üreten işçilerin gönülsüz de olsa içinde yaşadıkları sisteme yönelik kabullerini garanti altına almak için bu gereklidir. Ayrıca tüm kapitalist ülkelerde nüfusun esas kısmını oluşturan işçiler üretilen malların başlıca müşterileri olduklarından işsizliğin artması her zaman tüketim talebinde bir düşüşü beraberinde getirir. Bu açıdan, kapitalizmin işleyebilmesinin, bununla ilişkili ikinci önemli koşulu da ürünler için yeterince etkili bir talebin varlığıdır. Burada "etkili" sadece bu ürünleri istemek ve onlara ihtiyaç duymak değil aynı zamanda onları satın almak için yeterli paraya sahip olmak anlamına gelmektedir. Üretim ile tüketim arasındaki zorunlu ilişkiyle ilgilenecek herhangi bir ekonomik plan olmaksızın işleyen bir sistemde işçilerin hem birer üretici hem de tüketici olmasında somutlanan çelişki her bir yeni krizi başlatan dönemsel "aşırı üretim" patlamasını da meydana getiren şeydir.

Tüm bu karmaşaya bugün bir de biraz önce tarif ettiğimiz, her türden mal ve hizmetteki artışın daha çok değil daha az işle sonuçlanmasına ve bir bütün olarak işçi sınıfının elinde daha az satın alma gücü olmasına neden olan otomasyon, taşeronlaşma, e-ticaret ve müşteriye iş yıkmayı eklemeliyiz ki şimdiye kadar bir dizi geçici kriz olarak seyreden durumun sürekli bir krize dönüştüğünü görebilelim. Bu durumu yaratırken, kapitalistler sadece her zaman yaptıkları şeyi yapmışlar, zamanın koşullarının elverdiği yolları kullanarak kârlarını maksimize etmişlerdir. Bunu yapmanın yollarından biri, her zaman, kapitalistlerin yatırımlarının bir kısmını mevcut en gelişkin makinelere yatırmak olmuştur ve bir makinenin verimliliği (yani "kârlılığı") her zaman belirli bir miktarda mal üretmek için ne kadar işi ortadan kaldırdığı tarafından belirlenmiştir. Otomasyon ve ondan türeyen bilgisayarlaşma ve robotlaşma ile birlikte hem üretilen malların miktarı hem de işsiz bırakılan işçi sayısı bakımından makineleşmenin gelişimi yeni bir yola girmiştir.

Kapitalistlerin bu kendi kendini yıkıcı yolda ilerlemek dışında yapabileceği bir şey yoktur. Hem ulusal hem de artık küresel düzeyde kendi sektörlerindeki diğer kapitalistlerle yoğun bir rekabete tutuşmuşken, toplam yatırımlarının her geçen zaman daha daha fazlasını ileri düzeyde makineleri satın almaya ayırmaları, bu makinelere daha önceden sahip olmuş rakiplerinin malları düşük fiyata satmasını engelleyebilmek için ödedikleri bir bedeldir. Bu bedeli ödemeyenler ise ya havlu atarlar ya da daha büyük rakipleri tarafından yutulurlar. Bu da bugün kapitalist dünyanın tümünde

gördüğümüz gibi sermayenin gittikçe artan yoğunlaşmasına (daha az sayıda daha büyük şirketler) ve böylelikle de toplumun geri kalanı üzerinde gücünün artmasına yol açar.

Peki devreye girerek ihtiyacı olana iş sağlayan (ki bütün ülkelerde yapılması gereken çok sayıda işin olduğu açıktır) ya da, bazılarının savunduğu en uç Keynesçi çözümü uygulayarak kendi başına hayatta kalmakta sıkıntı yaşayan insanlara para veya fayda dağıtan hükümete ne oldu? Hükümet insanların daha ivedi sorunlarıyla, onların ihtiyaç duydukları şeyleri daha çok satın alabilmelerini mümkün kılmak amacıyla ilgilenebilir, her türlü işletmeye yönelik kaldıraç vazifesi görebilir ve he ne üretiyorlarsa kapitalistlerin bunları daha fazla üretebilmesini sağlayacak yatırımlar konusunda onları teşvik edebilir.

III

Ana akım iktisatçıların da hemen işaret edebilecekleri gibi bu her iki öneride de ortaya çıkan sorun, bunlar için ödenecek paranın nereden geleceğidir. Eldeki ihtimaller şunlar: vergilerin yükseltilmesi, diğer programlara ayrılmış fonların buraya aktarılması, bankalardan veya yabancı hükümetlerden borç para alınması ve –kendi parasını kontrol edebilen ABD gibi ülkelerin yapabileceği– daha fazla para basılması. Peki, bunların herhangi birisi "işe yarayabilir mi"? Ne yazık ki, kapitalistler bu seçeneklerin hepsinin de şu ya da bu yolla kendi kârlarından kesinti yaratacağı konusunda haklılar. Paraya en çok sahip olan sınıf olarak vergi artırımları gün gelip kendilerini de etki altına alacaktır. Hükümet programlarından ve her türlü devlet desteğinden

(buna "savunma" harcamaları da dahildir) en çok yararlanan sınıf olarak kendilerine ayrılan paranın ihtiyacı olanlara aktarılması bilançolarını kötü etkileyecektir. Hükümetin belirli bir noktanın ötesinde para ödünç alması veya basması, paranın değerinin düşeceği bir enflasyonu başlatma riski taşıyacak ve bundan da en çok zarara uğrayanlar çok parası olanlar olacaktır. O zaman kapitalistlerin, bu bahsettiğimiz gelişmeleri önlemek veya onları en az düzeyde tutmak ve kendi sınıflarının bu olan bitenden en çok istifade etmesini sağlamak için devlette ve medyadaki güçlerini kullanmadıklarını kim iddia edebilir? (ABD'de güya hem ev sahiplerini hem de bankaları rahatlatacağı düşünülen şu son mali yardımların sadece ve sadece bankaların işine yaramasına hep birlikte tanık olduk.)

Keynesçi reformların kapitalist kârlara yönelik tehdidi yalnızca bu reformlar için kendi ceplerinden çıkacak paradan kaynaklanmaz. Hükümetin işi veya güvencesi olmayan insanlara bunları sağlaması aynı zamanda, işçilerin her tür işi kabul etmesinin ve daha az paraya daha uzun ve meşakkatli işler yapmasının önünü açan kriz temelli korku ve kaygıları da azaltır. "Gerçek bir iş" teklifi alma umuduyla karın tokluğuna çalışan stajyerleri, geçici elemanları, üniversite asistanlarını, ek elemanları, sözleşmelileri ve kendi hesabına çalışanları bir düşünelim. İşçiler açısından bakıldığında tüm bunların sendikalar ve bir grev örgütleme üzerindeki etkileri sanırım daha kötü olamazdı. Hal böyleyse neden o zaman kapitalist, hükümetin işsize ya da yarı-işsize yardım etmesini istesin ki? Bunların kötüleşen koşulları kendi işçilerini sömürmesi bakımından kapitaliste daha büyük esneklik sağlıyorsa neden istesin?

Keynesçi reformların kapitalistlerin, bu reformları gerçekleşmemiş ya da en az düzeyde gerçekleştirmiş diğer ülkelerdeki kapitalistler karşısındaki rekabet yeteneğini zayıflatacak olması her ülkede kapitalist sınıfın bu reformlara neden karşı olduğunun diğer bir açıklamasıdır. Bu reformların çare bulmaya çalıştığı yakınmaların kapitalistlere sağladığı avantajlara şöyle bir bakıldığında bile bu reformlarla kapitalistlerin kârlarının ne kadar aşınacağı konusunda bir fikir edinilebilir. Daha az kâr elde etmenin olası sonuçlarından birisi de üretilen mal ve hizmetlerin fiyatının artmasıdır, ki bu da sadece dışarıda değil içerideki pazarı da kapmaya çalışan yabancı rakiplere bir şans vermek anlamına gelir.

Fakat bir an için hayal gücümüzün sınırlarını zorlayarak kapitalist bir yönetimin, "sokağın" yoğun baskısı ve bugün yaşadığımız gibi gittikçe kötüleşen kriz koşulları altında, tam bir Keynesçi programı benimsediğini düşünsek bile, bu durumun sistemin plansız üretim ve plansız tüketim arasındaki temel çelişkisini etkileyecek hiçbir şey yapamayacağını ve mevcut krizin bizi taşıdığı aşağıya doğru eğilimin bundan ciddi bir şekilde etkilenmeyeceğini söyleyebiliriz. Hatırlayalım: Kapitalistler toplumumuzdaki zenginliği üretmek ve bu zenginliğin büyük kısmını satın alabilmek için işçilere bel bağlamışlardır. Fakat kapitalistler, işçilere kendi ürettikleri zenginliği satın almalarını sağlayacak kadar ücret ödemezler (Marx'ın "sömürü" ismini verdiği pratiktir bu). Zira işçilerin ürettikleri ile bunun karşısında kendisine ödenen arasındaki fark (yani Marx'ın "artık değer" dediği şey) kapitalistlerin kârının kaynağıdır.

Bu bakımdan, sermaye (yani piyasada satılan malların üretimi yoluyla daha fazla zenginlik yaratmak için kulla-

nılan zenginlik), kapitalistler (sermaye sahibi bireyler veya insan grupları) olacaktır. Kapitalistler olduğu müddetçe de bunlar işçileri sömürmek yoluyla kârlarını azamileştirmeye çalışacaklardır. İşçiler, Marx'ın söylediği anlamda, sömürüldükleri müddetçe de iyi birer müşteri olamayacaklardır; ve dış ticaret, hükümetin silah alımları vs. gibi karşı eğilimler bu aradaki farkı kapatamadığı müddetçe de piyasada satın alınmamış mal bolluğu olacak ve bu ise daha önce de gördüğümüz gibi dönemsel krizlere yol açacaktır. Bugünkü durumun tek farkı ise daha önce tartıştığımız teknolojik gelişmelerin sadece, kapitalist dünyada üretilen zenginlikle bunları üreten işçilere ödenen ücretler arasındaki farkın hiç olmadığı kadar açılmasına sebep olması değil aynı zamanda herhangi bir şeyi üretmek için gereken işçi sayısını azaltmak suretiyle sistemin mevcut krizinden asla çıkamayacak olmasına yol açmasıdır. Geçmişte kapitalizmin iyileşmesine katkıda bulunan savaşlar da, ya modern silahlar sayesinde bugünkü krize deva olmak için çok fazla ya da dünya çapında ortadan kaldırılması gereken muazzam boyutlardaki zenginlik düşünüldüğünde çok az şeyi yok edebilmektedir. Bu durumda, Keynesçi çözümler, içerisinde az çok serpildikleri kapitalist sistemin kendi yarattığı krizleri artık çözemeyeceğini kabul etmeyi reddeden çoğunlukla iyi niyetli entelijansiyanın son sığınağı olabilir ancak. O zaman eğer krizleri yaratan kapitalizmin doğası, yani onun nasıl işlediği ve işlemek zorunda olduğu ise, bu Son Kriz'i yaratan da bu doğayı pekiştirecek şekilde bu sistemin zaman içinde büyümesidir.

Eğer kapitalizmin bugünkü küresel krizinden kapitalizmi reforme ederek çıkmaya yönelik tüm girişimler beyhude

ise bu girişimlerin bazıları diğerlerine göre daha beyhude ve daha tehlikelidir. Bu girişimlerden en çok tercih edilen, ülkenin 'rekabet gücünü' artırma çabaları (ki tipik olarak bu, işten çıkarma yoluyla malların maliyetini düşürme ve çalışma hızını artırma, çalışmakta olan işçilerin ücretlerini ve sosyal haklarını azaltma yoluyla gerçekleştirilir) öbür ülkeleri de aynı şekilde davranmaya iter. Bu da küresel kapitalist sistemin başlamış olan çöküşünü ancak hızlandırabilir. Daha otoriter hükümetlere geçiş muhtemeldir, fakat muhalefeti bastırmak ekonomiyi iyileştirmez. Ne de çevre sorunlarına çare olur. (Kapitalist üretimi tümüyle yöneten aşırı kâr güdüsü ortaya şu korkunç hızlı iklim değişimi heyulasını çıkarmıştır. Buna toprağın, suyun ve tüm gezegenin havasının artarak kirlenmesi eşlik etmektedir.)

IV

Gözlerimizin önünde oynayan bu süratli korku filminin belli bir noktasında, zenginlikleri üreten insanlar ile ileride onlara katılmaya hazırlanan öğrenciler, tarihin bu 'an'ında yapmamız gereken asıl seçimin artık kapitalizm ile sosyalizm arasında olmadığını anlayacaktır. Zira kapitalizm epeydir Nihai Kriz'ine girmiş ve hangi biçimde olursa olsun kapitalizmin sürdürülmesi imkânsızlaşmıştır. Hayır; şimdi asıl seçim, Rosa Luxemburg'un deyimiyle, sosyalizm ile barbarlık arasındadır. Burada söz konusu olan 'barbarlık' kimi alanlarda görece randıman sağlamış olan faşizm değil; modern uygarlığın yıkılışıdır. İhmal edilen okullar, hastaneler, toplu taşıma ve iletişim araçları, kanalizasyon sistemleri ve hatta son birkaç yüzyılda gelişmiş olan şehir-

ler nihayetinde yok olacak; açlık, salgın hastalıklar ve alan savaşları yayılacaktır. Bu yeni 'Karanlık Çağ' hâlihazırda Afrika'nın kimi bölgelerinde kendini belli etmeye başlamıştır, fakat kapitalizmin hızla yaklaşan sonu geldikten sonra türümüzü, yani bugün hayatta olan insanların pek çoğunu (çoğunluğunu) bekleyen kader kuvvetle muhtemel çok daha kötü olacaktır. Ancak...

Bir seçenek daha var önümüzde: şu ya da bu biçimde sosyalizm. Kapitalizmin yaratmış olduğu en büyük sorunların çoğuna –işsizlik, gayrisafi milli hasılanın dağılımındaki eşitsizlikler, ziyan edilen ve yanlış kullanılan kaynaklar, çevresel tahribat vb.– çözüm üretebilecek maddi koşullar ile bilimsel kavrayış yine kapitalist çağda ortaya çıkmış olmasaydı bu seçenek mümkün olmazdı. Diğer bir deyişle, kapitalizm kendi yarattığı sorunları çözmeyi mümkün kılacak araçları da yaratmıştır. Zenginlik (mallar, fabrikalar ve makinalar), bilim, teknoloji, planlama ve uygulama becerileri, yönetimsel yapılar ve olduğu kadarıyla demokratik pratikler toplumsal ihtiyaçlar için kullanılmak yerine kendilerinin bugün çözüm olabileceği problemleri yaratacak şekilde özel kârları maksimize edecek şekilde kullanılmıştır.

Kapitalizmin yarattığı sorunlar ile sorunlara çözüm getirebilecek araçların kullanılmaması ve yanlış kullanımı arasındaki çelişkinin en keskin haliyle görüldüğü (boş fabrikalar, çürüyen gıdalar, herkesin ihtiyaç duyduğu becerilere sahip işsiz uzmanlar vb.) ekonomik kriz dönemlerinde her geçen gün daha çok sayıda insan sosyalizmin gerçekçi ve bir o kadar da arzulanacak bir alternatif olduğunu görmeye başlar. Şu an içinde bulunduğumuz Nihai Kriz bar-

barlığa doğru ilerlerken bu insanların sayısı ancak artabilir.

Peki, kapitalizmi yok edip yerine bir tür sosyalizmi kurmak için gerekli olan kritik kitlesel sayıya ulaşılabilir mi? Kapitalistler bugüne dek sistemin sömürüye dayalı doğasını saklama, maskeleme ve akla yatkın kılmada pek başarılı olmuş olan kapitalist 'bilinç endüstrisinin' –devlet, medya, reklam, dinî kurumlar ve her seviyede okullar– harikalar yaratmaya devam edeceğine güvenmektedir. Fakat Nihai Kriz'in pençesindeki kapitalizmin artan şeffaflığı ile bu GEREKSİZ durumun yaratmış olduğu, giderek büyüyen LÜZUMSUZ acılar kuvvetli bir karşı-kuvvet de ortaya çıkarmıştır. Bu karşı-kuvvet ailelerimize, toplumlarımıza, ülkelerimize ve gezegenimize olan bitenin arkasındaki gerçek nedeni anlamamızı ve değiştirilmesi gereken şeyle akılcı bir şekilde uğraşmamızı sağlayabilir. Hemen çabucak.

Bu muazzam kavgada hangi tarafın kazanacağını söylemek şu an için zor. Fakat kanaatimce dönüm noktası; bütün ülkelerde nüfusun yüzde 90'ından fazlasını oluşturan işçi sınıfının (yaşamak için iş bulmak zorunda olan ve bugün çalışan kesimin çoğunu ve küçük iş-insanlarını da içeren insanların) çoğunluğunun, kapitalizmin artık iş bulmak ve buna bağlı diğer çıkarlara cevap veremeyeceğini anlaması olacaktır. Toplumsal ihtiyaçları karşılama temelli sosyalizmin herkese insanca çalışma ve yaşama olanağı sağlayacağının anlaşılması da önemlidir. Kapitalizm; ulusal, etnik, dinî, ırka ya da cinsiyete dayalı kimlikleri öne çıkaran muhaliflerin her tür baskısına dayanabilir; zira bu gruplar ne esasen kapitalizmi yıkma amacı güder ne de bunun için gerekli olan sayıdadırlar. Fakat işçi sınıfında bu iki nitelik

de mevcuttur. Dolayısıyla, temel siyasi eylemlerini bu öteki kimliklerin hedeflerini desteklemeye yöneltmiş olan işçilerin yeterli kesimi iyi maddi koşullarda yaşamalarının, listenin başına işçi sınıfı kimliklerini koymayı gerektirdiğini (ancak bu, hiçbir şekilde öteki kimliklerinden kaynaklanan çıkarlarını bir kenara bırakmalarını gerektirmez) anladığında kapitalizmin sayılı günü kalmış olacaktır. İşçiler olarak bizlerin hayatlarımızda doğrudan hissettiğimiz gittikçe kötüleşen bir ekonomik kriz burada bahsettiğimiz pek çok toplumsal hareketin içinde etkin olan işçilere böyle bir değişimi üstlenme noktasında baskı yapacak koşulları bizatihi sağlamaktadır.

— İstanbul Gezi Parkı'nda başlayıp yayılan isyanı nasıl değerlendiriyorsunuz?

— Bugünlerde Türkiye'de devam etmekte olan olağanüstü eylemleri bu çerçevede değerlendirerek birkaç kısa tespitte bulunmak isterim. Protestolara katılan kesimin büyük çoğunluğunun vasıfları, işyerinde ne giydiği ve maaşı ne kadar olursa olsun geniş işçi sınıfına ait olduğu görülmektedir. İşçi sınıfı mensubu ailelerden gelen ve iş bularak işçi sınıfına dahil olmaya hazırlanan öğrenciler de buna dahildir. Yani, an itibariyle kendilerini nasıl tanımlarlarsa tanımlasınlar, sosyalizm hakkındaki bugünkü düşünceleri ne olursa olsun, bu insanlar da işçi sınıfının bütün diğer üyelerinin yaşadığı baskıların aynılarını yaşamaktan kaçamamaktadırlar. Protestocuların dillendirdiği eylem sebeplerinin birçoğu da bu geniş işçi sınıfının çıkarlarını yansıtmaktadır. Ne var ki; görebildiğim kadarıyla halen eksik olan, –belki de anlaşılır

sebeplerden ötürü– ayaklanmaya yol açan sorunların çoğunun temelinde dinî değil, kapitalist etkenlerin yattığının vurgulanması gerekliliğidir. Örneğin, Erdoğan'ı bir parkın yerine alışveriş merkezi yapmaya yönelten İslam değildir. Yapılmakta olan güncel tartışmalarda kapitalizm profilini öne çıkarmanın bir yolu; isteyen herkes için insanca, iyi ücretli ve anlamlı iş talebini ihtiyaç duyulan değişimlerin merkezine yahut merkezin çok yakınına bir yere konumlandırmaktır. Eğer kapitalizm bu ihtiyaçları karşılayamıyorsa buna muktedir, sosyalist bir topluma yol vermelidir.

İşçilerin şunu görmesi zor değil: Eksik olan şey çalışma alanı değil (her toplumda her zaman yapılacak pek çok çalışma alanı bulunabilir) istihdamdır, herkes için kâfi düzeyde ücret ödeyen işlerdir ve "çalışma" ile "işi" buluşturmanın tek yolu bir iş isteyen tüm insanlarla yola koyulmak ve mevcut çalışma alanlarını bu insanlar arasında dağıtmaktır. Bu hem tam istihdamın hem de daha kısa çalışma saatlerinin önünü açar (bu da kişisel zevk ve ihtiyaçlara ayrılan daha fazla "serbest zaman" demektir). Temel üretim, dağıtım ve mübadele araçlarının özel ellerden alınıp kamu mülkiyetine geçirilmesi ve kapitalizm koşullarında gelişen muazzam gelir ve zenginlik eşitsizliklerinin tasfiye edilmesi suretiyle, işçilerin bu sistem altında bugünkü kadar ve hatta bugünkünden daha iyi kazanabileceklerini de göz önüne aldığımızda işçilerin neden böyle bir dönüşümden heyecan duyacaklarını ve kapitalistlerin neden bu mevcut düzeneğin gerçekçi alternatifi olan potansiyeli sıkıca saklanmış bir sır gibi tutmak için ellerinden ne geliyorlarsa yaptıklarını anlayabiliriz. Bu bakımdan makul

ücretler ve tam istihdam talebini vurgulamak, henüz bu talebi dillendirmemiş olan işçi sınıfı protestocularında sınıf bilincinin yükseltilmesine katkıda bulunacak, bir yandan da hâlâ harekete katılmamış olan pek çok işçi için protestoların cazibesini artıracaktır.

Yine, popüler talepleri –daha fazla düşünce, eleştiri, gösteri ve onca genci sokağa dökmüş olan özel hayatta dilediği gibi davranma özgürlüğü– kapitalizm eleştirimiz ve sosyalist bir Türkiye'de ortaya çıkacak yepyeni imkânlar ile ilişkilendirmenin daha çok sayıda, daha iyi yollarını bulmak da çok mühimdir. Bunu yapmanın bir yolu; makul çalışma saatleri ve ücretleri olan, güvenli ve güvenceli işlerde 'çalışma özgürlüğünün' bütün bu diğer özgürlüklerin yaşanabilmesi için temel bir önkoşul olduğunu ve hedefi bireysel/özel kârı azamileştirmek olan kapitalizmin asla böyle bir güvenceyi veremeyeceğini izah etmektir (bu sorunu büyüteç altına almış olan mevcut kriz insanların durumu görmesini kolaylaştırmaktadır). Buna karşılık temel hedefi toplumsal ihtiyaçları karşılamak olan sosyalizm, hele hele Türkiye kadar zengin bir ülkede bu güvenceyi verebilir ve verecektir. Protesto hareketine katılan sosyalist olmayan kesimlere, –diğer insanların özgürlüklerine saygı göstermek dahil– önceledikleri özgürlüklerin kapsamı ile sosyalist bir yarının ilkeleri arasındaki bağları göstermenin bir başka yolu da protestolara katılan çok sayıdaki sol parti ve eğilimin böyle bir saygı ve hoşgörü örneği sergilemesi ve birbirleri ile muhatap olurken aktif işbirliği yapmasıdır; ki bu da söz konusu örgütlenmelerin pek çoğu için önemli bir değişim anlamına gelecektir.

Ve fakat belli bir noktada uygun bir siyasi aygıt, bir cephe ve nihayetinde bir parti kurmak gereklidir. Bu oluşumun açıkça antikapitalist bir programı olmalı ve aynı yönelimdeki bütün gruplar ile bu grupların dışında kalan, böyle bir gelişmenin yaşanmasını bekleyen çok sayıdaki bireyi kapsamalıdır. Söz konusu gruplar arasındaki çok sayıdaki farklılık düşünülürse, kurulacak olan yeni partinin fraksiyonlara müsaade etmesi ve devam etmekte olan örgütlenme ve strateji tartışmalarını teşvik etmesi gerekecektir. Ancak tüm ülkeye yayılmış olan protestoların sunduğu Türkiye'nin siyasi haritasını yeniden çizme fırsatı kesinlikle kaçırılmamalıdır. Zira hareket açıkça daha siyasi bir şekle bürünmez ise "Occupy Taksim"in (Gezi İsyanı) neredeyse yükseldiği hızda sönüp yok olmuş olan ABD'deki Wall Street'i İşgal Et ("Occupy Wall Street") hareketinin kaderini paylaşma tehlikesi çok büyüktür. Kısacası, muazzam kazanımlarına rağmen "Occupy Taksim Movement"in (Taksim Direnişi Hareketi) esas vazifeleri halen tamamlanmış değildir. Bu da başlangıçtaki başarının gerektirdiğinden çok daha fazla düşünmeyi, planlamayı ve protestolara katılan farklı siyasi yaklaşımlar arasında uzlaşmayı gerektirir.

— *"Atlara ne oldu?" ve "Sopayı kapın" alegoriniz vardı...*

— 'Atlara ne oldu?' ve 'Sopayı kapın' göndermeleri... Bu deyişler, Türkiye'de yaptığım konuşmaların çoğunu bitirirken anlattığım iki kısa hikâyeden çıktı. Bunlardan ilki, hakikaten, otomobil icat edilip de atlara ihtiyaç kalmayınca atlara ne olduğunun hikâyesidir. Örneğin ABD'de tutkal

yapılmıştır atlar. İkinci ise bir Zen Budist keşişine dair Şark hikâyesidir. Keşiş talebelerine bir soru soracağını söylemiş. Soruya 'Evet' yanıtını verirlerse talebelerine sopayla vuracakmış. 'Hayır' derlerse, yine sopayla vuracakmış. İlk talebe sorusunu dinlemiş ve 'Evet' demiş, sopayı yemiş. İkinci bir talebe ayağa kalkmış, soruya kulak vermiş, "Hayır" demiş. O da sopayı yemiş. Talebeler soruları yanıtlamaya, keşiş de onları sopalamaya devam etmiş durmuş. En nihayetinde olan biteni seyreden bir talebe öne çıkmış. Sorusunu dinlemiş ve... Sopayı kapmış.

Pek çok burjuva iktisatçının dahi 'iş olanağı yaratmayacak çözüm' olarak nitelendirdiği durumu ve artık kapitalizmin bu konuda yapabilecek hiçbir şeyinin olmadığını izah etmeye çalıştığım ders ve konuşmalarımda yaptığım "Atları hatırlayın... Ve sopayı kapın!" ihtarı, biraz sert olsa da konuya dair fikirlerimin en önemlilerini özetlemesi bakımından uygun görünmüştü gözüme. Taksim Direnişi Hareketi'nin sayıları giderek artan isyancılarına verebileceğim en iyi tavsiye de budur. Üstüne üstlük, hele ki bu durumda, 'ATLARI HATIRLAYIN... VE SOPAYI KAPIN!' tümcesi ortak mücadelemiz için akılda kalan, cazip bir slogan da olabilir.

MARKSİST ÇEREZLER

"Görünüşe bakılırsa, bizim toplumumuza göre zenginin hiçbir zaman yeterince parası yok, yoksulunsa hep çok fazla var."

(İsmini ne yazık ki hatırlayamadığım eski bir öğrencim)

Kız babasına sormuş, "Ev niye böyle soğuk?" Babası "Çünkü kömürümüz yok," demiş. Kız merak etmiş, "Ama niye kömür yok?" "Çünkü kömür madenindeki işimden atıldım," diye cevap vermiş adam. Kız bundan tatmin olmayınca yine sormuş, "Peki niye işinden atıldın?" Adamın cevabı şu olmuş: "Çünkü çok fazla kömür vardı."

(Tanıdık geldi mi? Fakat herhangi bir şeyin "çok fazla" olması, temel bir ihtiyacı karşılamak için kömüre, yiyeceğe ya da bir işe ihtiyacı olan o kadar çok insanın neden bunlardan yoksun kalmaya zorlandığını gerçekten açıklayabiliyor mu?)

"Bunlar gerçekten çok güzel zamanlar, ancak sadece birkaç kişi bunun farkında."

(Henry Ford, Amerikalı sanayici,
1930'lardaki Büyük Buhran'ın ortalarında)

İKİNCİ BÖLÜM

"MARKSİZM... VE TAKSİM'İ İŞGAL ET!"

✸

Söyleşi: Cansu Oba
Çeviri: Deniz Altunlu
(Fikir Kulüpleri Federasyonu ile Söyleşi)

— Marksizmi nasıl tanımlarsınız? Günümüzde sosyal bilimlerde iki "karşıt" akım baskın durumda: Postmodernizm ve pozitivizm. Marksizm her birine ne kadar yakın veya uzaktır? Veya Marksizmin onlarla ilişkisi nedir?

— "Marksizm nedir?" sorusuyla başlamakta haklısınız çünkü diğer sorularınızın pek çoğu buna verilecek yanıta bağlı. Yanıtım şu: Marksizm neredeyse bütünüyle kapitalizmin, onun nasıl işlediğinin, kimin için daha iyi ve kimin için daha kötü işlediğinin, nasıl ortaya çıktığının ve günümüze dek nasıl geliştiğinin ve tamamen farklı ve çok daha insancıl bir toplum biçimine dönüşme potansiyelinin ve elbette emekçi sınıfın (kapitalizmin kaldırılmasından en

büyük ve en acil yararı görecek olanların) bunu nasıl gerçekleştirebileceğinin bir analizidir.

Marx'ın hemen hemen tüm yazıları kapitalizmi bu genel surette anlaşıldığı haliyle ele alır. Marx'ın kapitalizmi tahlili ve sonuçları teorize edişi de bütünüyle diyalektiktir. Bunun için eldeki konuyu (hem nesnel hem öznel boyutlarında) zaman içinde birbiriyle ve yapısal bütünle (kapitalizm) etkileşimleri, yani bireysel hareket ve ilişkilerinin toplamı üzerinden evrilen pek çok birbiriyle ilintili süreç olarak düşünür. Karşılıklı bağımlılıklarına rağmen, Marx'ın çalışmasından ortaya çıkan değişim örgülerinin bir kısmı, çevresindeki örgüler üzerinde, onlarınkinden daha büyük bir etkiye sahiptir ve bunlar özel dikkat ve önem göstermek üzere ayrılır. Üretim biçimi, sömürü, sermaye birikimi, periyodik kriz, sınıf çatışması ve devletin kapitalist sınıfla organik bağları bunun bazı örnekleridir.

Bu kısa taslaktan bile sorunuzda değindiğiniz tüm o düşünce okullarının Marksizmin şu veya bu şekilde bir karikatürünü gerçeği yerine koyduğu açık olmalı. Neden böyle yaptıkları elbette yazardan yazara değişir; ancak cehalet, tembellik, kötü niyet, rağbet görmeyen bir davayla ilişkilendirilme korkusu, akademide yükselme arzusu, kendine "Marksist" diyen rejimlerin bazı uygulamalarına karşı yanlış yönlendirilmiş bir tepki ve –aralarındaki birkaç zengin için– kapitalistlerle ortak çıkarlar, öğretideki bu vahim kırılmanın nedenleri arasındadır. Gerçi bu karikatürleri öne sürenlerden kimileri toplumu tahlil etmek için Marx'ın gerçekte yaptığına yer vermeyen şu veya bu paradigmanın tutsaklarıdır da. Bu sonuncusu genelde bu düşünürlerin –pek

azının çalıştığı– Marx'ın diyalektiğine yönelik derinden düşmanlığıyla ilişkilendirilir (Bu konuda daha fazla ayrıntı için, artık Türkçede de bulunan *Diyalektiğin Dansı* kitabıma bakabilirsiniz).

Neden bu kadar çok düşünürün Marksizmin kaba saba karikatürlerine kapıldığından daha önemlisi bunun Marx'ın yazılarının yaygın olarak ihmal edilmesini ve aynı zamanda Marx'ın ana konusunu, kapitalizmin kendisini rasyonalize etmekteki toplam etkisidir. Başka hangi düşünür kapitalizmi Marx'ın ona verdiği geniş anlamdaki gibi çözümlemeyi denedi? Hiç kimse. Sonuç olarak kapitalizm ve dolayısıyla onun bugünkü büyük problemlerimizin pek çoğundaki sorumluluğu –ekonomik kriz, işsizlik, büyüyen eşitsizlik, küresel ısınma vs. (uzun bir liste bu)– incelenmeden kalıyor, böylece bu problemlerin hepsi kapitalist bağlam mutlak sayılarak ayrı ayrı tahlil ediliyor ve olası çözümler kapitalizm altında başarı şansı olmayan ufak reformlarla sınırlanıyor.

İşçilere, işsizlere, öğrencilere ve pek çok diğer gruba ve doğaya dayattığı korkunç koşulları saklayamayan kapitalizm, kendisinin, kapitalist sistemin ürettiği tüm bu dehşet ve acıların mutlak sorumlusu olduğu gerçeğini saklamak için ısrarla –ve şimdiye dek kayda değer bir başarıyla– çabalıyor. Bugün dünyanın çoğunluğu için, insanlar öfke ve hüsranlarını problemlerinin kaynağıyla hemen hiç ilgisi olmayan başkalarından çıkarırken kapitalizm görünürlükten uzağa saklanıyor. İnsanları Marx okumaktan alıkoymak onları, bizi acınacak halde tutmaya devam etmek adına önemli bir taktik olarak ortaya çıkıyor.

"Endüstriyel toplum", "piyasa toplumu", "postmodern toplum", "risk toplumu", "özgür dünya" gibi terimleri "kapitalizm" yerine kullanmak, bütünü görünürden uzakta saklarken insanları bütünün parçalarına odaklanmaya yöneltmenin başka bir yolu. "Özgürlük", "haklar", "eşitlik" ve "demokrasi" gibi çok önemli kategorileri de kapitalizmin zaten izin verdiği anlamlara çıkarmak da böyle –iş arama özgürlüğü veya ücretini karşılayabileceğin şeyleri satın alma özgürlüğü veya "reform" durumunda (eğitim, sağlık, sosyal güvence vs.) sadece kapitalistlerin istediğinin olması. Tüm bu ideolojik saptırmalarla başa çıkmanın yolu bu kategorilerin nasıl, kim tarafından kullanıldığı ve zengin ve güçlülerin bizim yapamadığımız neleri yapabilmelerini sağladığını sormak... Sonra, elbette, hepsini bizim çıkarlarımıza hizmet edecek, aslına uygun bir biçimde yeniden tanımlamak.

Kısmi sonuç: Marx'ın daha çok çalışmasını okumak ve başkalarını da okumaya teşvik etmek, sınıf mücadelesinde bizim tarafın etkinliğini en üst seviyeye çıkartmak için gerekli olan kapitalizmi anlama biçimini yaymanın zorunlu adımıdır.

— Akademik ortamlarda devrim, özgürlük, demokrasi gibi kimi kavramların tanımlarında bir kafa karışıklığı ile karşılaşıyoruz. Bunun, tarihsel ilerleme fikrinin reddi ile alakalı olduğunu düşünüyoruz. Sizce durum nedir bu konuda?

— Bence "sınıf" ile başlamalıyız. Toplumdaki sınıflar nelerdir? Toplumda egemen olan sınıf hangisidir? Toplumda egemen sınıf olmak ne demektir? Kapitalistler için toplu-

mu domine etmenin önemli yollarından biri de sözcükleri kullanacağımız bağlamı belirlemeleri, kavramlar, domine etmeleridir. Böylece bizim kullandığımız tüm kavramların bağlamlarını belirlerler. Çoğu insan bugün özgürlük dendiğinde kafasında temel insan haklarını canlandırır örneğin. Eşitlik, adalet gibi kavramlarda da kapitalizmi iyi gösterir, eleştirmeyi zorlaştırır bu hamle. Biz bu kavramları, kapitalizmin üstesinden gelmek için ne yönde anlamamız gerektiğini öğrenmeliyiz. Örneğin, adalet. Kapitalist bir devlette nasıl adalet olabilir? Devlet, hâlihazırda kapitalistlerin lehine çalışırken nasıl herkese eşit davranabilir? İnsanlar daha iş isteyip bunu bile bulamazken nasıl herkes için özgürlük olabilir? İnsanlara iş verme şansı olanlar, yalnızca kendilerine çıkar sağlayabildiğin ölçüde sana bu şansı veren kapitalistler. Bu da demek oluyor ki, yaşamak için bir işe ihtiyacı olan pek çok insan, bir kriz döneminde bu haktan mahrum olacaklar. Yani çalışma özgürlüğü diye bir şey yok, çalışma hakları yok. 19. yüzyılın başlarında yaşamış sosyalist bir Fransız düşünürün insan hakları üzerine dediği gibi, en temel haklardan biri ortada yok, çalışma hakkı. Bir insanın sahip olduğu en önemli haktır bu, çünkü bu olmadan geri kalanının hiçbir önemi kalmaz. Açlığa mahkûm bir insanın geri kalan özgürlükleri anlamsızdır. Bizim bu kavramlara, işçi sınıfının kapitalizmin üstesinden gelme ihtiyacını vurgulayacak bir bağlamda tanım bulmamız lazım. Böylece insanlar adalet, eşitlik, özgürlük gibi kavramları kullanabilsinler. Birilerinin çok parasının olduğu, her istediğini alabildiği ama geri kalanının hiçbir şeye parasının yetmediği bir dünyada nasıl eşitlikten söz edilebilir? Aynı şey iş için

de geçerli, kimileri hayatını idame ettirebilmek için gerekli bir iş bile bulamazken diğer tarafta işi olan ve banka hesaplarından gelen kârla ihtiyacı olan her şeye sahip olanlar var. Tüm bu kelimeler kapitalizm eleştirisine dönüştürülmelidir. Genelde bu kelimeler kapitalizmi övmek için kullanılıyor. Eşitlik, özgürlük vs. bu yanlıştır. Marx, *Kapital*'in üç cildinin yarısında kapitalizmin nasıl çalıştığını tartışır. Diğer yarısında ise insanların algılarının farklı yollarla nasıl bozulduğunu anlatır. Böylece sistemin nasıl işlediğini anlayamazlar, kendilerine ne olduğunu, sınıfsal çıkarlarını ve konumlarını algılamaları zorlaşır. Ve bunun önemli bir bölümü "sadece" kelimelerdir. Bu kavramlara verdikleri anlamlar bu bozulmayı artırır.

— Peki, bu noktada şunu sormak istiyorum, kavramlar üzerinde dönen bu tartışma akademinin mi yoksa pratik mücadelelerin mi konusudur?

— Her ikisi için de önemli. Pratik mücadele olmaksızın Akademi yolunu kaybeder, teoriye hâkim olan bir akademiden yoksun pratik mücadele ise kendini tanımlamakta güçlük çeker. Kimi konuların işçiler tarafından anlaşılması kolaydır. Daha yüksek ücret için veya daha iyi çalışma koşulları için mücadele verirken bunları anlarlar. Ama bir sistem olarak kapitalizm hakkında çok şey bilmeleri zordur. Kapitalizm işçi sınıfına bu şansı vermez. Kısa süren savaş veya kriz dönemlerinde sınıfın bunları birleştirmesi, kapitalizmi yıkmanın gerekli olduğunu görmesi önemlidir. Bu konu pek çok işçi tarafından anlaşılamamaktadır, aksi hâlde oylarını işçi partilerine veya sosyal demokrat partile-

re verirlerdi. Bu nedenle yaşadığımız, çalıştığımız her yerde bu mücadeleyi vermeliyiz. Farklı durumlarda olan insanlar için biçilen farklı roller vardır bu noktada. Benim örneğimde, ben fikirlerle savaşıyorum.

— Taksim Gezi Parkı'nın hukuksuz bir şekilde Topçu Kışlası'na dönüştürülmesine itiraz etmek için başlayıp tüm Türkiye'yi saran, hükümet karşıtı kitlesel eylemlere dönüşen gösteriler uluslararası kamuoyunda da yer buldu. Bu sürece dair söylemek istediğiniz bir şeyler var mı?

— Bu olayın meydana gelmesi müthiş bir önem taşıyor ve potansiyeli güçlü yeni bir kuvvetin, hoşnutsuz gençlerin Türk politik sahnesine çıkışını müjdeliyor. Ancak politik geçerliliği kısa vadede bile kapitalizmi sorunlarımızın çoğunun mutlak nedeni olarak odağa getirebilme ve kapitalizmi Türkiye ve dünyanın geri kalanının ilerlemesi gereken yol olan bir tür sosyalizm/komünizm ile değiştirme gerekliliğini sunabilmesine bağlı olacak. Aksi takdirde "demokratik" Türkiye'de (iktidarda görece popüler bir hükümet varken), "Occupy" (İşgal) hareketinin Arap dünyasındaki benzerlerinden çok, bir süreliğine müthiş manşetlerle duyurulduktan sonra bir yılın ardından âdeta yok olan Amerikan benzerinin üzücü kaderini paylaşması muhtemeldir.

Somut olarak bu, bir an önce, mümkün olan her yolu kullanarak daha fazla işçiyi –dindar işçiler de dahil–, işçi olarak onları en çok ilgilendiren konuları gündemde daha ön sıraya alarak harekete çekmeye ciddi özen gösterilmesi anlamına gelir. Ve bunun gibi bir anda soldaki her partiye destek için çağrıda bulunulması mantıklı olsa da, Direniş'in

ölçeği ve yayıldığı alanın heyecan verici özelliği, şu an örgütlü solla bağlantılı olan ve sola yönelen büyük sayılarda işçilerle etkileşim kurma şansını tepmek istemeyecek çoğu insanla (liderlerinin pek çoğu olmasa bile) birlikte hem şimdi protesto edenleri, hem de sayısı artan işçileri ve diğer ezilen grupları içerecek solda yeni bir kitle partisinin çekirdeğini oluşturma potansiyeline sahip olması.

Türkiye'de kapitalizmin belli avantajları ama aynı zamanda zayıflıkları da düşünüldüğünde, benim kanaatimce ancak sosyalist / komünist bir programı demokratik iç organizasyonla ve emekçi sınıfta geniş bir tabanla kaynaştıran bir parti "devrim" adını hak eden türden değişiklikler gerçekleştirebilir. Ve statükoyu böyle bir ölçekte ve biçimde sarsan "Occupy İstanbul" böyle bir girişime atılınması için sahneyi hazırlamıştır. Öyle umuyorum ki, hepimizin iyiliği için bu fırsat kaçmaz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİYALEKTİK... VE NEDEN ONSUZ YAPAMAYACAĞIMIZ ÜZERİNE

✷

Söyleşi: Cenk Saraçoğlu
Çeviri: Mehmet Şahin
soL gazetesi, 5 ve 12 Mayıs 2013

— Sevgili Profesör Ollman, öncelikle umarız Türkiye ziyaretiniz iyi geçiyordur. Yordam Kitap'tan çıkan eserleriniz sosyalist eğilimli birçok entelektüel ve öğrencide büyük ilgi uyandırdı. ***Diyalektiğin Dansı*** *başlıklı kitabınızın bu yıl üçüncü basımı yapıldı, Marksist teori ve yöntem üzerine yazılmış bir eser için Türkiye'de çok istisnai bir durum. Söyleşimize Türkiye'de basılan ilk eseriniz olan* ***Dans*** *ile başlamak istiyorum izin verirseniz. Bu kitabın hedef kitlesi kimdi? Bu kitabınızın Türkiye'de sadece akademi dünyasındaki Marksistlerin değil aynı zamanda "aktif" politikada yer alan insanların da ilgisini çektiğini söylesek bu sizi şaşırtır mı?*

— *Diyalektiğin Dansı* eserimin bu şekilde güzel karşılandığı haberini verdiğiniz için çok teşekkür ederim. "Aktif politika" içinde yer alan bazı insanların kitaba ilgi duyması ise beni bilhassa memnun eden bir haber oldu; zira bu hem kalite açısından hem de çevirinin okunabilirliği yönünde olumlu bir işaret. Ayrıca sorularınız için de teşekkür ederim.

Bu soru aslında diyalektik ve Marksizm arasındaki ilişkiyle alakalı. Belki de Marx'ın diyalektiğine girmenin en kolay yolu onu, insanlığı yüzyıllar boyunca ve şimdi tarihte hiç olmadığı kadar büyük oranda şaşkına çeviren paradoksların birçoğunu incelemek için en iyi yöntem olarak görmektir. Bu paradoksların arasında neler yok ki: Büyüyen bir yoksulluğun ortasında büyüyen bir zenginleşme, bir yandan fazilet dersleri verilirken aşırı yoksulluk ve fazla çalışmadan kaynaklanan sıkıntıları azaltmak için pek bir şey yapılmaması, bir yandan tüm bilim alanlarında insanların hayat kalitesini artırabilecek düzeydeki hızlı ilerlemeler, diğer yandan da bu bilimlerin daha çok gereksiz ürün üretmek –bu ürünlerin sahipleri bize onları satın aldırtabiliyor– ya da çok daha yıkıcı savaş silahları yapmak ya da son zamanlarda olduğu gibi bu gezegen üzerindeki hayatımızı mümkün kılan doğal şartların çoğunu tehlikeye sokmak için kullanılması; ve daha neler neler...

Bu paradoksların –bunların adlarını biz duymadan önce bile– en azından bazılarına kafa yorup, bunlardan kaygı duymayan kimse var mıdır? Ancak birçok insan bu tür paradokslarla yaşamayı öğrendi çünkü bunları insan doğasının bir parçası, doğal ve dolayısıyla da kaçınılmaz

kabul etti; ya da bunların ekonomik ilerleme sağlamak ya da "hayat tarzımızı" muhafaza etmek için zaruri olduğunu hatta bütün bunların Tanrı'nın kulları için oluşturduğu gizemli planının bir parçası olduğu düşüncesini benimsedi. Her halükârda başka neler yapılabileceğini bilmek hiç kolay olmadı. İnsan kendisini bir paradoks olarak sunan bir şeyden tek bir bütünlüklü anlamı çıkarmaya çalışmaya nasıl yönelir?

Marx, bu işe, zamanımızın temel paradokslarının her birinin ve bunların ortaya çıktığı daha geniş kapitalist bağlamın iki yönü arasındaki içsel ilişkilerin izlerini sürmeye çalışarak başlar. Buna kapitalist bağlamın geçmişteki evrimleşme ön koşulları (büyük ölçüde üretim biçimi ve sınıf oluşumundan gelen ama bunlarla sınırlı olmayan önkoşulları) ve bu bağlamın temel eğilimlerinin gelecekteki muhtemel hallerine doğru gelişimi (yine büyük ölçüde üretim biçimi ve sınıf oluşumu kaynaklı, fakat onlarla sınırlı olmayan eğilimler) de dahildir. Bu "gizemleri" bunların kapitalist bağlamına yaydığımızda, bu paradokslar sınıf mücadelesinden ayrı duran belirli bir zamana ait olmayan paradokslar olmaktan çıkar ve Marx'ın kapitalist sistemin bunlar dışındaki kısmında hayata geçirmeye çalıştığı türden sınıf analizine açık hale gelen kapitalist çelişkiler haline gelir.

Marx kapitalizmin çelişkilerle dolu olduğunu söyler. Bazılarının "paradokslar" olarak adlandırmış olduğu şeyler Marx'ın daha kapsamlı ideoloji teorisi dahilinde bu çelişkilerin belirli bir alt-grubunu teşkil eder. Diyalektik bütün bunların arasında Marx için özellikle zaman içerisinde paradokslar ve kapitalizm arasındaki ilişkide gördüğümüz

türden değişimi ve etkileşimi uygun bir şekilde mercek altına almaya yatkın bir kategoriler grubu görevini görür. Bu gizem çözülüp paradokslar aydınlatılıp, kapitalizmin temel sınıflarının çatışan çıkarlarıyla düzenin hem ilerici hem de gerici yönlerini içerdiği ortaya çıkarılınca "Ne Yapmalı?" sorusuna dönmemiz mümkündür.

Macar filozof George Lukacs bir zamanlar, "Eğer Marx'ın tüm teorileri yanlış çıksaydı bile Marksizm yine de bizim ona adadığımız zamana değerdi, çünkü Marksizm, tek başına, bizim diyalektiği anlamamızı sağlamaya yardımcı oluyor." demişti. Eğer Lukacs burada abartıyorsa bile çok az abartıyordur, çünkü Marksizmde diyalektik üç temel rolü yerine getirir: Marx'ın temel konusu olan kapitalizmi incelerken kullandığı bir bakış açısı ve yöntemdir; tüm teorilerinin altında yatan "yapıdır" ve bu yapı olmadan teorilerinin hiçbiri tam anlamıyla anlaşılamaz; ve sayesinde bu teorileri bugün sadece kendi durumumuza değil gerekli değişimleri sağlamak için ne yapılmalı sorusuna uygulayabildiğimiz vazgeçilmez yöntemdir.

Marx'ın, diyalektiği çalışmalarında nasıl kullandığı konusuyla ilgilenen akademisyenler ve diyalektiğin daha çok politik stratejiye nasıl uygulanabileceğiyle ilgilenebilecek aktivistler yazılarımda kendileri için bir şeyler bulabilsinler diye çalışmalarımda hep diyalektiği bu üç rolüyle ele almaya çalıştım. Diyalektiğin bu üç rolü birbiriyle alakalı olduğundan, her bir grubun ilgilerini söz konusu tüm alanlara yönelteceklerini ve akademisyenlerin politik anlamda daha aktif olacaklarını ve aktivistlerin de daha bilimsel ve dolayısıyla daha etkin aktivistler olacaklarını umut ediyo-

rum. Ancak benim hedef kitlem, hem *Diyalektiğin Dansı* hem de diğer tüm yazılarım için, her zaman, genel kamuoyu içerisindeki kapitalizmin ne olduğunu yeterince teşhis etmiş olan ve bu konuda, meseleyi ilk ortaya koyan düşünürümüz Karl Marx'tan daha fazla şey duymak istemeyen okuyucuları içermiştir. Burada şu düşüncemi de belirtmeliyim: Diyalektik yeni başlayanların anlaması için uygun bir biçimde tane tane anlatıldığında (bu yüzden Marx'ın fikirlerini sunmanın yeni yol ve şekillerini bulmaya hep önem vermişimdir) çok önemli bir rol oynayabilir.

*— **Diyalektik Soruşturmalar** adlı eserinizin "Siyaset Bilimi Nedir ve Ne Olmalıdır?" başlıklı ilk bölümünde yalnızca ana akım pozitivist siyaset bilimine karşı değil aynı zamanda bunun (ılımlı) liberal ya da radikal eleştirilerine de çok güçlü bir eleştiri geliştiriyorsunuz. Bu bölümde, ana akım siyaset biliminin gerçek alternatifinin sadece Marksizm olabileceğini ifade ediyorsunuz. Eminim ki Marksizm üzerindeki bu ısrar bazı "liberaller" tarafından küçümseyici bir tavırla "fazla ortodoks" olarak etiketlendirilmiştir. Size ortodoks Marksist denmesinden rahatsız olur muydunuz?*

— Biraz önce yaptığım gibi Marksizmdeki diyalektiğin önemine vurgu yapmak ve Marksizmin ve diyalektiğin birlikte bize kapitalizmin nasıl işlediğini ve onu nasıl ve ne yönde değiştirebileceğimizi mümkün olan en iyi şekilde (bu tam ya da mükemmel şekilde anlamına gelmez) anlamamızı sağladıklarına inanmak suçsa, evet, o halde ben suçlu olduğumu kabul ediyorum. Ancak bu, desteklenen "komünist"

bir hükümetin politikalarını hiç eleştirmeksizin desteklenmesini gerektiren ve Marx'ın teorilerini ezbere öğrenilecek bir tür dinî öğreti gibi gören belirli bir Marksizm yorumuna bağlı olmak anlamına geliyorsa –ki çoğu zaman böyle oluyor– o halde suçumu kabul etmiyorum.

— Özellikle 2009 krizinden sonra Avrupa'daki ana akım medyada kapitalizmin son zamanlardaki durumunu ve geleceğini açıklamak için Marx'a ve Marksizme atıf yapma konusunda artan bir eğilim görmekteyiz. Bu eğilimi ABD'de de gözlemliyor musunuz? Bu artan ilgiyi politik bir kazanım olarak görebilir miyiz sizce?

— Evet, Marx'ın adı çok sık geçiyor çünkü her eğitimli insan onun bu konuda söyleyecek çok şeyi olduğunu biliyor, ama onun yapmış olduğu analizden de dikkatli bir şekilde kaçınılıyor; birkaç küçük istisna yok değil ve bunlar da Marx'ın analizine sadece yüzeysel olarak değiniyorlar. Çünkü Marx ekonomik krizlerin periyodik olarak yaşandığını, çünkü bunun kapitalizme özgü olduğunu; sistemin nasıl işlediğinin ve işlemesi gerektiğinin bir parçası olduğunu söyler. Bu, kapitalistlerin ve Marx'ın deyimiyle kapitalistlerin "ücretli uşakları"nın işçi sınıfının (geniş anlamda işe ihtiyacı olan herkes ve yaşamak için yakında bir işe ihtiyacı olacak olan genç insanlar olarak anlaşılmalıdır) anlamasını bir kenara bırakalım pek sık duymasını bile istemedikleri bir şeydir. Ancak bu kriz kötüye gittikçe, ki gidecektir ve Marx'ın adını anmak artık yeterli olmayacak, onun kriz analizi tartışmanın tam ortasına doğru

ilerleyecektir. Bu da dünyadaki sola politik kazanım için devasa fırsatlar sunmalıdır.

— Görünürde Marksizme artan ilgiyle birlikte özellikle popüler medyanın da biraz desteğiyle daha çok "fikir liderleri", "ortak entelektüel isimler" ya da Marx hakkında yerleşik otoriteler olan bazı Marksist filozofların ya da bilim adamlarının popüler hale getirildiğini de görmekteyiz. Sizce bunu olumlu bir işaret olarak mı görmeliyiz?

— Bu tamamıyla kimden bahsettiğine bağlı. Birçok Amerikalı radikal Marksist değildir; kapitalizmin nasıl çalıştığına ve nasıl çalışması gerektiğine dair Marksist bir analize sahip olmaksızın bu insanların statükoya ilişkin sert eleştirileri onları ancak reform çağrılarına ya da benzer şeylere götürebilir. Bu insanların çoğu liberal medyada ara sıra görünür. Marksist olmayan fakat bir anarşist olan Noam Chomsky Amerikan emperyalizmini eleştirmek konusunda mükemmel bir iş çıkarmaktadır. Chomsky, sol liberaller, öğrenciler ve genel olarak Amerikan radikaller arasında geniş bir dinleyici kitlesine sahiptir fakat kitlesel medyaya hiç (?) davet edilmemiştir. Sol liberal medyada çok küçük bir yer bulan iki iyi Marksist bilim adamı da David Harvey ve Rick Wolfe'dır. Her ikisi de krizden çok bahseder ve bu İLLA Kİ iyi bir işarettir. Fakat insan bundan daha fazlasını umut ediyor.

— Obama 2009 yılında seçildiğinde ABD'deki solcu ve sosyalist entelektüeller arasında bile artan bir iyimser hava estiğini görmek hiç de zor değildi. Obama'nın seçilmesi hiç

şüphesiz George W. Bush'un açıkça saldırgan başkanlığından sonra ABD'deki umutları artırdı. Son dört yılda "sol kanat"taki insanların Obama'nın icraatlarına dair görüşleri ne yönde değişti? Hâlâ Obama'nın vaat ettiği "değişim"e umut bağlayan insanlar var mı?

— Zamanımız kısıtlı olduğundan buna kısa bir cevap vereceğim. Çoğu olmasa da radikallerin hatırı sayılır bir bölümü Obama'nın ten renginin ve hitap gücünün ortaya çıkardığı bileşimden etkilendi. Fakat durum artık değişti ve sol'da Obama hakkında iyi laf edecek çok az insan kaldı. Ancak Obama'ya karşı etkili bir muhalefet, gerek Demokrat Parti'de gerekse parti dışındaki solda henüz bir araya gelemedi. Bush döneminde oldukça büyük bir güce sahip olan ama Obama seçilince ortadan kaybolan barış hareketi bile hâlâ eylemsizliğini sürdürüyor. Mevcut krizin hızla daha kötüye gitmesi ve İran ve/veya Kuzey Kore ve/veya Suriye'ye karşı bir sonraki emperyalist savaşımızın başlaması durumunda bu tablonun değişeceği beklentisini taşıyorum.

— ABD'nin Orta Doğu'da şimdiki ve Arap isyanlarından sonraki rolüne baktığınızda ABD emperyalizminin genel olarak dünya meselelerine ve özelde Orta Doğu'ya duhlündeki yöntemde kayda değer bir değişiklik görüyor musunuz?

— Eğer Obama İsrail ve eski emperyalist güçler olan Fransa ve İngiltere tarafından İran ve Suriye'ye karşı "gereksiz" savaşlara sürüklenmekten kaçınmayı başarırsa, bugün Amerikan emperyalizminin Bush zamanınkinden

biraz daha farklı işlediğini kabul etmeye razı olabilirim. Şu anki Obama, Kerry ve Hagel'den oluşan dış politika ekibinden daha kötülerini gördüğümüz doğrudur; öte yandan kendilerinden önceki son yönetim hangi şartlara ve baskılara tabi iseler bunlar da onlara tabiler. Bir de bunların yanında ülkemdeki insanlara, onları başka bir kanlı savaşa sokarak unutturmak istedikleri daha da kötüleşen bir ekonomik buhran var. Yani o yüzden dünyanın herhangi bir yerinde ABD dış politikasında bir ışık görmek konusunda iyimser değilim.

*— **Diyalektiğin Dansı** kitabınızdaki en etkileyici ifadelerden biri şuydu:* "Kapitalizmin 'gerçeklerini' sosyalizmin 'göstergeleri' olarak görmek sosyalizmin savunusuna yönelik pek çok iddiayı da beraberinde getirir". *2009'daki büyük kriz sonrasında "kapitalizmin gerçekleri" bugün daha saydam gibi görünüyor. Ancak sosyalizm fikri sağlam bir alternatif olarak da işlenemiyor. Sizce durum neden böyle?*

— Ahh, on puanlık uzman sorusu[2]!!! (bunu çevirene de kolay gelsin bu arada). Biraz yoruldum; o yüzden bu sorunun cevabının büyük kısmını Türkiye'deki konferanslarıma saklayacağım. Ama şimdilik krizin etkileriyle ortaya çıkan türde bir saydamlığın şunları etkilediğini söyleyebiliriz:

1) Kapitalizmin doğası (bankalara istedikleri her şeyi verip halkın kalan kısmına çok az şey bırakan hatta hiçbir şey bırakmayan mali yardımlar büyük sermaye ile güya de-

2 Burada Ollman "64 dolarlık" ifadesini kullanmaktadır. İngilizcede "çok önemli" anlamına gelen bu rakamsal ifadenin aslı "64 bin dolarlık soru"dur ve bu da 1956-1958 yıllarında yayımlanan bir yarışma programından İngilizceye yerleşmiş bir ifadedir. *–Ed.*

mok–rasi içermesi gerektiği düşünülen devlet arasındaki organik bağı herkes için çok açık hale getirmiştir).

2) İnsanların sınıf kimliklerine yönelik bilinçleri (insanların işlerini kaybetmeleri ya da kaybetme korkusu içinde olmaları; işlerini kaybetmemek için daha az paraya daha çok ve daha uzun süre çalışmaları, ya da hepten iş bulamamaları… Tüm bunlar kendilerini şimdiye kadar işçi sınıfının bir parçası olarak düşünmemiş ya da sınıf kimliklerini Hıristiyan ya da kadın ya da Amerikalı gibi diğer kimliklerinden daha az önemsiz olarak görmüş olan insanları, buna birçok "profesyonel" de dahildir, etkiliyor. Tüm bu koşullar kapitalist dünyanın tümünde daha çok işçinin sınıf mücadelesine daha aktif bir şekilde katılması ihtimalini doğurmaktadır).

3) Sosyalizmi ve nihayetinde komünizmi kurma ihtimali (teknoloji, bilim, eğitim, konut, vb. alanlardaki ilerlemelere eşlik eden devasa zenginlik sosyalist bir toplumun üzerinde yükseleceği zemini de oluşturmaktadır aslında. Marx bunu hemen hemen her fırsatta dile getirir. Marksizm hiçbir zaman ekonomik kalkınmanın alternatif bir yolu olmaya çalışmamıştır. Zenginliği başka bir düzenek içerisinde kullanma imkânı kendisini en keskin bir şekilde kriz dönemlerinde, yani zenginliklere insanlar bu kadar ihtiyaç duyarken bu zenginliklerin açıkça çarçur edilmesiyle karşı karşıya geldiği durumlarda gösterir.

Bir kriz döneminde, kapitalizmin en kötü problemlerinden bazıları bile, eğer doğru şekilde (yani diyalektik olarak) anlaşılırsa sosyalizmin savunusuna kaynak teşkil edebilir. Yüksek oranlı işsizlik mi? Bu bize şu anda bir işe sahip olan-

ların bu işlerini paylaşabilecekleri ne kadar çok insanın olduğunu gösterir. Zira böyle bir şey herkesin mevcut ücretlerinde kesinti olmaksızın çok daha az saat çalışmasını mümkün kılar (daha çok boş zaman herkesin hayatını daha dolu yaşaması için bir olmazsa olmazdır çünkü). Bütün bunları ödeyecek para nereden gelecek peki? Kapitalistlerin elde ettikleri haksız kazançların bu amaçlara (onlar bunu bilmeyecek tabii ki) ayrıldığını bir düşünmeye çalışın. Ve elbette günümüz toplumunun korkunç eşitsizlikleri, özel mülkiyeti idare eden kurallarda basit bir değişiklik yapmak suretiyle sosyalist bir yarına doğru olumlu bir adım atılabileceğini bize gösterebilir.

— Marx'ın kriz hakkındaki yazılarının yayımlanacağı bir kitap hazırladığınızı biliyoruz. Sanırım kitap neredeyse hazır. Kitabın kapsamından ve Marx'ın kriz hakkındaki yazılarını derlemede kullandığınız yöntemden bize biraz bahsedebilir misiniz lütfen?

— Çok kısaca şunu söyleyebilirim: Yukarıda söylediklerimden kitabın çok diyalektik olacağı çıkarımını yapabilirsiniz; o yüzden sanırım size diyalektiğin ne olduğuna dair en azından kısa bir tanım –bana bu konuda bir kitap yazmaktan çok daha zor gelen bir şey bu– vermekten artık kaçınmam mümkün değil. Hem nesnel hem de öznel bir boyuta sahip olan diyalektik, sonsuz sayıda ve doğrudan ya da dolaylı olarak birbiriyle ilişkili olan dinamik süreci içeren ve bizim de bir parçası olduğumuz bir nesnel gerçeklik ile bizim bu bütünsel gerçekliğin nasıl işlediğini ve geliştiğini anlamamızı ve bu gerçekliği bizim çıkar ve ihtiyaçları-

mız uyarınca değiştirmemizi sağlayan bir yöntemin, yani bu nesnel bütünlüğü düşüncemizde parçalarına ayırmayı ve onu çeşitli örüntüler halinde yeniden yapılandırmayı sağlayan bir yöntemin bileşimidir. Marx için, şüphesiz, söz konusu bütün kapitalizmdir ve bahsettiğimiz örüntüler de kendi teorilerini inşa etmekte kullandığı kategorilerdir.

Marx'ın kriz hakkındaki yazıları diyalektiğin bu özelliğini, benim yardımım olmadan da ortaya koyuyor, ancak bu konuda (aslında diyalektik konusunda) hiçbir kitabı tamamlamadığı için ve yazdıkları şeylerde hayattayken ve ölümünden sonra yayımlanan ve yayımlanmayan eserlerinde ve notlarına serpiştirilmiş olduğundan, onun kriz üzerine olan malzemesini bunların diyalektik dayanaklarını öne çıkaracak şekilde düzenlemeye çalıştım.

MARKSİST ÇEREZLER

"Geçmiş ölmedi. Aslında geçmedi bile."
(William Faulkner, Amerikalı yazar)

"Bugün, yarına dönüşebilecek olan zamandır."
(Victor Jara, Şilili şair ve şarkıcı)

"Yaşıyorsan eğer, 'hiçbir zaman' deme.
Yıkılır, yıkılmaz görünen.
Kalmaz hiçbir şey nasılsa öyle.
Buyuranlar verdiklerinde son buyruklarını
Buyruk altındakiler konuşmaya başlar.
Kim 'hiçbir zaman' demeyi göze alabilir?"
(Bertolt Brecht, Alman oyun yazarı)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

OYUN FORMUNDA EĞİTİM: "SINIF MÜCADELESİ"

✸

Söyleşi: Esra Açıkgöz
Çeviri: Deniz Gedizlioğlu
Cumhuriyet Pazar, 19 Mayıs 2013

— "Sınıf Mücadelesi" oyunu hakkında konuşmaya başlamadan önce daha genel birkaç soru sormak istiyorum. Epey eskiye gidecek olursak, sizin Marx'la tanışmanız nasıl oldu?

— Wisconsin Üniversitesi'nde öğrenciydim ve Amerika'daki tek komünist gençlik grubu oradaydı. Ben bu grubun içinde değildim, çok da karşı ve eleştireldim. Liberal [Amerika'daki "ilerici" anlamıyla] Sosyal Demokrat Öğrenciler kulübünün başkanıydım. Üç-dört kere sosyal demokratlarla komünistler arasında büyük münazaralar oldu. Ben Marksizm üzerine çok az şey biliyordum, ama çok iyi bir münazaracıydım. Marx'ın niye tamamen yanlış olduğu hakkında bir-iki şey okumuştum. Onlar benden çok

daha fazlasını biliyorlardı, ama çok kötü münazaracıydılar. Münazarayı ben kazandım ama doğrusu kendimi çok suçlu hissettim çünkü ne söylediğimi çok da bilmiyordum. İlk ciddi araştırmamı Wisconsin Üniversitesi'nde Marksizm karşıtı eleştiriler üzerine yazdığım master tezi için yaptım. Marksizmin başlangıcından İkinci Dünya Savaşı'na kadar, İngilizce yazılmış eleştiriler üzerine çalıştım. Marx'ın ne kadar kötü olduğu üzerine bir sürü kitap okudum. Artık eskisi kadar cahil olmayan anti-Marksist bir araştırmacı olmuştum. Sonra doktora için İngiltere'ye gittim. Her türlü siyasi görüşten arkadaşlarım oldu; sosyalist, komünist, muhafazakâr... Kimse Marx karşıtı külliyat hakkında benim kadar bilgili değildi. Bundan ötürü çok gurur duyuyordum. Komünist arkadaşlarım bana, "Evet tamam, ama Marx'ı okudun mu?" diyorlardı. İşin gerçeği çok az okumuştum. "Bu çok saçma bir şey," diyorlardı. "Marx'a karşı yapılan eleştiriler üzerine uzmansın, ama Marx hakkında bir şey bilmiyorsun." Haklılardı. Doktora tezim için çalışmaya başladığımda hem Marx hem de Sovyetler Birliği üzerine okumaya başladım çünkü Sovyetolog olmaya hazırlanıyordum. Tezimin ilk başlığı "Marksist Anlayışta İnsan Doğası ve Sovyetler Birliği İdeolojisi Üzerindeki Rolü" olacaktı. Bu da Marx üzerine çok fazla şey okumak anlamına geliyordu. İki yılın tamamını neredeyse sadece Marx okuyarak geçirdim. *Kapital*'in her sayfasını çevirirken, eleştirileri önceden okumuş olduğum için, bir sonraki sayfada ne yazacağını ve bunun niye yanlış olacağını bildiğimi düşünüyordum. Ama sayfayı çevirdiğim zaman Marx daha farklı bir şey söylüyordu. Bu tekrar tekrar oldu. Anladım ki, okumuş olduğum

tüm o eleştiriler, korkuluk gibi, gerçek olmayan bir adam hakkındaydı, çünkü ortada böyle bir Marx yoktu. Benim keşfetmekte olduğum Marx ise çok daha ilginç, etkileyici bir insandı. Aynı zamanda, ufak ufak beni de ikna ediyordu. Çok yavaş bir şekilde Marksist oldum. Marksizmin her bir noktasına yapılan eleştirileri de herkesten iyi biliyordum, fakat hiçbiri geçerli değildi. Hakikaten Marx bana dünyanın nasıl çalıştığını anlatıyordu.

— Anti-Marksistlikten Marksistliğe geçtiğiniz bu süreçte Marx'ın sizi ikna ettiği noktalardan kısaca bahsedecek olursanız neler söylersiniz?

— Marx hakkındaki çok yaygın bir eleştiriye değineyim, ekonomik determinist olduğu hakkında. Eleştiriler, siyaset, kültür ve dinin de bir o kadar, hatta belki daha etkili olduğunu söyler. Halbuki Marx bunların hepsini birbirine bağlantılı olarak görüyor. Hepsi bir diğerini etkileyen faktörler. Bazen çok, bazen daha az, elbette her problem için bu etkileşim farklı olacaktır. Marx için ekonomi, ki bu kelimeyi çok az kullanır, üretim biçiminin kendisidir. Üretim biçimi ise dört aşamayı beraberinde getirir. Üretimin kendisi bir aşama elbette, buna ek olarak dağıtım, mübadele, ve tüketimi sayıyor. Marx önceliği üretime vermiştir, ama üretim biçimi bir bütün olarak ele alındığında, siyaset, kültür, din, eğitim ve hayatın her alanıyla etkileşim halindedir. Tabii her şeyin birbiriyle etkileşim halinde olması, hepsinin aynı ölçüde belirleyici olduğu anlamına gelmiyor. Üretim biçimi tüm uygarlığı anlamak için sahiden daha önemli. Bilhassa bu uygarlığın nereden geldiğini, nasıl geliştiğini ve nereye

gittiğini anlamak açısından. Toplumdaki her olay ve durumu, bir bireyin hayatı boyunca verdiği her kararı bununla açıklayamayız tabii. Bu bağlantıları görüp, bunun içinde nelerin öncelikli olduğunu çıkarmak önemli. Diyalektiğin kalbinde bu var. Üretim biçimindeki bu dört aşama içinde ise, üretimin kendisi daha önemlidir. Bu da yine, her olay veya her karar için değil ama genel olarak uygarlığın bütünü açısından. Dolayısıyla sorunuza dönecek olursak, ekonomik determinizm eleştirisi çok saçma bir eleştiri. Tabii ki söz gelimi bir paragrafta sadece ekonomiyi vurgulamış olabilir, ama eserlerinin bütününde başka birçok unsurdan da bahseder ve bunlar ekonomiyle çelişen şeyler değildir, onun tamamlayıcısıdırlar. Diyalektik böyle işler.

— "Sınıf Mücadelesi"ne gelmeden son bir soru: Marksizmin uygarlığın nasıl olacağı ve nereye gideceğini anlama konusunda yol gösterici olduğundan bahsettiniz, peki günümüzde uygarlık sizce nereye gidiyor?

— Buna kısa bir cevap vereceğim. Rosa Luxemburg çok güzel söylemiştir: "Sosyalizm ve barbarlık arasında bir seçim şansımız var." Önce, barbarlık derken faşizmi kastettiğini düşünmüştüm. Fakat böyle değil, çünkü faşistler çok korkunç olsa da trenler vaktinde kalkıyordu. Barbarlık, modern uygarlığın bitişi, karanlık çağlara dönüş demektir. Yaşamamıza, öğrenmemize ve birbirimizle etkileşime geçmemize yardım eden her şeyin çöküşüdür. Gelişmiş uygarlığın bitişidir. Bunu büyük ölçüde, günümüzde çevre tahribatı için düşünebiliriz. Bütün bu çevresel çöküş, havanın gittikçe daha zor nefes alınır hale gelmesi, suyun kirlenme-

si, balıkların ölmesi vs. ise, kapitalistlerin kârlarını azamileştirilmesiyle doğrudan ilişkilidir. Sistem, zaten fazlasıyla kâr etmekte olan bir avuç insanın azami kâr elde edebilmesi için, hayatımızı oluşturan her şeyi yok edecek bir gücü onlara veriyor. Geleceğin ne olacağı hususunda birden çok seçenek var. Marksist olmayanlarca yapılan analizlerin söylediği ve benim de katıldığım bir nokta var; demokratik kapitalizmin uzun sürmeyeceği. Bu da kriz yüzünden. Marksist analizdeki önemli noktalardan biri, krizlerin periyodik olduğudur. Son 200 yılda on-on beş tane büyük kriz yaşandı. Yaşanan her krizin ardından da bir iyileşme dönemi geldi. Marx'ın dediği şeylerden biri, kapitalizmin yaşamasının bir koşulunun çalışanlara yeterince iş imkânı sağlamak olduğudur. Eğer bunun mümkün olmadığı bir zaman gelirse sistem devam edemez. Bugün gördüğümüzden de öte, gittikçe, çok daha artan sayıda insanın işi olmayacağını düşünün. İş bulma umudu da olmayacak. Kiralarını ödeyemeyecekler, yiyecek alamayacaklar, eğitim için paraları olmayacak. Marx'ın kendisinin de tam olarak geliştirmediği kilit soru, hangi kriz kapitalizmin son krizi olabilir? Onun verdiği nüvelerden yola çıkarak, bugün gördüğümüz krizin diğerlerinden çok farklı olduğunu ve **o kriz** olabileceğini söyleyebiliriz. Bunu nasıl söyleyebiliyorum? Marksist olmayanlar, geçmişe bakarken krizleri periyodik olarak görmekten hoşlanmazlar. Biraz daha akıllı olanları bunun böyle olduğunu kabul ediyor, fakat diyorlar ki, "On kere kriz olmuş, onunda da toparlanılmış. Bu kez neden toparlanmasın?" Bu, düşünmenin bir şekli. Bir başka düşünme şekli ise, kapitalizmin mekanizmalarına bakmak. Düşüşten sonraki yükselmeyi başlatan bu mekanizmaların ne olduğunu anlamak ve o

mekanizma hâlâ var mı yok mu, buna bakmak. Nedir bu mekanizma? Bunu görmek çok zor değil. Her buhranın en dip noktasında çok fazla işsizlik göze çarpar. Genelde bu tür krizlerde, kriz derinleştikçe, üç ana maddenin fiyatı düşer: Ücretler, hammadde ve makineler. Böylece hâlâ parası olan kapitalistler, ki çoğunun vardır, burada bir fırsat görürler. Bu düşmüş fiyatlarla bu araçları satın alıp kâr etmek hâlâ mümkündür. Toparlanmayı getiren mekanizma, yalnızca bu yatırımlardan değil, aynı zamanda daha fazla işçiyi işe alma ihtiyacından doğar. Daha önceden çalışanlara da fazladan mesai yaptırarak daha çok kazanmalarını sağlarlar ve böylece onlar da daha iyi birer tüketici olurlar! Bu süreci gören diğer kapitalistler de böylece benzer yatırımları yaparlar. Peki, bu mekanizmaya şimdi ne oldu? Hammadde ile makine fiyatları ve ücretler düştü; kapitalistler yatırım yapabilir, fakat daha fazla işçi alırlar mı? Hayır! Neden? Bunun iki temel sebebi var, otomasyon ve taşeron. Bunlar çok yeni şeyler. Otomasyon İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkmış bir şey, ama son on-yirmi yılda, otomasyon yoğun bir şekilde arttı ve artık tamamen robot ve bilgisayarlarla devam eden bir üretim biçimi var. Sonuç olarak, toparlanma olması bu defa çok mümkün değil, çünkü bu üretim biçimi kapitalistleri zenginleştirmeye devam etse de işsizlik çok daha kötüye gidiyor. Böyle gittiği sürece çok ciddi bir işsizler sınıfı oluşacak ve bu durumda işçilerin örgütlenmesi için bir baskı oluşacaktır.

Çok ufak bir şey daha ekleyeyim, krizlerin işçilerin bilincine doğrudan etkisi var. Görünmez olan birçok şeyi bir anda çok şeffaf hâle getiriyor. Warren Buffett adında Amerikalı bir milyarder vardır, der ki, "Gel-git olurken ok-

yanustaki sular geri çekildiğinde, kimin çıplak yüzdüğünü görebilirsiniz." Krizler suyun çekilmesi gibi. Toplumda olup bitenleri tüm çıplaklığıyla gözler önüne seriyor. Bilhassa çalışan ve yaşamak için çalışmaya ihtiyaç duyan insanların büyük bir işçi sınıfına ait olduklarını kavramalarını sağlıyor. Sadece fabrika işçileri değil, hizmet sektörü işçileri, profesyoneller, yaşamak için maaş alan herkes, işçi sınıfının bir parçası olduklarını ve sınıf çıkarları bulunduğunu daha kolay görebilir ve bu da bizi "Sınıf Mücadelesi"ne getiriyor.

— Siz tanınan bir Marksist felsefeci, ödüller almış bir siyaset bilimcisiniz. Öncelikle, New York Üniversitesi'nde politika dersi veren bir profesörün "oyun"la işi ne?

— Keşke ben de bilsem! (Gülüyor) Yazar bir arkadaşımla burjuva kültürü üzerine çok tartışırdık. Oyunlar ve masa oyunları hakkında da konuşurduk, sonuçta çocuklar ve gençler dünyayı bu oyunlarla anlamaya çalışıyor. Çocuklarımızdan duyduğumuz, dükkânlarda gördüğümüz birçok oyun vardı ve bunların çoğu iş dünyası oyunlarıydı, Monopoly gibi. Zengin olmak üzerine bir oyun. Ayrıca zengin olmaya yardım edecek nitelikleri geliştirmek üzerine olan oyunlar da vardı. Bunlardan birinin, hâlâ satılıyor mu bilmiyorum ama muhteşem bir adı vardı: "Yalan Söyle, Aldat ve Çal!" Bunun sosyalist bir alternatifi olmalı, diye düşündük. Neredeydi bunlar? O zaman Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki komünizm biçimine eleştirel yaklaşsak da buralarda böyle oyunlar olabilirdi. Rus bir arkadaşıma sorduğumda, "Evet, evet, 'Amerikalıları Aya En Hızlı Kim Götürecek?', adında bir sosyalist oyunumuz var" dedi.

Macaristan'dan bir yoldaşımız da "Var," dedi, "adı da; En Hızlı Kim Dacia (Araba) Parası Biriktirecek?" (Gülüyor). Bunları duyunca düşünmeye başladık, sosyalist bir oyun nasıl olur, konusu ne olacak, kimler oynayacak, oyun nasıl gelişecek? Ben çok daha ileri gittim; 4-5 sene boyunca tatillerde özel bir deftere notlar aldım. Karım ve oğlum, delirdiğimi düşünüyorlardı. Oyunu tamamladığımda ise, artık delirdiğimden emindiler!

— İlk onlarla mı oynadınız?

— Oyunu, ilk olarak, konuyu birlikte tartıştığım arkadaşıma götürdüm, kızı o zaman on yaşındaydı. Ben, eşim, arkadaşım, onun eşi ve kızıyla oynadık. Arkadaşım, ki kendisi sıkı bir Marksisttir, Kapitalistleri oynadı, kızı ise İşçileri. Kızına karşı çok acımasızdı, kız bir noktada "Baba bana niye böyle kötü davranıyorsun?" dedi. İyi bir kapitalistti yani. Herkes oynarken çok eğlendi, ama sonunda işçiler kazandı. Annesi "Yatma vakti geldi," dediği zaman küçük kız, "Tüm güç işçilerde!" diye direndi. O an birbirimize baktık, "Ben ne yaptım?" dedim. (Gülüyor) Onlar da "Evet," dediler, "Evet, bak ne yaptın!" Şimdi soru, bunu dünyadaki genç insanlara nasıl ulaştıracağız?

O sıralarda aklıma gelen bir düşünce bana çok heyecan vermişti. Üniversitede siyaset bilimi dersi verdiğim için Platon'un eserlerini epeyce biliyorum. *Yasalar* kitabında Platon, oyun keşfedenler hakkında bir bölüme yer verir. O zaman kitabı okuyalı çok olmuştu, açıp tekrar bakmıştım. Platon der ki, "Dünyadaki en tehlikeli insan oyun keşfedenlerdir, çünkü insanlar, özellikle çocuklar oyundan öğrenir.

Oyun yaratan biri, çocukların düşünme şeklini başka kimsenin yapamayacağı biçimde değiştirme kudretine sahiptir." Bunu okuduğumda saçma gelmişti, ama şimdi saçma olduğundan hiç emin değilim.

Oyunu nasıl geliştirdiğimle ilgili bir de kitap yazdım. Kitabın ilk baskısı oyunun adını taşıyor: "Sınıf Mücadelesi: Marksist Bir İşadamının Gerçek İtirafları". İkinci baskıda ise başlığın ilk kısmını "Ballbuster?" olarak değiştirdim, İngilizcede biraz amiyane bir tabir, erkeklerin yumurtalıklarını sıkarak, onların özellikle erkekliklerine saldırarak güçsüz bırakan (hadım eden) kişi anlamında. Bu değişikliği yapmamın sebebine gelince, oyun epey ünlü olmuştu, kitap da büyük bir yayınevi tarafından basılıyordu ve ben kitabın ana akım dolaşıma girmesini arzu ediyordum. Yayınevi, Morrow, o zaman Amerika'daki en büyük altıncı yayın şirketiydi. Hiç sosyalist kitap basmamışlardı. Bastıkları çoğunlukla kıymetsiz şeylerdi, dedektif öyküleri, vasat kişisel gelişim kitapları, vs. Herhangi bir akademik ya da ciddi kitabı bulunmuyordu. Fakat kitapları her AVM'deki mağazalarda satılıyordu. Ben de kitabın bütün kitapçılarda olmasını istiyordum çünkü oyun gibi kitap da sınıf mücadelesi hakkındaydı. Zincir kitap mağazaları ise, yayınevinin diğer tüm kitaplarını aldıkları hâlde bir tek benim kitabımı almadılar, çünkü adında "Sınıf Mücadelesi" geçiyordu! Oyunu hazırlarken, komik gözükerek insanları korkutmamasına çalışmıştım, ama kitapçıları kandıramadım. Kitabın başlığını bu yüzden değiştirdim, kitabın bu mağazalara girebilmesini umuyordum, ama yine işe yaramadı. Şu anda kitabın üçte biri web sitemden okunabiliyor, onun dışında Amazon.com'da satılıyor.

— Oyunu piyasaya çıkarabilmek için de epey uğraşmışsınız...

— Büyük oyun şirketlerine yolladım, bakmadılar bile. Sonunda altı profesör arkadaşımla birlikte Sınıf Mücadelesi AŞ'yi kurup oyunu kendimiz yaptık. Arkadaşlarımdan birinin 25.000 dolar kadar bir parası vardı, fazla değildi ama yatırım için bize verdi. Sosyalist bir kitap yazdığınız zaman, üniversite ya sosyalist yayınevlerinde bastırabileceğinizi bilirsiniz. Kitabı verirsiniz ve onlar basarlar. Ben oyun için de böyle olacak sanıyordum, fakat olmadı. Oyuncak işindeki bir arkadaşımız, oyun satanlar çok muhafazakârdır, sosyalizm başlıklı oyun almazlar, hatta onu üreten firmanın diğer oyunlarını da almazlar, demişti. Doğru çıktı. Oyun çok popüler oldu, radyo, televizyon ve gazetelerde bir sene içinde 300 haber yayınlandı, ki o zaman internet yoktu. *New York Times*'da üç ayrı haber çıktı, biri ön sayfadaydı. Yarım milyon oyun sattık. Fakat dediğim gibi, muhafazakârlık konusunda arkadaşım haklıydı. Sattığımız yerlerden Kanada'daki büyük bir zincir, 500 tane alıp bir haftada sattı, bir 500 daha alırlar diye düşündük ama başka almadılar. Kanada'da profesör olan bir arkadaşım bir mektup yazarak nedenini sorunca, genel müdür cevap yazıp "Benim bilgim dışında olmuş, baştan almamız hataydı," demiş, "Çünkü bu oyunu alan herkes cehenneme gidecek." Bu kadar çok satmamızın tek nedeni hakkımızda çıkan o haberlerin bunu oldukça mizahi bir dille anlatmasıydı, korkutucu değildi. 1980 Frankfurt Kitap Fuarı'nda Helmut Kohl'un kutuyu elinde tutarken gülümseyerek poz vermesi gibi. Düşünün, Helmut Kohl bunu oynuyor. Biz de stratejimizi bunun üzerine kurduk.

— Yine de şimdiye kadar beş dile çevrilip satıldı oyun. Şimdi de Türkiye'de.

— İngilizce, Fransızca, Almanca, İspanyolca ve İtalyancaya çevrildi, Türkçe altıncı olacak. İtalya'da Amerika ve İngiltere'de toplamda sattığı kadar sattı. 100.000 kopya. İtalya'da bu kadar iyi olmasının sebebi, Amerika'daki popüleritesinin üzerine İtalya'da oyunu en büyük zincir mağazalardan birinin satması oldu. Ama bir yandan da yaptıklarından çok korkuyorlardı. Oyunu tanıtmaya İtalya'ya davet ettiklerinde büyük basın toplantısı düzenlediler, 50 tane gazeteci geldi, zincirin genel müdürü ve ben vardık. Ben İtalyanca bilmediğim için bir arkadaşımı tercümeyi kontrol etmesi için çağırdım. Çünkü genel müdür, "Gerçek sınıf mücadelesine fazla girme, oyunun eğlenceli kısımlarını anlat," deyip duruyordu. Ama bunları anlatmak zorundaydım, o yüzden mutlaka bir sorun çıkacağını biliyordum. Arkadaşım izleyicilerin arasındaydı, sonra yanıma gelip gülümseyerek anlattı, sınıf mücadelesi hakkında söylediğim hiçbir şeyi çevirmemişler. Umarım şimdi söylediklerim çevriliyordur (gülüyor).

— Oyunun Marksist mücadeleye nasıl bir katkısı olabilir?

— Şunun altını çizeyim, sınıf mücadelesini sosyalistlerin kazanması için, kapitalizmdeki yerleri ve sürdürdükleri işlev gereği işçi olarak tanımlanan insanların büyük çoğunluğunun işçi olduklarını ve işçi sınıfı ile ortak çıkarları bulunduğunu anlamaları gerekiyor. Bunun sonucu olarak kurulacak, işçi sınıfını temsil eden bir parti şart. Tüm ülkelerde, kapitalizmi reforme etmeyecek, onu altedecek bir parti. "Sınıf Mücadelesi" oyunu, oynayanların bunu çok basit

bir şekilde, ufak ufak anlamalarına yardımcı oluyor. Mesela oyunda iki kare var, işçileri oynayan insanlar buraya geldiğinde, bir işçi sınıfı partisi kurabiliyor ve sonucunda bir sürü Varlık (para) alıyorlar. Bu finansal değer olarak para değil, kapitalistlere karşı güç anlamına geliyor. Oyundaki en önemli şeylerden biri bu işçilerin sonunda bir parti kurmaları. Sarı noktalar sınıf mücadelesinin çok yoğun olduğu yerler. Bazıları seçimler, bir tanesi devrim. Fakat mücadelenin yoğun olduğu yerlerde eğer işçilerin bir siyasi partisi yoksa ancak kaybederler. Böylece çocuklar bile işçi sınıfının bir partisi olmazsa kaybedeceğini anlıyorlar. Böyle bir durumda ya liberal ya da sosyal demokrat bir başka parti tarafından aldatılacaklardır, her zaman olduğu gibi.

Neticede, bu sahiden de bir oyun, insanlar da bu oyunu eğlenceli buldular galiba. Fakat aynı zamanda, bu oyun formunda bir eğitim. Bir tür kitap da diyebiliriz, çünkü kuralları var ve bu kurallar oyunun nasıl oynandığını açıklarken gerçek hayattaki sınıf mücadelesinden de bahsetmiş oluyor. Oyunun yarım milyon satıldığını ve her birini tahminen altı kişinin oynadığını düşünürsek, sınıf mücadelesinin ne olduğuna dair çok basit bir giriş olarak bu oyun, Marx ve Engels'in kitaplarından sonra en çok okunan Marksist kitap. Bununla gerçekten çok gururlanıyorum.

— Peki, işçi sınıfı mücadelesi bir oyun değildir gibi eleştiriler aldınız mı?

— Tabii, başlangıçta en yakın arkadaşlarımdan biri benimle birkaç sene konuşmadı! Sınıf mücadelesinin dalga konusu olacağını düşündüler. Bunun böyle olmayaca-

ğının en güzel örneğini, oyun çıktığında dört günlüğüne Toronto'ya gittiğimde gördüm. Burada tam on altı röportaj verdim. Bunlardan *Toronto Sun* gazetesi, okurunun genellikle işçi sınıfından oluştuğu, fakat işçi sınıfının sürekli aşağılandığı, sendika düşmanı, tam anlamıyla kapitalist bir gazete. Çıplak kadınlar, kumar ve spordan oluşan, sağcı bir politikası olan, bir milyon işçi okuru olan bir gazete. *New York Post*'a benziyor. Toronto'daki arkadaşlarım bana "Sakın onlara röportaj verme," dediler. "Bununla alay edecekler, bunun üzerinden sınıf mücadelesini ve Marksizmi küçük düşürecekler."

Fakat o zamana dek hep şansım yaver gitmişti, ne olacak bir görelim dedim. Muhabir bana çok güzel yaklaştı, ama ne yazacaklarını o sırada bilemezdim tabii. Ertesi gün, tam sayfa bir makale yayınlandı. Oyunun büyük bir resmiyle beraber. Başlığında da "Sosyalizm eğlenceli olabilir!" diyordu. Oyundan pek çok örnek verilmişti ve hepsi de oyunun eğlenceli yönünü olduğu kadar kapitalizm eleştirisini de ortaya koyuyordu. Marx'ı, sınıf mücadelesini ya da beni eleştiren herhangi bir şey yoktu. Sosyalizmin özgürlük ve eğlenceyle bağlantılı olabileceğine dair uzun bir makale çıkmış oldu. Genel olarak tecrübelerimin çoğu bu yönde oldu ve tabii arkadaşlarım buna çok sevindiler.

— Şirket bu işleri yapmaya devam ediyor mu, bundan çok para kazandınız mı? Ayrıca kitabınızın başlığından hareketle, Marksist bir işadamı olmanın en büyük zorluğu ne oldu?

— İtalya'daki bir dergide, ben ve oyun hakkındaki bir makale, "Marksist Milyoner" başlığıyla çıktı. Abone oldu-

ğum sosyalist, Marksist dergiler her yıl bağış için bir kart yollarlar, önceden gönderdikleri kartlarda ancak 10, 20 ve 50 dolar gibi seçenekler olurdu. Şimdi yanında bütçelerini de yollayıp, 20.000 dolar istiyorlar! Sonra, Warner Bros. hayat hikâyemi film yapmak üzere benimle bir anlaşma imzaladı. Herkes milyon dolarlarım olduğunu düşünüyor. Fakat işin gerçeği şu ki, ben ve arkadaşlarım iflas etmedik ama sonuçta bir on-yirmi bin dolar kadar kaybettik ve üç buçuk dört yıl kadar kendimiz yürüttükten sonra oyunu savaş oyunları yapan başka bir şirkete sattık. Onlar için bu da bir savaş oyunuydu.

Oyunun son baskısı 80'lerde yapıldı, o satın alan şirket de bunu yaptığı için o kadar çekiniyordu ki, oyunun üzerine "Bunu ciddiye almayın, eğlence için bir oyundur." gibi yazılar koymuş. '82-'94 yılları boyunca oyun bu şirkette kaldı, ama satmak için ciddi hiçbir şey yapmadılar ve sonunda öylece bitti. Şu an yalnızca Türkçe olarak üretiliyor. Amerikan versiyonu '94'ten beri mağazalarda bulunmuyor. Bazen eski bir kopyasını E-bay'da bulabilirsiniz, ama bunlar 200-250 dolar gibi servet rakamlara satılıyor tabii.

Bir şeyi satmakla onun parasını almak arasında çok büyük fark varmış, bunu Marx okuyarak değil işin içinde bulunarak öğrendim. Özellikle dünyanın her yerinde bulunan küçük sosyalist kitapçılarla çalışırken, oyunu sattıktan sonra paramı veremeyip bana bir mektup yazarak "Sen de sosyalistsin, hâlden anlarsın." diyorlardı. Evet, anlıyorum ama biz de burada batıyoruz! İnsanlar bizim bir servet kazandığımızı sanıyor ama öyle değil. Bunun bir sebebi de fiyatını az koymuş olmamız. Bu sonuçta bir iş olsa da, biz bu işe insanları eğitmek için girdik. Dolayısıyla mümkün olan

en fazla sayıda işçi ve öğrenciye ulaşabilmeyi hedefliyorduk. Başlangıçta oyunu 10 dolara satıyorduk. Fakat üretim masrafları ile dağıtımcılar ve mağazalara yapılan ödemelerden geriye hiçbir şey kalmıyordu. İlk sattığımız oyunlardan hiç para kazanmadık. Sonra, o sırada işi hâlâ biz yürütüyorduk, fiyatı 15 dolara yükselttik. Diğer şirket oyunu aldığı zaman bu da yeterli gelmedi ve 25'e çıkardılar. Yani iyi bir Marksist olunca bu iyi bir iş adamı da olacağınız anlamına gelmiyor! Çok para kazanamamamızın üçüncü sebebiyse şu; başlangıçta bu işin satış açısından ne kadar büyüyeceğini bilmiyorduk ve reklama çok fazla para yatırdık. Çeşitli fuarlara, kitap fuarlarına gittik. Bunların giderleri bizim küçük girişimimizin çapının kaldırabileceğinden çok daha fazlaydı. Bu üçü bir araya gelince, herkes "Ollman Marksist bir milyoner" diye düşünürken, karımın söylediğine göre Ollman her gece dişlerini gıcırdatıyordu. 3-4 yıl için hayatımdaki en önemli şey bu oldu, hocalıktan bile önemliydi, ki bu sırada üniversitedeki işimi de bırakmadım. Çok stresli bir dönemdi benim için, batacağız diye çok endişeliydim. Bir gün NYU'daki ofisime asansörle çıkıyordum, oyun da kolumun altındaydı. Asansörde benden başka bir öğrencim ve bir de tanımadığım, ileri yaşta bir adam vardı. Oyunu görünce adam, "Ben bu oyunu biliyorum, bunu NYU'dan birisi yapmış. Milyoner olmuş diye duydum!" dedi. Ben neredeyse ağlayacaktım, öğrencim ise gülmekten kırılıyordu.

MARKSİST ÇEREZLER

"Yasa koyucular, oyuncuların oyuna yenilikler getirdiklerinde farklı insanlar olacağını takdir edemiyor. Farklı olduklarında farklı bir hayat talep edeceklerdir, bu da onları yeni kurumlar ve yeni yasalar istemeye itecektir. İşin aslı, oyunu icat eden kişinin devlet için en büyük bela olduğunu söylemek abartı olmayacaktır."

(Platon, antik Yunan filozofu)

"Bir değerler sistemini sürdürebilmek ve aktarmak için insanlar yumruklanıyor, zorbalık görüyor, hapse gönderiliyor, toplama kamplarına konuluyor, tatlı sözlerle kandırılıyor, rüşvet veriliyor, kahraman yapılıyor, gazete okumaya teşvik ediliyor, bir duvarın önüne dikilip kurşuna diziliyor, bazen sosyoloji bile [ya da iktisat, psikoloji, veya siyaset bilimi –BO] öğretiliyor."

(Barrington Moore, Amerikalı sosyolog)

Bir muhabir Gandi'ye Batı Uygarlığı hakkında ne düşündüğünü sorduğunda cevabı şu olmuş:
"Bence iyi bir fikir olurdu."

EK I:

TÜRKİYE'DEKİ BÜTÜN KONUŞMALARIMDAN VE RÖPORTAJLARIMDAN ÇIKARILACAK TEMEL DERS

Son zamanlara kadar muhtemelen çoğu insan, sosyalizmin, özellikle de sosyalizmin sonraki evresi olan komünizmin –her ne kadar bugün bizim kapitalizmde sahip olduğumuzdan çok daha çekici bir hayat sunsa da– hiçbir zaman işleyemeyeceğine ve kapitalizmin şu ya da bu versiyonunun mevcut toplumsal hastalıklar karşısında eldeki en iyi pratik çözüm olduğuna inanıyordu. Fakat eğer kapitalizm nihai krizinin içine girdiyse bugün gerçekten de ütopik bir hayal olan şey, hangi versiyonu olursa olsun kapitalizmin devam etmesidir. Ve eğer insanlık barbarlığın Karanlık Çağı'ndan kaçınmak istiyorsa sadece uygulanabilir değil gerekli olan şey sosyalizm ve sonrasında da komünizmdir.

Sosyalistlerin geleneksel olarak önümüze koydukları KAPİTALİZM ve SOSYALİZM arasındaki seçim bugün güncellenmek durumundadır. Kapitalizm son demlerini yaşarken artık SOSYALİZM ile BARBARLIK arasında bir seçimle karşı karşıyayız. Fakat karar vermemiz ne kadar uzun sürerse, bu seçeneğin ellerimizden alınması ihtimali de o kadar fazla olacaktır.

İKİNCİ KISIM

DİĞER RÖPORTAJLAR

BEŞİNCİ BÖLÜM

EMPERYALİZM VE... EMPERYALİZM, ÖNCESİ VE BUGÜNÜ

✸

Söyleşi: Azfar Hussain
Meghbarta: A Journal for Activism (Bangladeş) ve *Chinta* (Bengal, Hindistan), Kış 2004
Çeviri: Deniz Gedizlioğlu

*— Çalışmalarınızın, özellikle **Diyalektik Soruşturmalar** ve **Yabancılaşma**'nın Bangladeş'te, benim ülkemdeki bazı solcu politik aktivistler ve akademisyenler tarafından yakından bilindiğini belirterek başlayayım. Bu yakınlarda birileri bana Bangladeş'te daha 70'lerin ortaları ve 80'lerin başlarında genç Marksist-Leninistler tarafından oluşturulan çalışma gruplarında Y**abancılaşma**'nın büyük bir hararetle tartışıldığını anlattı. Çalışmalarınız hakkındaki, göründüğü kadarıyla Bangladeş'te baskın olan bir görüş, Marx'ın eserlerinin çeşitli şekillerde yorumlanması ve uygulanması konusundaki*

ısrarınızı korumuş olduğunuz yönünde. Ayrıca, bilhassa "değer" sorusunu yorumlayışınız hâlâ örnek niteliğinde görülüyor. Konumuz emperyalizm ve anti-emperyalizm olduğu için değer sorusunu emperyalizm bakımından ele alacağım elbette. Fakat bunu biraz daha sonra yapacağım. Bu arada, size Marx'ın kendi çalışmasının emperyalizmle ilişkisini sorarak başlayayım. Bugün hâlâ Marx'ın emperyalizm hakkında bir şey yazmamış olduğuna dair metropoliten bir görüş mevcut. Hatta, Anthony Brewer, Marksist Emperyalizm Teorileri kitabına, Marx'ın eserlerinde sonraki Marksist yazarlar tarafından geliştirilen emperyalizm kavramına karşılık gelen hiçbir şeyin bulunmadığını belirterek başlıyor. Kanımca, dünyanın bizlerin yaşadığı bölgelerinde hâlâ, Marx'ın, en azından Komünist Manifesto'dan Kapital'e uzanan eserlerinde, sermayenin vahşi yayılmacı mantığına içkin olan emperyalist eğilimleri tam aksine güçlü bir şekilde öngördüğünü belirtme eğilimi var. Hatta, Hindistanlı Marksist tarihçi İrfan Habib, Marx'ın Hindistan'da İngiliz sömürgeciliği üzerine yaptığı gazetecilik çalışmalarına bakarak, Marx'ın, Hindistan'ın tekrar işgalinin "Hint pazarının tekelini Manchester'daki serbest ticaret yanlıları için güvence altına almak adına" yapıldığını iddia ettiği ölçüde "serbest ticaret emperyalizmi kavramını" geliştirmeye yaklaştığını ileri sürüyor. Bu arka plan ışığında, bu anlamıyla emperyalizm sorununa ilişkin Marx'ın sezgi ve görüşleri hakkında yorumda bulunabilir misiniz?

— Nazik giriş için teşekkür ederim. Yanıtlamaya çalışacağım, fakat bildiğiniz gibi ben esas olarak Marksist bir felsefeciyim, daha önce hiç emperyalizm üzerine yazmadım. Yine de katkı yapacak şeylerim olabilir, özellikle nelerden

kaçınılması gerektiği ya da belki konuya en iyi şekilde nasıl yaklaşılabileceği hususunda.

Marx'ın emperyalizm hakkında söyleyecek bir sözü var mıydı? Elbette, fakat bazı insanlar için bunu görmek bugüne dek zor olageldi; kısmen "emperyalizm" terimini kullanmadığından, kısmen ve daha önemlisi ise, bu teorinin konumuyla ilgili hep büyük bir kafa karışıklığı bulunduğundan. Teorinin ne "söylediğini" doğru biçimde anlayabilmek için, önce ne hakkında olduğunu, ve Lenin, Buharin, Hilferding gibi emperyalizm üzerine yazan başlıca kişilerin ve hatta bir ölçüde Marksist olmayan Hobson'ın bununla ne yapmaya çalıştığını netleştirmemiz gerekir. Kısaca, emperyalizm teorisi kapitalizm ve devlet arasındaki içsel ilişkinin mevcut biçimini dünya ölçeğinde ve devlet bakımından (yani, devletin dünya üzerindeki kapitalistlerin çıkarları yararına olan eylemlerinden hareketle) görmenin bir yolu olarak sunuluyor. Bu bakımdan, bu teori ayrıca gelişmiş kapitalist ülkelerdeki sermaye birikimi ile dünyanın diğer yerlerinde buna katkıda bulunmaya zorlanan insanlar arasındaki çelişkileri, ve ayrıca her ulusun kapitalist sınıfı dünyanın geri kalanından elde edilen servetten kendisine düşen payı maksimize etmek için uğraştığı için, aynı zamanda önde gelen kapitalist ülkeler arasında oluşan çelişkileri odağına alıyor.

Buradan doğan karmaşık ve iç içe geçmiş mücadelelerde milliyetçilik her tarafın kendi çıkarlarını hem savunduğu hem de rasyonalize ettiği başlıca yol olarak karşımıza çıkıyor, fakat tabii ki ezenlerin milliyetçiliği ezilenlerinkinden pek çok bakımdan farklı oluyor. Fransız Devrimi'nden bu yana aldığı şu ya da bu biçimde olsun, milliyetçiliğin çağın ruhu

haline gelişi –hem emperyalist tasarının hem de bu tasarıya karşı savunmaya geçmenin ideolojik boyutu olarak– ancak kapitalizmin emperyalizm evresiyle birlikte olmuştur.

Marx, kapitalizmin siyasi-ekonomik bir sistem olarak nasıl işlediğine dair temel analizi sağladığı ölçüde bu resme dahil olur. Bu analize dayanarak emperyalizm teorisi, analizin ölçeğini tüm dünyayı kapsayacak şekilde genişletir ve bu sırada kapitalizmin mevcut evresinde ortaya çıkan koşulları (tekellerin yaygınlaşması, finansal sermayenin yükselişi, vs.) çağın tamamını niteleyen daha yapısal türden koşulların önüne koyarak, kapitalist devletin kapitalizmin çıkarlarını korumak için dünya üzerindeki zorunlu etkinliklerinin temelini oluşturan bütünü görebilmek amacıyla uygun konumlanma noktalarına ayrıcalık tanır. Kısacası, emperyalizm teorisi bize modern kapitalizmin Marksist bir versiyonunu –fakat nihayetinde yalnızca bir versiyonunu– sunar, ve her teori gibi bazı özellikleri öne çıkarırken diğerlerini geri planda tutar.

— Asya, Afrika ve Latin Amerika'da geliştirilen Marksist teoriler ve buralardaki aktivistler hep bir ağızdan içinde bulunduğumuz zamanın en temel meselesinin hâlâ emperyalizm olduğunu vurgulayarak, Lenin'in eseri Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması'nı referans olarak gösteriyorlar. Söz gelimi, 2003'ün Ocak ve Şubat ayları boyunca Brezilya'dan Bahamalar'a ve Bangladeş'e kadar pek çok yerde yapılmış olan savaş karşıtı gösterilerde sömürülen ve ezilen çoğunluk için temel problemin emperyalizm olduğunun altı çizildi. Lenin kapitalizmin ekonomi politiği açısın-

dan ele aldığı emperyalizm üzerine yazarken tarihin belirli bir dönemine –on dokuzuncu yüzyılın sonları (ve yirminci yüzyılın başları)– bakmıştı. Günümüz için Lenin'in eserinin hâlâ geçerli olduğunu düşünüyor musunuz? Öyleyse, ne şekilde?

— Lenin bunu uzun zaman önce yazmıştı, dolayısıyla bazı insanların, bazı Marksistlerin dahi, teorisinin bugün için h**âlâ geçerli olup olmadığını sorgulamalarını anlayabiliyorum. Ancak bu yalnızca Lenin'e değil, aynı zamanda** Marx'a yönelik bir soru. Kapitalizm, hem Lenin'in hem de Marx'ın bugün bize bir şeyler sunamayacağı kadar çok mu değişti? Marx'la başlamak gerekirse, cevabım kapitalizmin Marx yazdığından beri hem çok fazla değiştiği, hem de o zamandan beri hiç değişmediği olacaktır. Burada kastettiğim kapitalizmin temel yapılarıdır; işçilerin hayatta kalmak için emek güçlerini kapitalistlere satmak zorunda olduğu, kapitalistlerin bu emeği değer ve artık değer üretmek için kontrol ettiği, işçilerin ürettiği her şeyin bir fiyatının olduğu ve pazara sunulduğu, bu ürünlerin ancak bu fiyatı ödemek için yeterli parası olanlar tarafından elde edilebildiği, devletin toplum genelindeki araçlarıyla kapitalist sınıfın kendi başına üstesinden gelemediği belirleyici sorunlarını çözmesine hizmet ettiği, vs. vs. Bunlar Marx'ın üzerinde çalışmak için hayatını adamış olduğu temel yapılar, ilişkiler ve süreçlerdir; kapitalizmi özünde bir yandan feodalizm, diğer yandan ise sosyalizmden farklı kılan şeyler.

Bu yapıların, değişik ülkelerin kapitalist sınıflarının kendilerine has fırsat ve sorunları ele alırken içine dahil oldukları değişmeyen (cidden çok yavaş değişen) bir çatı

sunduğu düşünülebilir. Bir başka deyişle, kapitalizm belli ki evrilmektedir, hatta aşamalardan geçtiği dahi söylenebilir, ki bu aşamaların bir kısmı tüm kapitalistleri, bir kısmı sadece bir ülkedeki kapitalistleri, bir başka kısmı ise ancak belli bir endüstrinin kapitalistlerini etkileyebilir. Bu değişimler de tabii ki çok önemlidir, fakat bunların toplamı hepsinin içinde yer aldığı temel kapitalist yapıları ortadan kaldırmaz. Başka bir deyişle, "modern kapitalizmin" (bu üretim biçiminin tarihinde mevcut aşamaya denk düşen noktası), "genel kapitalizm" (bu üretim biçimini diğerlerinden ayıran yapılar) ile birlikte var olduğunu söyleyebiliriz. Marx, kendi zamanının modern kapitalizmi hakkında da yazmıştır ama genel kapitalizm için yaptığı gibi sistematik bir şekilde değil. Lenin, Marx'ın konumuza sunduğu katkıyı teslim ederek kendi zamanının modern kapitalizmine odaklanabilmiş ve ona özgü yanları ortaya çıkarabilmiştir, bu iş de gördüğümüz gibi, kapitalizmin hem ölçeğini hem de tercih edilen konumlanma noktalarını değiştirmeyi gerektirmiştir.

Bu da bizi Lenin'in emperyalizmi kapitalizmin en güncel aşaması olarak betimleyişinin hâlâ geçerli olup olmadığı sorusuna getiriyor. Burada da hem "evet" hem "hayır" şeklinde cevaplamam gerekecek. Tabii ki çok fazla şey değişti, fakat çok fazla şey de aynı kaldı. Yani mevcut durumumuzu, Lenin'in tarif ettiği koşulların bir gelişimi olarak mı (dolayısıyla onun tanımladığı emperyalist aşamanın bir parçası olarak mı) görmemiz gerektiği yoksa bunlardan kapitalizmin yeni bir evresini mi tasarımlamamız gerektiğine doğrudan net bir karar vermek kolay değil. Ben bu konudaki

görüşlerimi beşinci sorunun bir parçası olarak, Amerikan emperyalizminde en ayrıksı olan şeyin ne olduğunu sergiledikten sonra sunacağım.

— Yabancılaşma'da, –çok da yerinde olarak– sınıfın bir "değer ilişkisi" olduğunu öne sürüyorsunuz. Peki sizce emperyalizmin kendisinin bir değer ilişkisi –küresel bir değer ilişkisi– olduğunu, bugün "küreselleşme" olarak bildiğimiz şeyin ise emperyalizm için kullanılan süslü bir tabir olduğunu düşünemez miyiz?

— Ekonomi yazılarında Marx'ın değer ve emek arasında kurduğu ilişki özdeşlik ilişkisidir.

Değerin, emeğin toplumsal biçimi olduğunu tekrar tekrar belirtir. Peki bu nasıl olabiliyor? Mübadele (değişim) değeri, kullanım değeri ve hatta artık değer dahi nispeten daha kolay anlaşılabilir, fakat, bu şekliyle değer, yani emeğin biçimi, üründe yansıtılan bir emek olarak değeri kavramak, iktisatçılar da dahil olmak üzere pek çok insan için –hatta belki özellikle iktisatçılar için– son derece zor. Ancak, Marx'ın bahsettiği emeğin yabancılaşmış bir emek olduğunu ve Marx'ın kabul ettiği diyalektiğin, içsel ilişkili bir bütünün parçaları arasında nitelik aktarımına olanak sağladığını düşünürsek, bu emeği yabancılaştıran şeylerin büyük kısmı uygun bir şekilde dönüştürülerek ürünlere yansımış olarak karşımıza çıkar. Değer, kapitalist işe (yani kapitalist koşullarda sürdürülen işe) bağlı olan ürünlere aktarılan yabancılaşmış ilişkilerin bir toplamıdır. Bu ilişkilerin tek yapabileceği ve bunlara yapılabilecek tek şey bu aktarılmadır (kimler tarafından yapıldığından ya da bu kişilerin buna

ihtiyaç duyup duymadıklarından bağımsız olarak başka ürünlerle değiş tokuş edilmek gibi); bu da insan türünün üyeleri olarak kendi hareketleri, ürünleri, sosyal bağları ve potansiyelleri üzerinde kontrolü bulunmayan işçilerin üretiminden doğar. Bu şekilde anlaşılan değerin en önemli etkisi, bağlı olduğu ürünlerin, içinde üretildiği sosyal ilişkileri gizeme büründürmesindeki rolüdür. *Yabancılaşma* kitabımda, değerin bu yabancılaşmış niteliğine "değer İlişkisi" adını vererek, başka alanlardaki yabancılaşmış eylemlerin de –siyaset, din veya eğitim gibi– aynı yabancılaşmış ilişkileri ürünlerine aktardığını ve benzer türde bir gizemlileştirmeyle sonuçlandığını savundum. Yabancılaşmış ürünlerden oluşan bütün bu yelpazeye "değer ilişkileri" diyerek bu noktayı vurgulamaya çalıştım.

Sorunuz anladığım kadarıyla şu; bu analiz emperyalizme ve özellikle "küreselleşme" denilen şeye uygulanabilir mi? Bence yapılabilir, ama burada ancak içine katılabilecek şeylerin bazılarıyla ilgili önerilerde bulunabilirim. Kapitalist ideoloji tamamen izleri silmek; sistemimizin herhangi bir parçasının emek ve sınıf mücadelesiyle, tarihle ve kendi kökeniyle, ve elbette farklı ve daha iyi bir şey olasılığıyla olan bağlantısını silmek üzerinedir. Emperyalizm teorisinin temelinde yatan yabancılaşma ilişkilerini, sömürüyü, sınıfı ve ulusal mücadeleyi (kimin kime ne yaptığını ve neden yaptığını) ortadan kaldırmak suretiyle, "küreselleşme" kavramı yöneten sınıfımızın ihtiyaç duyduğu gizemlileştirme işine mükemmel şekilde uyuyor. Bunu tam olarak nasıl yaptığı ve ekonomiyle siyasetteki çeşitli değer ilişkilerinin buna nasıl katkı sağladığı ise elbette titiz bir çalışmayı gerektiren çok önemli sorular.

— Ben sizin zengin ve yoksul ülkeler arasında hızla açılan gelir, servet eşitsizliği ve hatta ekonomik fazlalığın "çevreden" "merkeze" net transferleri karşısında sınıf analizinizi –ki elbette bu konuda tipik bir Marksist eğiliminiz var– nasıl genişleteceğinizi merak ediyorum. Başka bir deyişle, çağdaş emperyalizm analizinde nasıl bir sınıf/ulus diyalektiği öngörürsünüz?

— Emperyalist çağımızın bir sınıf analizini sunmak yerine böylesi bir analiz için çok kritik olduğunu düşündüğüm altı noktaya değinmekle yetineyim: 1) Sınıfların her şeyden önce (fakat bununla sınırlı olmamak üzere) insanların hâkim üretim biçimiyle olan ilişkileri etrafında düzenlenmesi gerekir; 2) insanların şu anda bulundukları konum ve sergiledikleri işlev kadar, yönlendikleri sosyoekonomik konum ve işlevleri (küçük çiftçiler, küçük işadamları, örneğin emekçi olmaya, hatta işsiz emekçi olmaya zorlanan öğrenciler) göz önüne alınabilir; 3) Marx'ın kendisinin "sınıf" tanımını esnek bir kategori olarak kullanımını takiple, (bağlantılı ancak sayıca sınırlı birkaç niteliğini göz önüne alarak) geniş sınıf nosyonundan durum öyle talep ettiğinde daha dar bir "sınıf" nosyonuna (pek çok niteliğini göz önüne alarak) geçiş yapmakta tereddüt edilmemelidir; 4) hem analize yardımcı olacak bir araç hem de etkili bir politik strateji geliştirme aracı olarak sınıf çıkarları nosyonundan hiçbir zaman fazla uzaklaşılmamalıdır); 5) sınıf analizinizi yaparken ulusal sınırların içine hapsolmayın (bunlar "sorunun parçasıdır," "çözümün" değil); 6) ulus, din, ırk, cinsiyet vb. kategorileri sınıftan ayrı ve kendi başına düşünmek yanılgısına düşmeyin (bu gruplar çoğunlukla işçi sınıfının

çıkarlarına sahip işçilerden oluşur, ve her ne kadar bazı üyeleri kendilerini başka özellikleriyle tanımlasalar da onların bunun bilincinde olmalarını sağlamaya çalışmaktan asla vazgeçmemek gereklidir).

— "Üçüncü dünya"dan çok sayıda solcu aktivist – Bangladeş'te devam etmekte olan ulusal kurtuluş hareketine katılan Marksist-Leninist teorisyen ve aktivist Badruddin Umar da dahil olmak üzere– ısrarla, sık sık şunu söylüyorlar: "Söz konusu olan emperyalizm değil, Amerikan emperyalizmi, seni aptal!"

Her ne kadar kapitalizm ve emperyalizmin merkezinde artık ABD'nin olmadığını savunan bazı metropoliten argümanlar bulunsa da (ki ben bunları saçma buluyorum), şu soru hâlâ sorulmaya devam ediyor: "Günümüzde Amerikan emperyalizminde yeni olan ne var?" Harry Magdoff'un makalelerinden oluşan son çalışmasının başlığı –Sömürgesiz Emperyalizm– bu konuda yol gösterici, ayrıca 11 Eylül sonrasında Güney Asya'da gerçekleşen savaş karşıtı birtakım gösterilerden çıkan bazı argümanlar da Amerikan emperyalizminin sömürgeciliğin çok daha açıktan sürdürülen bir formuna dönüşmekte olduğunu vurgulayarak, savaşın kapitalizm ve emperyalizmin gangster zihniyetinden başka bir şey olmadığı örneğini veriyor. Bu tür argümanlara sizin karşılığınızın ne olduğunu merak ediyorum, ayrıca aynı soruyu ben de size sormak istiyorum: Bugün Amerikan emperyalizminde "yeni" olan nedir?

— Emperyalizmde bugün yeni olan pek çok taraf var, ve hiçbiri emperyalizmin, tek bir ülkenin, ABD'nin, bütü-

nüyle olmasa da hükmettiği gerçeğinden daha önemli değil. Avrupa Birliği, Japonya ve giderek Çin bu durumu zorlamaya başlıyorlar, fakat emperyalizmin önceki döneminde olduğu gibi daha dengeli bir rekabeti yeniden yaratıp yaratamayacakları net değil. Dolayısıyla şu an ve en azından yakın gelecek için, ABD ne ise ve ne yapıyorsa, emperyalizm de odur ve onu yapmaktadır. Kolektif bir kapitalist cephe oluşturarak tüm dünyanın sömürülmesinde verimliliği artırmak adına, en gelişmişleri ekonomik alanda görülen (Dünya Bankası, IMF gibi) çabalar bile en başta Amerikan sermayesinin ve Amerikan devletinin hâkimiyetindeki birer Amerikan operasyonudur.

Her şeyden çok bu yenilik, mevcut durumumuzu sadece kapitalizmin değil, emperyalizmin de yeni bir aşaması olarak görmenin faydalı olabileceğini bana düşündürüyor. Böyle yaptığımız takdirde, Lenin'in tarif ettiği aşamayı niteleyen en belirleyici özellikler –ölçek ve bakış açısı da dahil olmak üzere– yerinde kalacak ve gerekli küçük düzenlemelerle de birlikte emperyalizmin Amerika hâkimiyetindeki, basitçe "Amerikan emperyalizmi" diyebileceğimiz son aşamasını analiz etmek için bir çerçeve görevi görecektir. Başka bir şekilde söylersek, Amerikan emperyalizminin Lenin'in emperyalizmiyle olan ilişkisi, bu ikincisinin Marx'ın genel kapitalizmiyle olan ilişkisiyle aynı şekilde görünür. Böylece, sormuş olduğunuz ikinci soruya yanıt olarak, sanıyorum Lenin'in emperyalizm teorisini aynı anda hem "korumak" hem de "yenisiyle değiştirmek" isterim.

Marx'ın genel kapitalizminin Lenin'in tarif ettiği emperyalizmle ilişkisi bir bağlam ilişkisidir (her bağlamın

beraberinde getirdiği kısıtlar, sunduğu fırsatlar ve gelen baskılarla) ve bağlamın içinde neler olup bittiğiyle ilgilidir, aynısı Lenin'in emperyalizmi ile Amerikan emperyalizmi arasındaki ilişki için de geçerlidir. Her iki bağlamın kendine ait düzenlemeleri, odak merkezleri ve tercih edilen bakış açıları günümüzü etkileyen en önemli koşulları görüp kavramamızı sağlar. Fakat her şeyi göremediğimiz gibi yeterince kavramamız da bu şekilde muhakkak ki mümkün değildir. ABD'nin emperyalizmde oynadığı benzersiz rolü tanımlayan spesifik ilişkilere, dinamiklere ve çelişkilere odaklanmak için bulunduğumuz dönemi emperyalizmin yeni bir aşaması, ya da Amerikan aşaması olarak görmemizi önerdim.

Tarihin ve toplumun her yeni tasarımlanması için söz konusu olduğu gibi bunun da avantajları ve dezavantajları var. Avantajlarının sadece iki tanesine değineceğim. Kümenin tepesine tek başına ABD'yi koymak diğer kapitalist ülkeleri yalnızca ABD'nin rakipleri (Lenin'in gördüğü gibi) değil aynı zamanda farklı ve özel bir biçimde olsa da Amerikan hegemonyasının kurbanları olarak görmemize yarıyor. Her ikisinin de geçerli olduğu bir gerçek, fakat bu ikinci söylediğimin kapsamı genişleyerek daha önemli hâle geldikçe İngiltere, Fransa, Japonya ve diğer gelişmiş kapitalist ülkelerin ezilen ve sömürülen ülkelerin yanında konumlandırılması –tek taraflı ya da geçici olarak bile olsa– tanıklık etmekte olduğumuz dinamiklerin bir kısmına yeni bir ışık tutabilir. Ayrıca, Amerika'nın ekonomik, siyasi ve kültürel gücünün bu ülkeler de dahil olmak üzere tüm dünyaya yayılmasıyla bunların Amerikan politikalarına (ki bu

politikaların nihai amacı elbette sermaye birikimi sağlamaktır, en azından sermayenin Amerikan kapitalistlerine ait kısmı için) karşı gelme olasılıklarının gittikçe azaldığını anlamamıza yardımcı olur.

Bu şekilde bakıldığında, Amerikan emperyalizmi aşamasının bir parçası olan aynı ilişkiler, Amerikan olmayan kapitalizmin Amerikan emperyalizmine karşı dünya çapında bir ittifaka ne zaman ve ne uğruna dahil olabileceği üzerine düşünmemize de imkân sunmalıdır. Fransız, Alman ve Rus hükümetlerinin Irak'taki savaşa karşı gerçekleştirilen küresel bir harekete nitelikli biçimde katılımı, bu olasılığın alabileceği formlardan biri olarak görülebilir. Bunların hiçbiri, Lenin'in emperyalizminde bulunan bağlam ile örtüşen ve tüm ulusal sermayeler arasında devam etmekte olan rekabetin yerine başka bir şeyin geçtiği anlamına gelmemektedir.

Zamanımın yettiği ölçüde bahsedeceğim diğer tek örnek ise Amerika'nın "vatanseverlik" adını verdiği, Amerikan milliyetçiliğinin kendine has karakteri ve rolüdür. Daha önce de belirttiğim gibi, milliyetçilik kapitalizmin emperyalizm aşamasına uygun düşen bir ideoloji, fakat bunun Amerikan versiyonu oldukça özel. Ülkemize gelip de buna hayret etmeyen çok az ziyaretçi vardır. Özel olan, açıktan faşist rejimler de ortadan kalktıktan sonra, diğer ülkelerde görülen milliyetçilikten daha güçlü, daha yaygın ve daha mantığa aykırı oluşu değil yalnızca, bunun yanı sıra bayrak, ulusal marş ya da bağlılık yemini gibi sembollerin, ve Başkan'ın bu sembollerin anlamını yorumlamaktaki rolünün, özellikle Amerikan emperyalist politikalarını meşrulaştırma sürecinde sıra dışı bir önem kazanması.

Bunun temel sebebi; yalnızlaşma, karşılıklı kayıtsızlık ve rekabetin –ya da sosyal yabancılaşmanın her türlüsünün– ABD'de diğer her yerden çok daha ilerlemiş olması. Bunun sonucu ise bir topluluğa ve başka insanlarla internette tanışmanın hiçbir şekilde doyuramayacağı anlamlı bağlara sahip olmaya karşı duyulan açlık oldu. Devlet bu eksiklik duygusuna, ulusun vatandaşları olarak paylaşacağımız ortak kimliğe dayalı yeni bir toplum vaadiyle yaklaşıyor. Fakat sınıflı toplumda halkın farklı sınıfları devletle farklı şekillerde ilişki kurar ve demokrasinin ışıltısına sahip toplumlarda bile tüm önemli kararları veren ve kazancın aslan payını alan egemen sınıftır. Sonuç olarak ulusal toplum, Marx'ın deyimiyle "aldatıcı bir toplumdur" ve sınıf çıkarlarının kuvvetle bunun aksine doğru çekişinden ötürü, yönetenlerin halkın toplumuna karşı hissetmesine ihtiyaç duyduğu sevgi ve sadakati uyandırmak için yetersizdir. Yetersizliği, insanların, ulus toplumumuzun gerçekte ne olduğunu, yani aldatıcı toplum olduğunu görmesiyle olur, ki meselenin doğası düşünüldüğünde bu çok da zor olmayacaktır. Hâl böyle olunca göz boyayacak bir şeylerin bulunması gerekir; bayrak ya da ulusun diğer sembolleri burada devreye girer, ancak semboller, yani ülkeyi temsil eden şeyler, kendi başlarına ulus toplumumuzun aldatıcı niteliği gibi bu kadar belirgin ve ortada olan bir şeyi gizleyemez.

Olan, ilk başta basitçe ülkenin sembolleri olarak ortaya çıkan şeylerin hızla birer fetişe (değer İlişkisi türlerine) dönüşmesidir. Bu fetişler, insanların, kapitalist toplumun vatandaşları olarak gerçekleştirdikleri yabancılaşmış siyasi eylemlerle kendilerine yüklenen birtakım güçlere sahip-

tirler. Sonuç olarak, örneğin bayrak ülkeyi yalnızca temsil etmekle kalmaz, aynı zamanda onun yerine geçerek vatanseverlerin ait olduklarına inandıkları topluluk için bir dayanak oluşturur. Yakınlarda *New York Times*'a yazılmış bir mektupta, yazan kişi "ülkemiz ve onu temsil eden bayrak" için duyduğu sevgiden bahsederken, aşağı yukarı aynı zamanlarda *New York Post*'un ön sayfa manşetinde de "Altı Asker Bayrak İçin Öldü" diye yazıyordu. Varmak istediğim nokta şu: Pek çok Amerikalı sahiden bayrak için ölüyor ya da başka büyük fedakârlıklarda bulunuyor, temsil ettiği ülke için değil, çünkü onlara göre bunun tersi geçerli: Artık, ülke bayrağı temsil ediyor. Kısacası, vatanseverlerin ait olduğu gerçek topluluk insanların ne olduklarına ve ne yaptıklarına dayalı olarak belirlenen ilişkilerden değil, bireylerin bayrakla kurdukları ilişkilerden ve bayrağın albenisi aracılığıyla, yani kendi üzerlerindeki –aslında kendilerinin ona yüklediği– gücünü kabul etmeleri aracılığıyla, ancak dolaylı olarak birbirleriyle kurdukları ilişkilerden oluşur. Böylece, insanların içinde sahiden yaşamakta olduğu aldatıcı toplum, devlet ve egemen sınıf, aslında bunu fazlaca hak ettikleri hâlde ciddi bir şekilde irdelenmekten kolayca kurtulur. Her fetişin de bir şamana ihtiyacı olduğundan (çünkü bayrak kendi başına konuşamaz) devlet, Başkan'ın sınıf analizleriyle lekelenmemiş şahsiyetinde araya girerek herhangi bir durumda bayrağın bizi ne yapmakla yükümlü kıldığını söyler.

Vatansever sembollerin fetişist pozisyonlarıyla ABD Başkanı'nın bunların yorumlayıcısı olarak ayrıcalıklı rolü, Amerikan milliyetçiliğini başka halklarınkinden ayırarak

Amerikan egemen sınıfının eline halkın emperyalist politikaları desteklemesini garantileyecek sağlam bir koz verir. Şüphesiz bu anlattıklarımın bir kısmı başka pek çok ülkede de görülmektedir. Söylemek istediğim, sosyal yabancılaşmanın en fazla olduğu ülke olarak ABD'de bunun başka her yerden daha fazla olduğu ve çok daha büyük bir rol oynadığı. Ancak Amerikan yöneticilerinin vatanseverlik kartını oynarken gelecekte ne kadar başarılı olabileceklerini öngörmek daha zor, çünkü artık kapitalistlerimiz ulusal çıkarlara olan gerçek bağlılıklarını düşük çalışma ücretlerinin olduğu ülkelere gittikçe daha fazla iş götürerek gösteriyor, bunun sonucu olarak da Amerikan işçilerinin çeşitli emperyalist girişimlerin de yardımıyla geçmişte edinmiş olabilecekleri kazanımlar (eğer çoktan bitmediyse) sona ermeye doğru gidiyor. Bu, Amerikan emperyalizminin içindeki yakından incelenmeye muhtaç pek çok önemli çelişkiden ancak bir tanesi, ve bunu yapmanın en iyi yolu, daha önce savunduğum gibi, Amerikan emperyalizmini, emperyalizmin kapsadığı bir aşama olarak ele almak olur, tıpkı emperyalizmin kapitalizmin kapsadığı bir aşama olarak görülmesi gibi.

— Bununla ilgili bir başka argüman daha var: Amerikan emperyalizmi çıldırarak raydan çıktı ve faşizmin başka bir biçimi hâline geldi. Amerikan emperyalizmiyle günümüzde faşizmin yükselme olasılığı arasında bir bağlantı görüyor musunuz?

— Eğer Amerikan emperyalizmi çıldırmışsa, ancak deli taklidi yapıyor demektir. Sakın bunun aksini düşünmeyin, Bush için bile. Faşizme gelince, bu her zaman bir

tehlike olarak duruyor, özellikle herhangi bir ulusal kapitalist sınıf kendini tehdit altında hissederse. Bu, ortalıkta her zaman pek çok faşist ya da potansiyel faşist olduğunu yadsımak anlamına gelmiyor, fakat faşizm, başarı sağlamak için ihtiyaç duyduğu kapitalist egemen sınıfın ekonomik ve politik desteğini ancak bu sınıfın kendi çıkarlarını sağlama almak için seçenekleri tükendiği zaman elde edebilir. Bugün Amerika'da buna yakın bir noktada olduğumuzu düşünmüyorum, fakat tehlike her zaman mevcut, özellikle yaklaşan bunalımda Amerika ve dünyadaki sınıf mücadelesinin şiddetleneceğinin kesin olduğu düşünülürse.

— Emperyalizmin ırkçı olduğunu ve dolayısıyla ırkçılığın emperyalist olduğunu düşünüyor musunuz? Güncel bağlamda emperyalizm ve ırkçılık arasındaki olası ilişkiler hakkında yorumda bulunabilir misiniz?

— Kapitalizm ırkçı da değildir, ırkçılık karşıtı da değildir. Oyun, her kapitalistin kârını maksimize etmeye çalıştığı sermaye birikimine yöneliktir. Irkçılık buna yardımcı olacaksa teşvik edilir. Süreci baltalarsa buna karşı savaşılır. Genele bakıldığında, ırkçılık işçi sınıfını bölmek için etkili bir yöntem olmuş ve farklı kapitalist sınıflar tarafından bu amaçla desteklenmiştir. Günümüzde, en azından ABD'de, vatanseverliğin işçileri bölmek ve denetim altında tutmak için ırkçılıktan daha büyük bir rol oynadığını gözlemliyorum.

— Amerikan solunun gelinen noktadaki anti-emperyalist mücadelelerde nasıl bir rolü olduğunu düşünüyorsunuz? Ayrıca, bugün Amerika'daki işçi sınıfı hareketleri

hakkındaki yorumlarınız ne olur? Bu hareketler, ulusların refah ve yoksulluğu arasındaki artan kutuplaşma ile ulusların bizzat kendi içlerindeki kutuplaşmaları nasıl ilişkilendiriyorlar?

— Bugün Amerikan solunda neler olup bittiğine bakılırsa, eylemlerin çoğu içerik, örgütlenme ve coğrafi bakımdan bağlantısız veya küçük ölçekli olsa da, ortada epey fazla şey olduğu görülür. Amerikan radikallerinin yakasını bırakmayan, siyasi partilere karşı duyulan hoşnutsuzluk ve güvensizlik bu eylemlerin yetersiz koordinasyonuyla birlikte işi zorlaştırıyor. Benim politik etkinliğimin çoğu çeşitli radikal akademik kurultaylar (hemen her disiplinde bunlardan bir tane bulunur, geçen yıl yirmi tanesinden oluşan bir ittifak kuruldu) ve pek çok radikal akademik dergi aracılığıyla (ABD ve İngiltere'de yirminin üzerinde bu tip dergi vardır) olmuştur. Benim gözlemlediğim kadarıyla, birkaç yıl önce varılan en dip noktanın ardından, öğrenci hareketleriyle de birlikte bu kurultaylar ve dergiler büyümeye başladı.

Sürem ne yazık ki bitti, bu yüzden bu önemli konuda daha fazla devam edemeyeceğim, fakat umarım röportajın genelinde verdiğim cevaplar size ve okuyucularınıza üzerinde kafa yorulacak yeterli malzeme sunabilmiştir, ve umarım son üç soruyu hızlı geçtiğim için beni bağışlarsınız.

— Şu andaki proje ve planlarınız nelerdir? Bunları bizimle paylaşma inceliğinde bulunursanız seviniriz. Ayrıca zamanınız ve desteğiniz için teşekkür ederiz Profesör Ollman.

— Şu anda nelerle uğraşıyorum? Kısaca, vatanseverlik ve ekolojide sınıf analizinin önemi üzerine yazmakta olduğum makaleler ve Marx'ın kapitalist şimdinin içinden komünist geleceği incelemek için kullandığı yöntemleri vurgulayan, komünizm üzerine yazdığım bir kitabı bitirmek için çalışıyorum. Ayrıca bir web sitesi oluşturdum –bertellollman.com ya da dialectics.com adreslerinden ulaşılabilir–, bu sitede yazılarımın çoğu bulunuyor. Okuyucularınız buraya da göz atabilirler.

MARKSİST ÇEREZLER

"Ülkeye kim sahipse onlar yönetmeli."

(John Jay, Amerika'nın "Kurucuları'ndan" ve Anayasa'yı yazanlardan biri.)

"Ben iş bölümüne inanıyorum. Sizler bizi Meclis'e gönderiyorsunuz; biz, sizin sayesinde para kazandığınız yasaları çıkarıyoruz... kârınızla siz de bizim seçim kampanyası bütçemize katkıda bulunarak, daha fazla para kazanmanızı sağlayacak başka yasalar çıkaralım diye bizi yeniden Meclis'e gönderiyorsunuz."

(Boise Penrose, 19. yüzyılın sonlarında Amerika Birleşik Devletleri Pennsylvania Senatörü, işadamlarından oluşan dinleyicilerine seslenirken)

"Sivil Yönetim mülkiyetin güvencesi adına tesis edildiğine göre, gerçekte zenginin yoksula karşı ya da herhangi bir mülkiyeti olanların hiç mülkiyeti olmayanlara karşı savunulması adına tesis edilmektedir."

(Adam Smith, 18. yüzyıl İskoç filozof ve iktisatçısı, genel olarak burjuva ekonomi politiğinin "babası" kabul edilir)

ALTINCI BÖLÜM

MARX, PİYASA VE KIYMA MAKİNELERİ

✷

Söyleşi: *Political Affairs*, Mart 2004
Çeviri: Deniz Gedizlioğlu

— Nasıl Sınava Girilir... Ve Nasıl Dünya Değiştirilir? (How toTake an Exam… and Remake the World?) kitabını yazmaya size iten ne oldu?

— Ben tam anlamıyla bir öğretmenim, sürekli olarak fikirlerimi açık ve ikna edici bir şekilde sunmanın yeni yollarını arıyorum. Ayrıca, çok az insanın gelip burada radikal öğretmenleri veya fikirleri görmek istiyor oluşu, diğer radikallerle birlikte beni de uzun süredir rahatsız ediyor. İnsanları çekmek için daha fazla şey yapmalıyız. Bu kitapta, güçlü bir biçimde hissedilen bu ihtiyaca cevap verme umuduyla, öğrencilere sınavlarda yardımcı olacak birçok ipucu veriyorum, karşılığında da onlardan bir şey alıyorum.

Aldığım şey ise şu: Onlar da kapitalizmin ne olduğu, nasıl çalıştığı, kimin için daha iyi kimin için daha kötü olduğu, nasıl ortaya çıktığı ve nereye doğru ilerlemekte olduğuyla ilgili açıklamalarımı dinlemiş oluyorlar. Bu tip açıklamalar genelde pek öyle olmaz, fakat bütün bunları daha eğlenceli ve böylelikle de çekici kılmak için mizah da devreye giriyor.

— Günümüzdeki solcu öğretmen ve öğrencileri geçmişte-kilerle nasıl kıyaslarsınız?

— Çok farklı dönemleri yaşamış birisiyim. İlk politik deneyimlerim 50'lerin ortalarında Wisconsin Üniversitesi'nde oldu. O zamanlar sosyalist düşüncelere ilgi çok azdı. Bu durum 1960'larda çok hızlı bir şekilde değişti. Fakat 1960'ların büyük kısmı boyunca ben ülke dışındaydım; İngiltere, Jamaika ve Fransa'da. 1967'de geri döndüğüm zaman, büyük bir hoşnutlukla, akademinin her tarafında her türden binlerce radikalin olduğunu gördüm.

O sırada yükselmekte olan bu durum 1970'lerin başlarında zirveye ulaştı. O zamandan bu yana, üniversitenin ötesinde, **dünyadaki gelişmelerden ötürü pek çok** yükseliş ve düşüş yaşadık. 90'ların sonlarından beri ise çok keskin bir yükseliş söz konusu, dolayısıyla bugün her türden radikal fikirlere (gerçi bizim türden değil, ya da "henüz değil") nerdeyse 1960'lardakine denk bir ilgi görüyoruz. Burada üniversite kadrosundan değil öğrencilerden söz ediyorum, üniversite kadrosu muhafazakâr değilse bile genelinde **hâlâ oldukça orta yolcu bir grup.** Tuhaftır, ben de bu değişimlerin bir kısmını son 35 yıldır New York Üniversitesi'nde verdiğim "Sosyalist Teori" dersi sayesinde takip ettim. Seçmeli

bir ders, dolayısıyla dersi alan öğrenciler sosyalizm hakkında daha çok şey öğrenmek istedikleri için alıyorlar. Derse kayıt olanların sayısı bu zamana dek **çok fazla değişkenlik gösterdi**yse de, ülkemizde ve dünyadaki başka yerlerde, başka üniversitelerde olup bitenlerle hep sıkı bir paralellik içinde oldu. **Hâl böyleyken** şunu öğrenmek bu derginin okuyucularının ilgisini çekecektir: Derse kayıt olma oranı son yıllarda arttı, hatta o kadar arttı ki bugün 1960'lardakinden bile yüksek.

— 70'lerin sonlarında Maryland Üniversitesi'yle aranızda bir anlaşmazlık olmuştu. Bu sırada akademik özgürlük sorunu da gündeme geldi, ki yakın zamanda yeniden basımı yapılan otobiyografiniz ***Ballbuster?****'da (****Ballbuster? True Confessions of a Marxist Businessman*** *–Marksist Bir İşadamının Gerçek İtirafları) bu çekişmeyi anlatıyorsunuz. Anlaşmazlığın sebebi neydi ve nasıl çözüldü?*

— *Ballbuster?* (Buradaki soru işareti başlığın önemli bir parçasıdır) esas olarak Marksist bir profesörün kendi geliştirdiği masa oyunu *Sınıf Mücadelesi* ile piyasadaki bir işadamı haline geldiğinde neler olup bittiğini anlatıyor. Fakat kitapta aynı zamanda bahsettiğiniz gibi, benim Maryland Üniversitesi'ne karşı verdiğim kendi sınıf mücadelem de var. Bunlar kitapta iç içe veriliyor çünkü bu iki olay benim hayatımda da iç içe geçti; ikisi de 1978 Bahar Dönemi'yle birlikte başladı.

O dönem Maryland'in Kamu Yönetimi Bölümü öğretim kadrosunda Marksist hiç kimse yoktu, ancak birkaç tane solcu vardı. Bu radikaller benim çalışmalarımdan haber-

dardı ve bana bölüm başkanı olarak iş teklif edilmesi için çalışma arkadaşlarının çoğunluğunu ikna ettiler. College Park kampüsündeki üst düzey yöneticilerin de bunu desteklemesi özellikle benim için sürpriz olmuştu. Ülkedeki büyük bir siyasal bilgiler departmanının başına daha önce hiç Marksist biri gelmemişti, bu yüzden çok çekici bir teklifti.

Fakat ben kabul eder etmez tavan çöktü. Bir Marksistin Washigton D.C. bölgesindeki bir siyasal bilgiler departmanı başkanı olacağı haberi duyulunca, saygın birkaç örneği dışarıda tutarak, basın, en çirkin önyargılarını sergilemeye koyuldu. Ulusal olarak kartelleşmiş on köşe yazarı, Amerikan değerlerine karşı bu eşi benzeri görülmemiş saldırıdan dolayı köşelerinde bana ve üniversiteye saldırdılar. Maryland Valisi üç ayrı basın açıklamasında görevi bana verdikleri için üniversiteyi topa tuttu. Aynı şeyi J. Edgar'ın küçük kardeşi Samuel Hoover'ın başkanlığındaki, üniversitenin kendi mütevelli heyeti de yaptı. Hatta birkaç eyalet meclis üyesi, derhal bu çılgınlığa son verecek bir şey yapılmaması halinde üniversiteyi bütçe kesintileriyle tehdit etti. O zamanki üniversitelerin çoğu gibi Maryland'de de hâli hazırda birkaç Marksist profesör vardı. Yani mesele sadece benim öğretim kadrosuna katılmam değildi. Bana karşı çıkanları esas rahatsız eden şey, öğretilecek derslerin türü ve bölümdeki istihdam üzerinde bir miktar güç sahibi olacak olmamdı. Bazıları tabii daha da ileri gitti. Bir şirketin başkanı, üniversite başkanına gönderdiği mektupta "Bir Marksistin Beyaz Saray'a bu kadar yakın olan Kamu Yönetimi Bölümü'nü ele geçirmesine müsaade edemeyiz," diye yazmış. Sanırım kafasında benim Siyasal Bilgiler bina-

sının çatısına toplar yerleştirip Pennsylvania Caddesi'nden aşağı, hemen yirmi mil ötedeki Beyaz Saray'a doğrulttuğum imajı oluşmuştu. Baskı tek taraflı değildi; öğrenciler, öğretim kadrosunun çoğu, daha alt düzeydeki bazı yöneticiler ve hatta bazı gazeteler, bir başmakalesiyle *New York Times* da buna dahil, benim tarafımdaydı. Birkaç ay kadar süren gürültülü itiş kakışın ardından, üniversite başkanı kararını değiştirdi, fakat sebebini açıklamayı reddetti. Ben dava açtım, fakat mahkemelerimizde "adalet" denilen şeyin içinde bulunduğu durumdan ötürü, kaybettim.

— Bununla bağlantılı olarak, sağ görüşlü beyin takımlarının başlattığı trendden de söz edebiliriz; Lynne Cheney'in kurduğu, İsrail-Filistin çatışmasında kendilerinin görüşlerini desteklemeyen üniversite profesörleri ve bununla ilgili kendilerine baskı yapan yöneticilerden oluşan Amerikan Mütevelli ve Mezun Konseyi (ACTA) gibi. Bu yeni trende ilişkin sizin yorumlarınız ne olur?

— Bu yeni bir şey değil, 100 yıldan fazladır devam ediyor. Eski bir trendin güncel hâli. McCarthizm de yeni değildi. O da bu trendin bir parçasıydı ki üniversitelerde 20. yüzyılın başlarına kadar gider. Politik görüşleri yüzünden işini kaybeden Amerikalı ilk radikal herhalde Scott Nearing'dir. Bu olay, 1915'te Pennsylvania Üniversitesi'nde ekonomi öğretirken madenlerde çocuk işçi kullanılmasını eleştiren bir makale yazdığı için olmuştu. Kömür baronlarından biri çalıştığı üniversitenin mütevelli heyetindeydi, Nearing de işten ayrılmaya zorlandı. Toledo Üniversitesi'nde başka bir iş buldu, fakat o işini de 1917'de Amerika'nın Birinci Dünya

Savaşı'na girmesine karşı çıktığı için kaybetti. Dolayısıyla bu epey uzun zamandır devam eden bir şey.

1960 ve 1970'ler sırasında yeni olan şey, artık çok daha fazla radikalin öğretim kadrosunda bulunmasıydı. Bu da üniversiteleri idare edenler için özel bir sorun oluşturdu. Radikal fikirlerin geniş bir dinleyici kitlesine ulaşmasını istememek için geçerli sebepleri vardı, geçerli "sınıfsal" sebepler. Fakat aynı zamanda gerçek eğitimin verildiği bir yer olarak üniversitenin imajını da düşünmek zorundaydılar, bu da, Marksizm de dahil olmak üzere, farklı açıklama ve görüşlerin daha iyi olana ulaşmak için birbiriyle yarışabilmesi anlamına geliyordu. Eğer insanlar, özellikle de öğrenciler, üniversite hakkında bu şekilde düşünmeyip üniversite bir tür İncil okulu gibi görülmeye başlanırsa, hâkim ideolojiyi "gerçek" olarak göstermek adına sarf edilen bütün çabalar yaygın bir şüpheyle karşılanacaktır. Bence benim gibi radikal profesörlere küçük bir hareket alanı sağlayarak çalışmamıza olanak veren şey temel olarak bu çelişkiden kaynaklanıyor.

— Bush yönetiminin politika ve hedeflerini eski başkanlara kıyasla nasıl değerlendiriyorsunuz?

— Gerçekten belki de şimdiye dek sahip olduğumuz en muhafazakâr ve gerici yönetim. Eğer bu ekip Soğuk Savaş sırasında iktidarda olsaydı Sovyetler Birliği'yle çok rahatça bir sıcak savaşın içine düşebilirdik. Neden bu kadar gerici olduklarını söylemek zor. Cumhuriyetçi parti içinde, Reagan döneminde bile bugünkü kadar baskın gelmemiş gruplar var. Bunlar Hıristiyan çoğunluk, yenilikçi muhafazakârlar

ve sağcı Siyonistlerden oluşuyor. Bu sonuncusu, özellikle Ortadoğu'yla ilişkili tüm meseleler dolayısıyla dışarıda bırakılamaz. Yönetimi şu anda bulunduğu, tam manasıyla bir felaket diyebileceğimiz duruma getirmek açısından bunların rolü kritik, ancak derecesinin ne olduğunu henüz bilemiyoruz.

*— **Piyasa Sosyalizmi**'nde (**Market Socialism: The Debate Among Socialists**) eleştiriniz piyasa ilişkilerinden doğan ideoloji etrafında toplanıyor. Piyasanın **işleyişini ya da araçlarını –nasıl adlandırırsanız– kontrol eden kim olursa olsun**, bu ideolojinin sosyalist değerlere ve düşünme biçimlerine tamamen ters düştüğünü savunuyorsunuz.*

— Bu sonuca ulaşırken her türden piyasa mübadelesinde gerçekleşenleri ortaya koyduğumu belirtmekte yarar var. Bu mübadelelerin ne sıklıkta gerçekleştiği ve ne kadar erken başladığı düşünülürse, burada deneyimlediklerimizin aslında insanın kendisi, para, ürünler, sosyal ilişkiler ve toplumun doğası hakkında birtakım fikirler geliştirmesine yol açtığını göstermeye çalıştım. Bireycilik, seçme özgürlüğü, paranın gücü, açgözlülük, rekabet ve karşılıklı kayıtsızlıkla ilişkili olan bu fikirler burjuva ideolojisinin özünü oluşturur. Bütününe bakıldığında, radikaller, Marcuse'un "bilinç endüstrisi" dediği, tüm bu fikirleri pasifçe alıp özümsediğimiz, okul, medya, kilise gibi yerler hakkında çok fazla kafa yorarken, alıp satmak gibi, bu fikirleri kendi hayatımızda deneyimlediğimiz, bunların her gün tekrar tekrar tasdik edildiği eylemlere pek az dikkat etmişlerdir. Bu fikirler ve bunlara eşlik eden duygular, sosyalizmde yaşamın gerektir-

diği, yani bu tip bir toplumun işleyebilmesi için gerekli olan işbirliği, dayanışma ve karşılıklı ilgi gibi fikirlerin tamamen zıddıdır.

Başka bir şekilde söylersek; bir tarafta birbiriyle karışan veya kolayca karıştırılabilecek şeyler vardır. Tuz ve biber böyledir, bu ikisini karıştırmakta bir sorun yoktur. Fakat diğer tarafta birbiriyle karışmayan şeyler vardır, örneğin ateş ve su. Bunları karıştırmaya çalışırsanız, ya ateş, suyun buhar olup uçmasına sebep olur ya da su, ateşi söndürür. Ne türden olursa olsun, piyasanın sosyalist kurumlarla birleştirilmesinin, tuz ve biberden ziyade su ve ateş karışımına benzediğini düşünüyorum. Piyasa sosyalistlerinin arzuladığı ve mümkün olduğuna inandığı sürdürülebilir bir dengeyi koruyamazlar.

Az önce "araç ya da her nasıl adlandırırsanız," dediniz. Buna ne ad verdiğiniz son derece önemli, çünkü birçok insan piyasayı sahiden bir araç olarak düşünüyor. Araçlar genellikle onlara kimin sahip olduğuna ve bu kişilerin onları nasıl kullanmayı tercih ettiğine göre şu veya bu şekilde çalışır. Soldaki pek çok insan bu metafora kendilerini yerleştirerek piyasayı bir tür konserve açacağı gibi düşünüyor. Bu düşünceye göre araç bizim elimizde ve istersek konserve açmak için kullanabiliriz. Fakat, metaforu konserve açacağı değil de bir kıyma makinesi, ve kendimizi de bunu elinde tutan kişi değil, makinenin içinde olarak düşünürsek, piyasanın yaptığı şey bir anda bambaşka bir hâl alıyor. Piyasa bizim belirlediğimiz şekilde hareket edeceği yerde, onun ritmine uyarak hareket eden biz oluyoruz, nihayetinde ise bizleri kıymaya çeviriyor. Piyasayı anlamak için en iyi me-

tafor sahiden bu. Piyasa, konserve açacağı gibi bizim ellerimizdeki bir araç değil. Daha ziyade bir kıyma makinesi ve biz de bunun içindeyiz.

Buradan bir gecede piyasayı ortadan kaldırmaya çalışmamız gerektiği çıkmasın. Bence, her fırsatını bulduğumuzda piyasaya ciddi baskınlar yapmalıyız; kamu mülkiyetini genişletmek ya da en önemli malların üretim ve dağıtımıyla ilgili demokratik bir merkezî plan oluşturmak gibi. Bunun her şeyi kapsaması güç elbette. Fakat; nihai hedefin özel mülkiyet ve piyasa mübadelelerini tamamen ortadan kaldırmak olduğunu, özellikle yabancılaşmanın aşılması açısından kritik bir adım olduğu için halkın bu konuda eğitilmesinde asla duraksamamak ve bu hedefe ulaşmak için verilen uğraşların istikrarlı bir hızda ilerlemesi gerektiğini aklımızdan çıkarmamalıyız.

— Marksist teoriyi en çok uğraştıran sorular nelerdir?

— Epey var, fakat benim kendi yaptığım kısa liste, dolayısıyla hâlâ çözmek için çalıştığım iki problem şöyle: Birincisi, devlet teorisi. Marx devletin, özellikle kapitalist devletin sistematik bir analizini yapmak istemişti, fakat başka birçok şey gibi buna fırsat bulamadı. Yazdıklarında ne düşünmüş olduğuyla ilgili bize fikir verecek pek çok şey bulunsa da, değer konusunda bizlere sunduğuna denk gelecek ölçüde sistematik bir devlet teorisi hâlâ yazılmayı bekliyor. Bu alanda benim kendi çalışmalarım, temel olarak devletin değişen sınırlarını inşa etmede diyalektiğin rolü ve devletin işleyişinde yabancılaşma ve ideolojinin üstlendiği görev üzerine oldu. Bu konulardaki başlıca yazıla-

rım *Diyalektik Soruşturmalar* ve son kitabım *Diyalektiğin Dansı*'nda yer alıyor.

Çok önemli diğer bir dizi sorun ise komünist gelecek tahayyülüyle ilgili. Burada da, yine Marx bize sosyalizm ve komünizmin ne olacağının detaylı bir resmini vermemiştir ama ister kısa ister uzun olsun, bu konuda bilgi vermeyen tek bir çalışması yoktur. *Toplumsal ve Cinsel Devrim* adlı kitabımda, Marx'ın komünizm ve sosyalizm üzerine yaptığı yorumların büyük kısmını bir araya getirerek bu alandaki görüşlerinin ne kadar bütünlüklü ve ayrıntılı olduğuna ilişkin bir fikir sağlamaya çalıştım. Şu an komünizm hakkında bir kitap üzerinde çalışıyorum, bu kitabın temel amacı Marx'ın mevcut kapitalist düzenin içinden çıkacak sosyalist ve komünist geleceği analiz etmekte kullandığı diyalektik yönteminin öğelerini ortaya koymak. Bunu ayrıntılı bir şekilde açıklayarak yalnızca Marx'ın ne yaptığını değil, aynı şeyi bizim günümüzün kapitalizmi ile yapmamız için, hem de daha sık ve etkili bir şekilde yapmamız için, bize nasıl yardımcı olduğunu göstermek istiyorum.

Sovyetler Birliği'nin çöküşünden beri, SSCB'ye her zaman eleştirel yaklaşmış pek çoğu da dahil olmak üzere birçok solcu, iş nasıl bir toplum istediğimizi tartışmaya gelince bir tür utangaçlıkla tutuluveriyor, bu belki de anlaşılır bir şey. Oysa kapitalizm eleştirileri ne kadar yerinde olursa olsun asla yeterli gelmiyor. İnsanlar eğer son derece zor bir şey olan kapitalizmi alaşağı etme işine gireceklerse, en azından genel hatlarıyla yerine ne geleceğini bilmeleri gerekiyor. Üstelik Margaret Thatcher'ın "Başka alternatif yok" diyen o rezil söylemi bizi her taraftan kuşatmışken,

bu söylediğim her zamankinden daha geçerli. Bu alternatif toplumun bulgu ve işaretleri için bakılacak başlıca yer ise, kendi kapitalist toplumumuzun gerçekleştirilmemiş potansiyelidir (Marx'ın "tohum" dediği şey), birçok komünistin önceleri yaptığı gibi, gezegenin diğer ucunda, tamamen farklı koşullar altında doğmuş bir sosyalizm modeli değil. Kişilerin konuyla ilgili pozisyonu ne olursa olsun –siz şimdi benim pozisyonumu dinlemiş oldunuz– piyasa sosyalizmi hakkında yapılan tüm tartışmalar, başka yerlerdeki bizlerle bağlantısı son derece sınırlı olan deneyimlerden faydalanmaya çalışmak yerine elimizde bulunan kapitalizm ile neler yaratabileceğimize odaklandıkları için, en azından doğru hedefe ilerliyor.

Marksist teoriyi zorlayan bir başka soru ise, sınıf çıkarları ile bunların sınıf bilinci geliştirme ve insanların gerçekleştirdikleri politik eylemlerin türü üzerindeki rolü. Yine tüm önemine karşın, Marx'ın üzerine pek az söz söylediği bir konu. İnsanları harekete geçiren şeyler elbette oldukça karmaşıktır, fakat büyük sorular söz konusu olduğunda, hem uzun hem de orta vadede, çoğumuzun ne istediğini ve ne yaptığını sınıf çıkarlarımızın yarattığı baskılar belirler; kişilerin bu baskıları görmezden gelmesinin bedeli, hem birey hem de sınıf olarak hayatta kalmayı bile tehlikeye atacak ölçüde düşmüş bir hayat kalitesi olacaktır. Dolayısıyla sınıflı toplumların tümünde, ekonomik bakımdan egemen sınıfın, hayatın her alanında kendi sınıf çıkarlarına hizmet edecek ilişkileri –bunlar her neyse– kurmak için elinden geleni yapması şaşırtıcı değildir. Bu hem geçmişi (en azından ana hatlarıyla), hem günümüzü (yine ana hatlarıyla, hatta

kapitalist ülkeler arasındaki tüm farkları da hesaba katarak) hem de büyük ihtimalle geleceğimizi başka her şeyden daha iyi açıklar.

Gelecek hususunda şu soru sık sık sorulur: Emekçiler sosyalist bir toplumda biz Marksistlerin onlardan beklediği türden değişiklikleri yapacaklar mı? Buna cevabım, emekçilerin kendilerinden önceki egemen sınıflardan farklı davranmayacağı olur, yani kendi sınıf çıkarlarına hizmet edecek olan her ne ise onu yapacaklardır. Bu süreçte bence sınıf olarak temel çıkarları, emekçiler olarak maruz kaldıkları ortak sömürünün zeminini hazırlayan koşullardan kurtulmak olacaktır. Bu da, üretim araçlarını ele geçirmekten başka, ancak emekçilerin arasında bile hiçbir grubun yeni bir sömürü biçimi kuramayacağı ölçüde demokrasiyi geliştirerek olur. Eksiksiz bir demokrasiye doğru böylesi bir hamle, hızla yayılacak eşitlikle birlikte gerçekleşecektir, bunun sebebi ise büyük ölçüde, demokrasinin işlemesi için eşitliğin gerekli olmasıdır. Sosyalist toplumun yalnızca bir sömürü biçimini diğeriyle değiştirmiş olacağıyla ilgili sık sık duyduğumuz eleştirilere en iyi cevap, demokrasiyi geliştirmek ve eşitliği yaygınlaştırmak birlikte ele alındığında olur, çünkü bunlar tüm emekçi sınıfının çıkarlarına hizmet etmektedir.

Bugün, aslında adanmış pek çok Marksist, ne yazık ki sınıf çıkarlarına gereken ilgiyi göstermiyor. Bu kısmen, "işçi" kavramının fazlaca dar bir tanımını kabul etmenin bir sonucu; böylesi bir tanım hayatını kazanmak için çalışan insanların çoğunu farklı başka kategorilerin altında sınıflandırıyor (pek çok siyah, kadın, Müslüman, eşcinsel vb. insanın da hâlâ ve aynı zamanda işçi olduğunu düşün-

menin aksine). Kısmen de gelişmiş kapitalist ülkelerde işçilerin sınıf bilinci geliştirmekte yaşadığı gerçek fakat izahı mümkün zorluklardan kaynaklanıyor. Böylece, söz gelimi son yıllarda Marksistler tarafından yapılmış en yaratıcı çalışmaların bir kısmı ekoloji alanında görülürken, bu araştırmacıların çoğu hem çevrenin tahrip edilmesinden en çok zararı kimlerin gördüğünü hem de bunu durduracak etkili bir politikanın nasıl geliştirileceğini değerlendirirken sınıf çıkarlarının rolünü ciddi şekilde azımsıyor. Bu ihmal, genellikle insanın çıkarlarını sınıf çıkarlarından önde tutmaktan kaynaklanıyor. Kapitalistlerin de, işçi olmayan diğer insanların da, işçilerle aynı insan çıkarlarına sahip olduğu açık. Fakat çoğu insanın ekonomik ve siyasi olarak nasıl hareket ettiğini belirlemekte en geçerli şey insan çıkarları değildir, en azından hayatlarındaki en önemli sorular dikkate alındığında. İnsan çıkarları ve sınıf çıkarları arasında herhangi bir uyuşmazlık meydana geldiğinde ise, üstün gelen hemen her zaman sınıf çıkarlarıdır. Kapitalistlerin büyük çoğunluğunun kendi sınıf çıkarları söz konusu olduğunda, insan çıkarları açısından bedeli ne olursa olsun hangi yönde davrandığına bakmak yeterli. Ve bana kalırsa işçiler için de aynı şey geçerli, üstelik burada insan ve sınıf çıkarları arasındaki ayrım aynı ölçüde büyük olmadığı hâlde. Ancak durum böyleyse, Marksistlerin sınıf çıkarlarını yeniden analizlerinin merkezine yerleştirmesi gerekir ve bunu yalnızca ekolojik problemler için söylemiyorum.

Son olarak, ki burada sadece benim kendi kısa listemden söz ediyoruz, diyalektik konusu var. Son yirmi yılın politik hüsranları, az sayıda olsa da artmakta olan Marksist aka-

demisyenleri, diyalektiği yalnızca bir dünya görüşü olarak değil, aynı zamanda bir araştırma yöntemi olarak yeniden değerlendirmeye itti. 80'lerin ortalarında, *Left Academy: Marxist Scholarship on American Campuses* (Sol Akademi: Amerikan Kampüslerinde Marksist Düşünce) adlı, üç ciltlik bir kitabın editörlerinden biri olmuştum, bu çalışmada yirmi üç farklı disiplinden gelen Marksist profesör kendi alanlarındaki Marksist araştırmalar hakkında bilgi verdiler. Bu çalışmanın büyük kısmı oldukça etkileyici olmakla birlikte, Amerikan akademisinde diyalektik anlayışının son derece kısıtlı olduğu ortaya çıktı. Ne var ki toplumdaki karmaşık etkileşimleri doğru şekilde anlamak; geçirmiş oldukları, şu anda hâlâ geçirmekte oldukları ve gelecekte geçirmeleri muhtemel evrimi kavramak ancak diyalektikle mümkündür. Dolayısıyla, burjuva ideolojisinin önemli bir kısmını oluşturan gerçekliğin tek taraflı ve durağan karikatürlerinden tutarlı biçimde kaçınabilecek olan yalnızca diyalektiktir. Hatta bugünkü Marksist analizlerde en çok görülen ve bir kısmını yukarıda saymış olduğum eksikliklerin, diyalektiğin ihmalinden ya da yanlış kullanımından kaynaklandığını dahi söyleyebilirim. Sözün kısası, çok fazla şey diyalektiği doğru anlamaya bağlı, fakat aynı zamanda bu çetin konuyu, pek çok insanın anlamasının mümkün olacağı şekilde açıklayabilmemiz gerekiyor, ve bu, konuyu anlamanın kendisinden daha zor olabilir. *Yabancılaşma*, *Diyalektik Soruşturmalar* ve son olarak *Diyalektiğin Dansı: Marx'ın Yönteminde Adımlar* dahil olmak üzere, teorik yazılarımın çoğu bu iki amaç etrafında şekillenmiştir.

MARKSİST ÇEREZLER

"Hangi davanın savunucusu olursanız olun, bunu özgürlüğün diliyle pazarlamak zorundasınız."

(Dick Armey, Amerika Birleşik Devletleri Temsilciler Meclisi'nin Cumhuriyetçi eski bir başkanı, Meclis'teki Cumhuriyetçi üyelere tavsiyede bulunurken)

"Bizim Amerikan sistemimiz –ister 'Amerikancılık' deyin, ister 'kapitalizm' deyin, ne isterseniz onu deyin–, iki elimizle sıkı sıkı kavramak ve en iyi şekilde kullanmak kaydıyla her birimize fevkalade bir fırsat sunar."

(Al Capone, Amerika'nın en meşhur gangsteri)

"İnsanlar serbest, ama elleri bir efendi sınıfına ait olursa gerçekten özgür olurlar mı? Eh, bizlerin elleri bize ait, fakat yaşamımızı sürdürmemizi sağlayan işleri yapmak için gereken tüm makineler, fabrikalar, ofis binaları ve hammaddeler başkasına ait. Ellerimizin bu zaruri uzantıları, biz bu adı vermesek de bir başka efendiler sınıfına ait. Şimdi biz gerçekten özgür müyüz?"

(Ramsay MacDonald, İngiliz İşçi Partisi eski lideri)

YEDİNCİ BÖLÜM

SINAVLAR / MİZAH / PEDAGOJİ VE... BU YALNIZCA BİR SINAV

✷

Söyleşi: Ryan Nuckel

Bertell Ollman, *Nasıl Sınava Girilir... ve Nasıl Dünya Değiştirilir?* adlı kitabında, çeşitli örnekler, hikâyeler ve bolca mizah kullanarak, sosyal ve ekonomik yapıların günümüzde Amerika'daki öğrencilerin eğitimini –ve yanlış eğitimini– nasıl etkilediğini açıklıyor. Bu röportaj, 6 Ağustos 2002'de e-posta yoluyla gerçekleştirilmiştir.

— *Nasıl Sınava Girilir... ve Nasıl Dünya Değiştirilir?'de* "Sınavlardan *şikayet etmek*, **öğrencilerin**, *yaşadıkları topluma dair yaptıkları belki de en bilinçli eleştiridir,*" *diyorsunuz. Nasıl oluyor bu?*

— Bu kadar çok sınava girmiş olunca, öğrenciler sınavları eleştirirken genellikle neden bahsettiklerini bilirler. Fakat çoğu öğrenci sınavların yer aldığı daha büyük bağlam hak-

kında yeterince bilgi sahibi değildir, bu yüzden aynı zamanda toplumumuzun mevcut durumuna dair (isterse eksik ya da dolaylı olsun) bir eleştiri getirdiklerini pek fark etmezler. Bu kitaptaki belki de en önemli nokta, sınavların, ölçtüğünden çok daha fazlasını öğretiyor olması. Öğrettiği şeyler ise, (içeriği kadar, hazırlanma süreci ve biçimi aracılığıyla da) eğitimle değil daha çok toplumsallaşma, idman, telkin ve hazırlıklı olmakla ilgili şeyler. Sınavların gerçekleştiği büyük sosyal çerçeveyi, bunu kimin inşa ettiğini ve ne gibi faydalar sağladığını göstererek, öğrencilerin gerçek eğitimine işe yarar bir katkıda bulunmaya çalıştım. Bu sayede eğer isterlerse sınavlar hakkındaki eleştirilerini bir üst seviyeye taşıyabilirler.

— Öğrencilerin bu kitaptan ne almasını istersiniz?

— Başlıkta dediği gibi, sahiden hem sınavların üstesinden en iyi şekilde nasıl gelineceği hem de dünyanın nasıl değiştirileceği hakkında önemli ipuçları edinmelerini istiyorum. Her iki konuda da bildiğim ne varsa okuyucularla paylaştım. Fakat öğrencilerin görünürde birbirinden son derece farklı olan bu iki konunun aslında birbiriyle ilişkili olduğunu da anlamalarını isterim. Kısaca, sistem tarafından nasıl manipüle edildiklerini öğrenmek öğrencilerin sistemi geri manipüle edebilmesini sağlamalı. Buna da sınavların sistemiyle başlıyoruz, fakat bununla sınırlı kalmamız gerekmiyor.

— Peki mesajı aldıktan sonra bununla ne yapmaları gerek? Okullarında ya da toplumda, öğrencilerin değişim yaratmadaki rolü nedir?

— Sınavlara girmeyi reddetmek ya da okulu bırakmak değil tabii. Eğitim sistemindeki ve toplumun geri kalanındaki güç ilişkileri düşünüldüğünde bunlar intiharla eşdeğerdir ve intihar, hiçbir zaman iyi bir politika olamaz. Bunun yerine, kapitalizmde eğitimin ve özellikle sınavların rolü üzerine daha çok şey öğrenerek daha iyi öğrenciler haline gelmeleri lâzım. Günümüzde sınavlar üzerine dönen tartışmalar, egemen sınıfın, uğrunda insanları kullandığı bencilce çıkarları ile öğrencilerin eğitimsel ve gelişimsel çıkarları arasındaki çelişkiyi, daha önce hiç olmadığı kadar keskin bir şekilde ortaya çıkarmaktadır. Her yaştan öğrencinin bu tartışmaya daha çok girmesi gerekiyor; girsinler ki diğer genç insanların da kendi üzerlerindeki baskının kaynaklarına ve hakiki bir insan toplumu yaratmak için diğer bütün ezilen grupları birleştirmenin mümkün olduğuna dair bilinçlerini artırsınlar.

— Kitabın bir yerinde, radikallerin "insanların henüz sormadığı sorulara cevap veren bildirileri daha az yazarak, söz gelimi [aptalca sloganların sonuna] birer soru işareti iliştirmeye daha çok vakit harcamaları" gerektiğini savunuyorsunuz, "Görmeniz gereken televizyon?"[3] örneğinde yapıldığı gibi. Elbette burada şaka yapıyorsunuz, fakat par-

3 İng. "Must see TV" Amerika'da NBC televizyon kanalının Perşembe akşamları yayınladığı popüler programlar serisini duyurmak için 90'lardan bu yana kullandığı tanıtım sloganı.

mak bastığınız konu epey ciddi. Sol, insanların daha çok ilgisini çekmek için başka neler yapabilir?

— İnsanlar akla gelen her şekilde zarar görüyorlar ve tüm ekonomik göstergelerin inişte olmasından anlaşılan o ki, yakın bir gelecekte hayat çok daha zor ve eza verici olacak. Bununla birlikte, her çeşit radikalin ne söylediğine dair ilgi artacaktır. Fakat bu yeni fırsatları en iyi şekilde kullanacaksak, mesajımızı karşımızdakine aktarabilmenin çok çeşitli ve daha iyi yollarını bulmalıyız. Radikaller olarak en büyük sorunumuz, çoğu insanın, kendi yaşadıkları kişisel zorluklar ile kapitalist sistemin normal işleyişi, daha akılcı ve insani bir toplumun nasıl olabileceği ve böyle bir sistemin hayata geçirilmesine yardım etmek için kendilerinin neler yapabileceği arasındaki bağlantıları göremeyişi. Radikallerin "bilinç artırma" dediği şey bunların hepsini içeriyor. Fakat yola çıkarken insanların kendi hayatlarında hangi noktada oldukları, endişeleri, üzüntüleri, acıları ve zevkleri (hayatın öğrencilere sunduğu sınavlar) ile başlamak gerekiyor, etkili olabilmesi için her bir bireyin cevap arayışına aktif biçimde katılması şart. Dolayısıyla, merakı ve genel anlamda eleştirel düşünceyi uyandırmak ve kilit soruları geliştirebilmeleri için insanlara yardım etmek bilinci artırmanın önemli bir adımı. Fakat maalesef, pek çok radikalin gözden kaçırdığı bir adım.

Ben kendi çalışmalarımda, bu adımı ele almak için epey zaman harcadım ve bu sırada sıkça radikal mizahın yardımına başvurdum. Sınav kitabının yanı sıra, 1984'te ilk Radikal Mizah Festivali'nin burada, New York Üniversitesi'nde düzenlenmesine yardım ettim. Ayrıca

"Sınıf Mücadelesi" adlı mizahi bir Marksist masa oyunu geliştirdim. Oyunun üretim ve pazarlama deneyimlerine dayanan iş dünyası otobiyografisini de yine mizahi bir dille yazdım; ikinci baskısı, "Marksist Bir İşadamının Gerçek İtirafları" adıyla bu Ekim'de çıkacak. Saçma bulduğunuz bir şeye gülmek, onun neden saçma olduğunu öğrenme isteği duymanın ve konuyu eleştiriye açmanın ilk adımıdır. Gelgelelim, komik olan bir şeyin ciddi olamayacağı inancı yüzünden pek çok radikal, radikal mizahta bulunan bilinç artırma potansiyelini bugüne dek hep gözden kaçırdı. İyi yapılmış radikal mizah ortada bolca mevcut. Ben örneğin, her zaman, radikallerin, radikal şaka, karikatür, şarkı ve hikâye gibi şeyleri yaymak için daha planlı bir çaba harcamaları ve mümkün olan her kanalı kullanmaları gerektiğini düşünmüşümdür. Eğer bunlar gerçekten komikse, içindeki mesaja katılmayan insanlar tarafından bile okunacak, eşlik edilecek, dinlenilecek, üzerine düşünülecek ve başkalarına aktarılacaktır.

Radikal mizah, elbette ele aldığımız problemle uğraşırken kullanılacak taktiklerden yalnızca biri. Ben bu kadar altını çiziyorum, çünkü bu benim sık sık kullanmaya çalıştığım bir şey.

— Eğitim sisteminin gittikçe artan ölçüde sınavlara dayanması ve "küreselleşme" kavramı arasında ilginç bir bağlantı kuruyorsunuz. Bunu açıklar mısınız?

— "Küreselleşme" denen şey, özünde kapitalizmin dünya ölçeğindeki hâlidir, ama daha büyük bir kapitalizm aynı zamanda kapitalizm için daha büyük sorunlar anlamına ge-

lir. Eğitim sürecinin her düzeyinde daha da çok sınav yapılmasını savunanlar, endüstriler ve dolayısıyla tüm dünyadaki emekçiler arasında yoğunlaşan rekabete ve ekonomideki her türlü değişimin gittikçe artan hızına işaret ediyorlar. Bu yeni düzende hayatta kalmanın, yalnızca verimli çalışmayı değil, aynı zamanda çok çeşitli becerilere (veya bu becerileri çabucak geliştirme potansiyeline) ve istendiğinde görev değiştirme esnekliğine sahip olmayı gerektirdiğini söylüyorlar. Böylece, gençliğimizi onları bekleyen yeni ekonomik hayata hazırlamanın yolu, eğitim standartlarını yükseltmekten geçiyor ve bu da, pek çok şeyin yanı sıra, daha çok sınav anlamına geliyor.

Küreselleşmeye karşı daha sorgulayıcı bir yaklaşım, ekonomik rekabetin tüm dünyada yoğunlaşmakta oluşunun, kapitalistlerin kârlarını maksimize etme çabalarından kaynakladığını ortaya koymakla başlar. Küreselleşmeyle ilişkilendirilen diğer tüm gelişmeleri devreye sokan budur. Kapitalistler işçilerine daha az para ödeyip, iş koşullarını iyileştirmek ve çevre kirliliğini azaltmak için daha az harcama yaptıklarında, başka her şey aynı kalsa bile daha çok kâr ederler. Ulaşım ve iletişimdeki son teknolojik gelişmeler, serbest ticareti ve sermaye hareketini kısıtlayan kanunların da kaldırılmasıyla birlikte, kapitalistlerin hesaplamalarında dünyanın her yerindeki emekçileri dikkate almalarına izin veriyor. Bu gelişmelerin yapacağı etki henüz bütünüyle hissedilmediyse de, halihazırdaki en önemli iki etkisi olarak, şirketlerin veya bazı kısımlarının daha ucuz işgücü arayışıyla Üçüncü Dünya'ya kayması ile Amerikalı emekçilerin son elli yıllık mücadelelerinde elde ettikleri, çalışma ücreti,

sosyal haklar ve iş koşullarına yönelik mütevazı kazanımların geri alınışını görüyoruz.

Böylece, bu yeni küreselleşme çağında, kapitalistler işlerini yürütmek için mutlaka beceri ve bilginin doğru karışımına sahip işçilere ihtiyaç duyarken, en az bunun kadar –hatta bence çok daha fazla– ihtiyaç duydukları diğer şey ise, toplumda ve bilhassa işçi sınıfında, kötüleşen koşulları ve beraberinde gelen korkuları dalgalar yaratmadan kabullenecek insanlardır. Doğal olarak, eğitimdeki değişiklikler (ana odağı sınavlar olmak üzere) istenen etkiyi tek başına yaratabilirse kapitalistler çok memnun olacaktır. Fakat bu olmazsa, olmadığı yerlerde kapitalistler ve hükümetleri (ayrıca medya ile diğer kültürel, eğitsel ve sosyal kurumları) bunu çabucak başka taktiklerle destekleyecektir.

Bu yüzden daha çok sınav olması için verilen bunca savaşın, vatanseverlik ateşinin ahlaksızca körüklenmesi, geleneksel yurttaş özgürlüklerinin yavaş yavaş ortadan kaldırılması (her ikisi de teröre karşı "savaş" kisvesi altında makul kılınır), "aile değerlerinin" yüceltilmesi, cinsel özgürlüğün kısıtlanması (ama gördüğümüz üzere cinsel ikiyüzlülüğün değil), daha çok hapishane yapılıp adi suçlar için daha uzun hapis cezalarının uygulanması için bastırılmasını içeren, çok daha büyük bir stratejinin parçası olarak görülmesi gerekir. Basitçe söylersek, kapitalizmin gelişimi açısından kritik olan bu dönüm noktasında insanların hayatlarındaki aksamalar her zamankinden fazla kontrol gerektiriyorken, "bizim adam" kontrolü kaybetmekten endişe ediyor.

Ayrıca sınav sayısındaki patlama ile eğitimi özelleştirme dürtüsü arasındaki ilişki de en azından üzerine kısa bir yo-

rum yapılmasını gerektiriyor. Standardize etme, kolayca sayılara dökülen sonuçlar ve bu sonuçlar alınırken devreye giren tüm süreçleri yönetme isteği, hem iş dünyasında hem de sınavlarda başarıya giden yolu belirliyor. Henüz hâlen eğitimi idare etmek için kullanılan bir model olan şeyin, eğitimin ta kendisi hâline gelmesi ne kadar sürer? Bu olduğunda (ve şimdiye dek olduğu kadarıyla), eğitimi, "lüzumsuz" olan ne varsa bunlardan kurtulmakta usta olan işadamlarının ellerine bırakmak son derece mantıklı bir şey olacaktır. Bu şekilde, bilinçli olsun veya olmasın (ki ben ikisinin de bir miktar geçerli olduğundan şüpheleniyorum), sürekli daha fazla sınavı uygulamaya koymak, eğitimin özelleştirilmesi için zemini hazırlamış oluyor.

— Ekonomiye girmişken son olarak; Enron skandalı patladığında Hazine Bakanı Paul O'Neill, bu çöküşün "kapitalizmin dehasına" kanıt olduğunu söyledi. Bununla ilgili bir yorumunuz var mı?

— O'Neill kesinlikle haklı. Toplumumuzun kullanacağı materyal ve insan zenginliğini bu ölçüde israf edecek, yanlış kullanacak, çöküşüne sebep olacak ve gelişmemiş bırakacak bu yolları bulmak bir tür deha gerektirir. Bir birey iyi yaşamak için gerekli her şeye erişebiliyorsa bu amacı gerçekleştirmek için kişisel bir plan yapar (Buna "akılcı davranmak" denir). Okullarda ve medya aracılığıyla edinilen ideolojik yük olmasa, toplumumuzda mevcut olanları verimli bir şekilde kullanarak kendi sosyal ihtiyaçlarını gidermek için, birçok insan aynı şekilde hareket edecektir (yani sosyal bir

plan yapacaktır). Kapitalizmin "dehası" bu sağduyulu çözümden kaçınabilmekte (ve çoğu insanın bunu görmesine bile mani olmakta) yatar, böylece kapitalist mal sahiplerinin borusu ötmeye devam eder. İnsanlar, batan işyerlerini, büyüyen işsizliği, kaynakların israf ve yanlış kullanımını ve bütün bunlarla birlikte gelen yıkımı daha ne kadar süre bir dehanın ürünleri olarak kabul edecek? Ekonomik buhran derinleştikçe (ve bu türden "yaratıcı yıkım" eylemleri çoğaldıkça), bunu sürdürmeye daha ne kadar gücümüz yeter?

MARKSİST ÇEREZLER

"Paylaşalım sevinç ve kederi…
Her şeye cüret edelim…
Her şeyden önce uzak durulacak olan
Hiçbir şey söylememektir,
Hiçbir şey istememek,
Ve hiçbir şey yapmamak."

("Duygular" başlıklı bir gençlik şiirinden,
şair Karl Marx)

"Mücadele yoksa, ilerleme de olmaz. Özgürlük istediğini iddia edip bunu halka anlatmayı küçümseyenler ekmeden biçmek isteyenlerdir; onlar okyanusu gürlemesi olmadan isterler; yağmuru şimşek ve gök gürültüsü olmadan isterler. İktidar, bir talepte bulunmadan hiçbir şey vermez. Asla yapmamıştır ve asla yapmayacaktır. Bir halkın neye sessizce boyun eğeceğini bulursanız onlara dayatılacak adaletsizlik ve haksızlığın tam ölçüsünü de bulmuş olursunuz. İster sözle ister tokatla, ya da her ikisiyle birden karşı konulana dek bu böyle sürecektir. Zalimlerin sınırları ezdiklerinin dayandığı kadardır."

(Frederick Douglas, siyah özgürlük savaşçısı
liderlerinden ve eski bir köle,
Amerikan İç Savaşı öncesi yazılarında)

"İnsanlar itaat etmeyi reddettiğinde demokrasi hayat bulur."

(Howard Zinn, Amerikalı tarihçi)

"Gülünç görünmeyi göze alarak söyleyeyim ki gerçek devrimciye yol gösteren, yüce aşk duygusudur."

(Che Guevarra, bu aşkı Küba, Afrika ve Latin Amerika halklarıyla paylaşmıştır)

ÜÇÜNCÜ KISIM

MARKSİZM: KARİKATÜR VERSİYONU

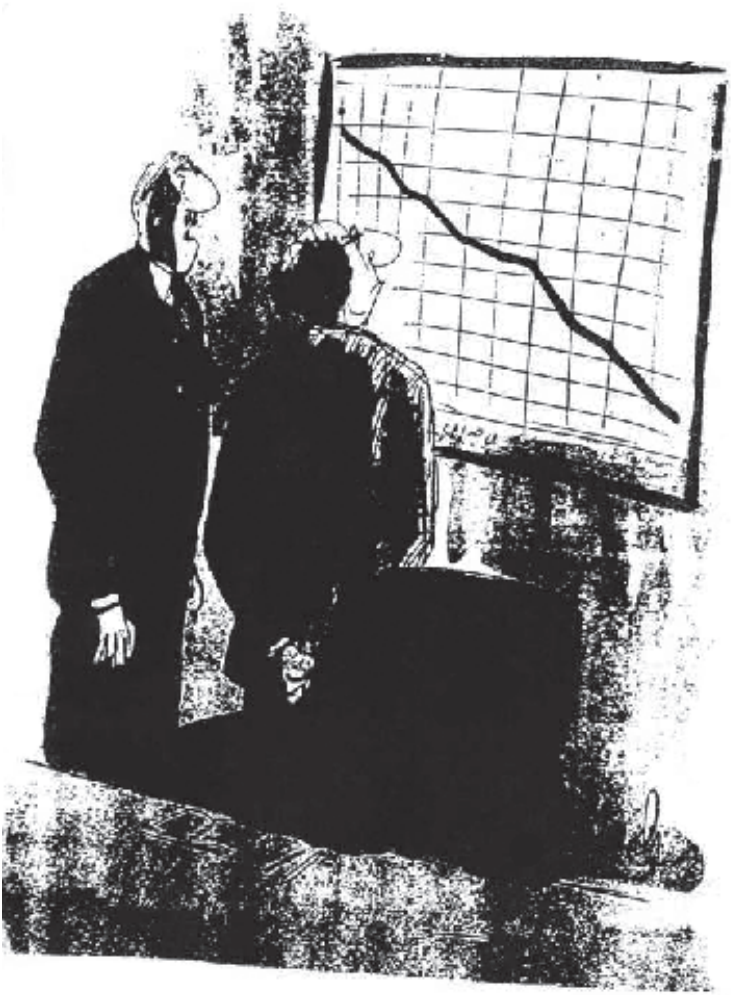

GİRİŞ: DERHAL UNUT!

I. KAPİTALİZM NEDİR VE NASIL ÇALIŞIR?

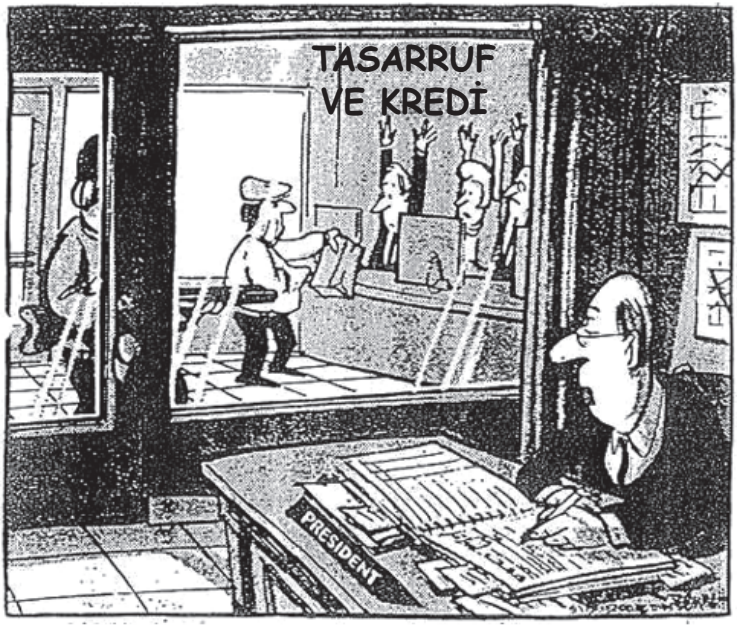
- Fazlalıklardan kurtulmak mı? Şaka mı yapıyorsun? Fazlalığın kendisi biziz!

SADECE BİR İŞ DEĞİL… BU BİR MACERA!!!

"Git kendi mirasına kon."

"Amatörler!.."

"Bunların tek dertleri para..."

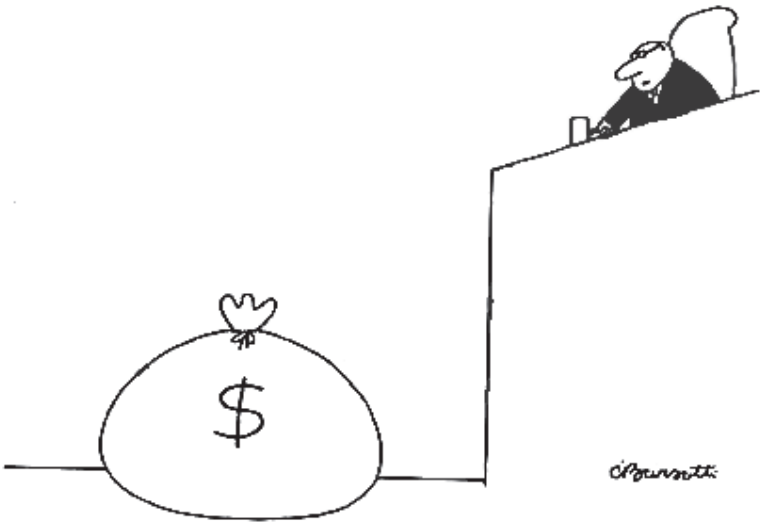

- KAPİTALİZME GEÇMEDE SORUNLAR YAŞIYORUZ.
YELTSIN

- SORUN ŞU Kİ, BİZDEKİ TÜM KAPİTALİSTLER SUÇ İŞLEYEN, TÜM YASALARIMIZI ÇİĞNEYEN İNSANLAR.

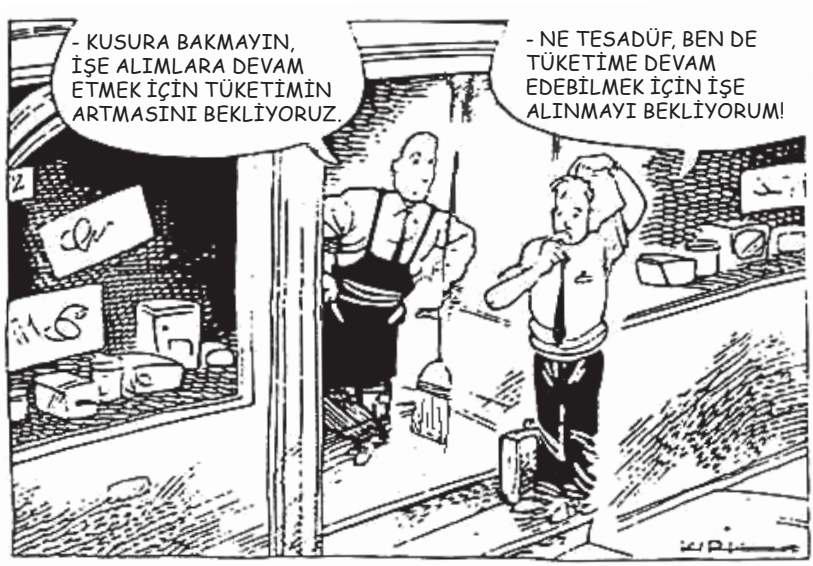

-BU SADECE KAPİTALİZMİN BAŞLANGIÇ AŞAMASI.
TOLES

- EN SONUNDA KANUNLARI KENDİLERİ YAPACAK KADAR GÜÇLENECEKLERDİR.
AMA BİZ İFLASTAYIZ.
O ZAMAN ELBET PAC'LAR DA KURULUR.

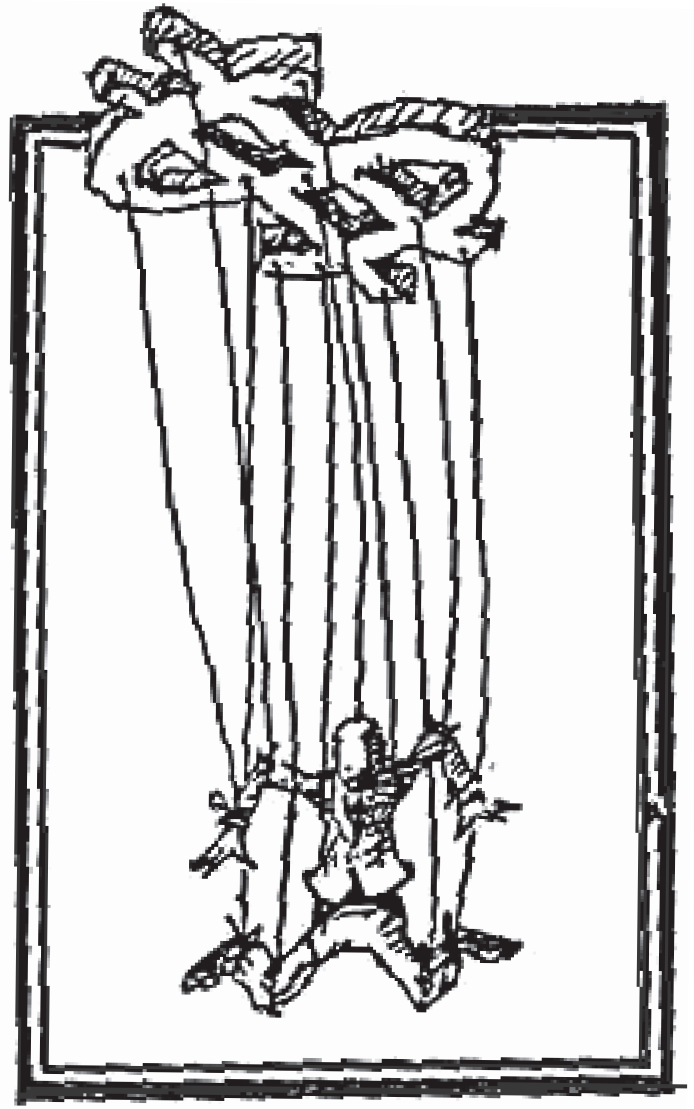

- …SONUÇ OLARAK ÇİFTÇİ DOSTLARIM, BARIŞ VE DÜZEN İHTİYACINI VURGULAMAMA İZİN VERİN.
- ALTIN KURALI HATIRLAYIN… HEPİMİZ BU ALTIN KURALA GÖRE YAŞAMALIYIZ.
- ALTIN KURAL DA NEYİN NESİ YAHU?
- KİMİN ALTINI VARSA KURALI O KOYAR, DEMEK.

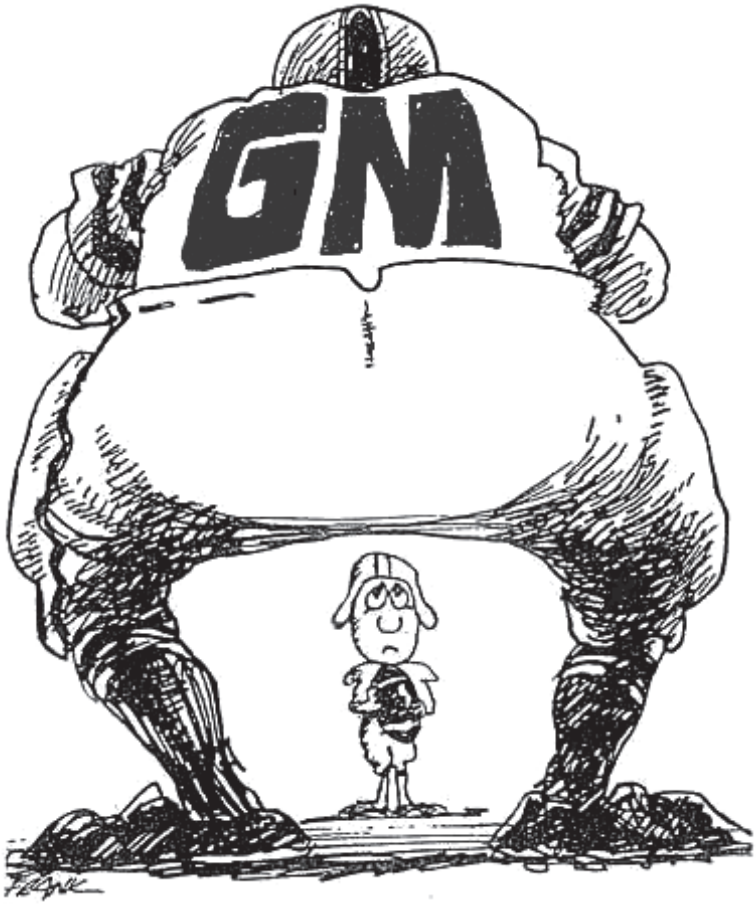
SUÇSUZ BULUNDU!

- KUSURA BAKMAYIN, İŞE ALIMLARA DEVAM ETMEK İÇİN TÜKETİMİN ARTMASINI BEKLİYORUZ.
- NE TESADÜF, BEN DE TÜKETİME DEVAM EDEBİLMEK İÇİN İŞE ALINMAYI BEKLİYORUM!

PATLAMA
K
A
IFLAS
PATLAMA
P
PATLAMA
IFLAS
PATLAMA
İ
T
A
PATLAMA
L
IFLAS
PATLAMA
İ
IFLAS
Z
IFLAS
M

II. NE YAPTIĞINI NASIL GİZLER?

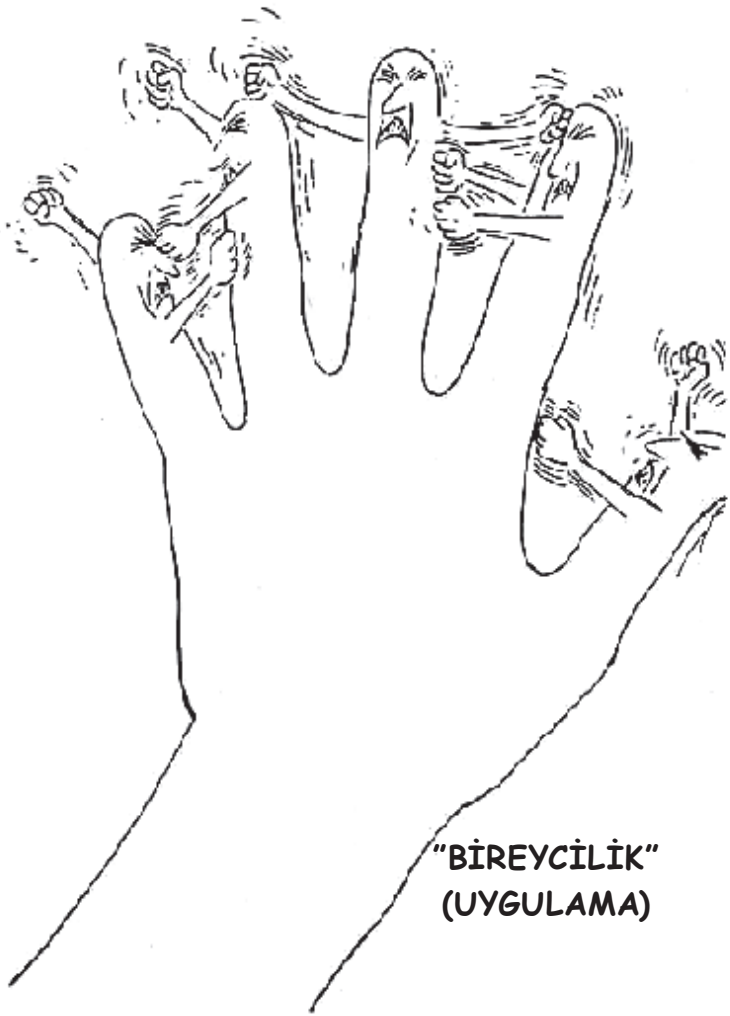
HERKES REKABET ETMEKTE "ÖZGÜRDÜR"

FIRSAT EŞİTLİĞİ

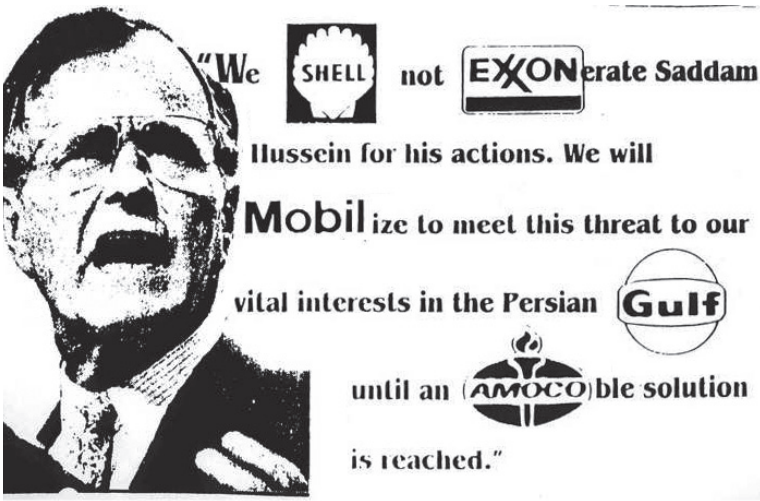

"BİREYCİLİK"
(TEORİ)

"BİREYCİLİK"
(UYGULAMA)

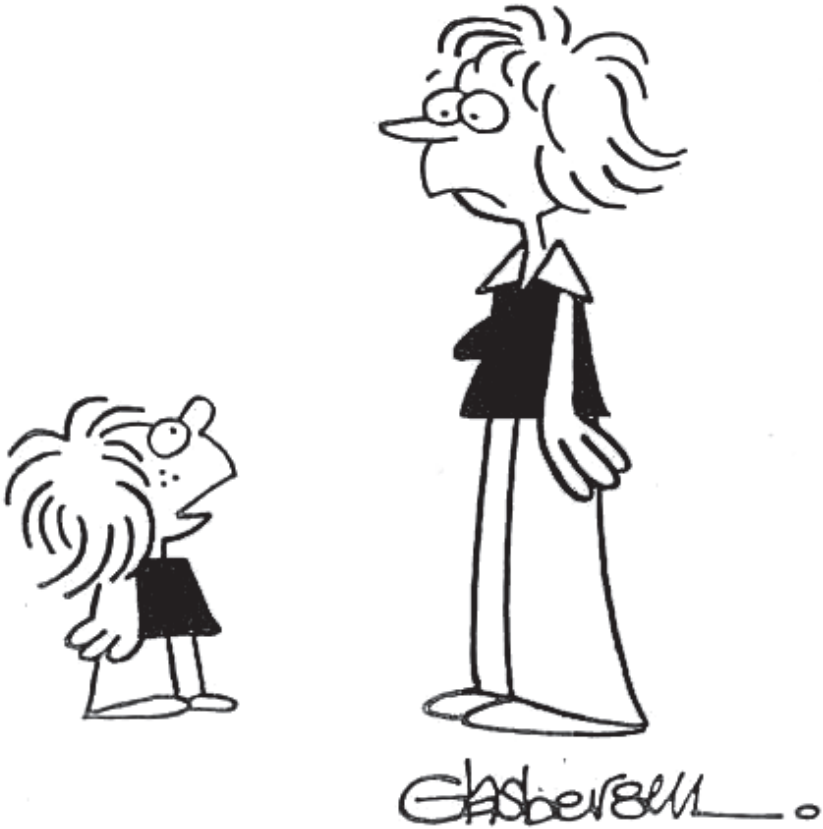
BAŞKA ÜLKELERE "DEMOKRASİ" GÖTÜRMEK

("Saddam Hüseyin'in yaptıklarını aklayamayız. Barışçıl bir çözüme ulaşılana kadar, Basra Körfezi'ndeki hayati çıkarlarımıza yöneltilmiş bu tehdidin karşısında durmak için harekete geçeceğiz.")

YENİ DÜNYA DÜZENİ
- TÜM DÜNYADA YENİ BİR BARIŞ VE REFAH DÜZENİ, ŞÜPHECİLİĞİ BİR KENARA BIRAKIN!
- ÜÇÜNCÜ DÜNYA'NIN ÖZEL PROBLEMLERİYE İLGİLİ YENİ BİR FARKINDALIK VE YANINDA BİR DİLİM SALAM!
- PERVASIZCA KÂR PEŞİNDE KOŞMANIN EKOLOJİK SONUÇLARINA KARŞI YEPYENİ BİR DUYARLILIK, HALKLA İLİŞKİLERLE BİRLİKTE SERVİS EDİLİR!

III. YAPILACAK NE VAR?

"Babam diyor ki, sorunlarımla bir yetişkin gibi yüzleşmeliymişim. İçki dolabının anahtarı nerde?"

BİR İHTİMAL

BİR BAŞKA İHTİMAL

BİR İHTİMAL

BİR BAŞKA İHTİMAL

IV. EĞİTİM YA DA OKUL:

MARK TWAIN, OKULUNUN EĞİTİMİNİ ENGELLEMESİNE

SİZİN SEÇİMİNİZ

ASLA İZİN VERMEDİĞİNİ SÖYLEMİŞ. YA SİZ?

- HAMBURGERLERİ NASIL YAPTIKLARINI AZ ÖNCE ÖĞRENDİM!
- SİZ SOLCULAR VE KOMPLO TEORİLERİNİZ. TATLIM, TOPLA KENDİNİ.

—Handelsman in Punch, London

Mütevelli Heyeti, Marksizm öğretmenizin
müfredat için gerekli olmasını anlıyor.
Yalnız, bunu yeterince sıkıcı biçimde
yapmadığınızı hissediyoruz.

SON

(YA DA BU DAHA BAŞLANGIÇ...)

KENDİ SEVDİĞİNİZ KARİKATÜRLERİ EKLEYİN!
ÇOĞALTIP ARKADAŞLARINIZA, İŞ ARKADAŞLARINIZA VE AKRABALARINIZA DAĞITIN!
BUNLARI HER YERE YAPIŞTIRIN!

GELECEĞİNİ BİLDİĞİNİZ SINAV

Bu kitabın içindeki her şeyi tek bir soruya indirgemeyi başardım:

"BİR AMPULÜ SIKIŞTIRMAK İÇİN KAÇ KAPİTALİST GEREKİR?"

Bu kadar. Doğru cevapla birlikte aldığınız not bu sayfanın en altında görülebilir.

EĞER CEVABINIZ: "BUNU YAPACAK BİR İŞÇİ TUTMAK İÇİN BİR (YA DA DAHA FAZLA)" İSE- "F" ALDINIZ VE BU KİTABI TEKRAR OKUMANIZ GEREKİYOR, YALNIZ BU SEFER SAYFALARI ATLAMAYIN. EĞER CEVABINIZ: "HİÇ" İSE AMPÜL SIKIŞTIRMAK YA DA HAYATIMIZDA YAPILMASI GEREKEN HERHANGİ BİR ŞEYİ YAPMAK İÇİN KAPİTALİSTLERE İHTİYACIMIZ OLMADIĞININ FARKINDASINIZ, YÜKSEK ONURLA MEZUN OLDUNUZ, ŞİMDİ GİDİP BU ÖĞRENDİKLERİNİZİ BAŞKALARIYLA PAYLAŞABİLİRSİNİZ.